

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ.....	1

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu.....	4
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	10
3. Araştırmanın Varsayımları.....	11
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları.....	14
5. Araştırmanın Yöntemi.....	15
5.1. Araştırmanın Modeli.....	15
5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	17
5.3. Bilgi Toplama Aracının Hazırlanması.....	18
5.4. Bilgi Toplama Aracının Dağıtılması ve Toplanması.....	20
5.5. Bilgi Toplama Aracının Geçerlik ve Güvenirliği.....	21
5.5.1. Dini Hayata Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği.....	22
5.6. Verilerin Analizi.....	25

I. BÖLÜM

GEREDE'DE SOSYAL YAPI

1. Fiziki ve Coğrafi Durum.....	28
2. İlçenin Tarihi	31
3. Nüfus ve Nüfusun Genel Özellikleri.....	36
4. Ekonomik Yapı.....	44
4.1. Tarım ve Hayvancılık.....	45
4.2. Orman Ürünleri.....	46
4.3. Sanayi ve Ticaret.....	47

4.3.1. Gerkonsan.....	47
4.3.2. Deri Sanayi.....	47
4.3.3. Gerkonsan Organize Sanayi.....	48
4.3.4. Küçük Sanayi Sitesi.....	48
5. Eğitim Kurumları.....	49
6. Dini Mahaller.....	50

II.BÖLÜM

DİNİN TOPLUMSALLIĞI

1. Toplum ve Toplumsal Yapı.....	54
1.1. Toplum Nedir?.....	54
1.2. Sosyal Yapı.....	58
2. Din ve Sosyal Yapı İlişkisi.....	66
2.1. Din Nedir?.....	73
2.2. Din ve Sosyal Yapı İlişkisi.....	73
3. Dini Tecrübenin İfade Şekilleri.....	86
3.1. Dini Tecrübenin Teorik Anlatımı.....	87
3.2. Dini Tecrübenin Pratik Anlatımı.....	89
3.3. Dini Tecrübenin Sosyolojik Anlatımı.....	90

III.BÖLÜM

GEREDE'DE DİNİ HAYAT

1. OLGUSAL DURUM.....	92
1.1. Cinsiyet.....	93
1.2. Yaş.....	93
1.3. Eğitim.....	94
1.4. Din Eğitimi.....	94
1.5. Meslek Durumu.....	95
1.6. Gelir Düzeyi.....	95
1.7. Medeni Durum.....	96

1.8. Nikah Şekli.....	96
1.9. Evlenme Şekli.....	97
1.10. Eşle Yakınlık durumu.....	98
1.11. Çocuk Sayısı.....	98
1.12. Hayatın Geçtiği Yer.....	99
1.13. Gerede ile İlişki Durumu.....	99
1.14. Subjektif Dindarlık Durumu.....	100
1.15. Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama Durumu.....	100
1.16. Dinle İlgili Görüşler.....	101
1.17. Avrupa Birliği İle İlgili Görüşler.....	102
1.18. Oturma Durumu.....	102
1.19. Felaketler Karşısındaki Tutumlar.....	103
1.20. Kitap ve Gazete Okuma.....	104
1.21. Televizyon İzleme.....	105
 2. DİNİ HAYATIN BETİMSEL ANALİZİ.....	 107
2.1. İnanç Boyutu.....	107
2.1.1. Allah İnancı.....	107
2.1.2. Meleklerle İnanç.....	108
2.1.3. Kuran-ı Kerim'e İnanç.....	108
2.1.4. Peygambere İnanç.....	109
2.1.5. Kıyamet Günü ve Ölümden Sonraki Hayata İnanç.....	109
2.1.6. Kader İnancı.....	110
2.1.7. Mahşer İnancı.....	110
2.1.8. Cennet ve Cehennem İnancı.....	111
2.2. İbadet Boyut.....	111
2.2.1. Kuran Okuma.....	111
2.2.2. Günlük Beş Vakit Namazlar.....	112
2.2.3. Cuma Namazı.....	113
2.2.4. Ramazan Orucu.....	114
2.2.5. Zekat Verme	114
2.2.6. Fitre Verme.....	115

2.2.7. Kurban Kesme Durumu.....	116
2.2.8. Hacla İlgili Tutumlar.....	117
2.2.9. Teravîh Namazı.....	118
2.2.10. Bayram Namazı.....	119
2.2.11. Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme.....	119
2.2.12. Cemaatle Namaz Kılma Durumu.....	120
2.2.13. Dua Etme Durumu.....	121
2.3. Sosyal Boyutu.....	122
2.3.1. Din Adamına Danışma Durumu.....	122
2.3.2. Din Dışı Konularda Din Adamına Danışma Durumu.....	122
2.3.3. Din ve Kimlik Algılaması.....	123
2.3.4. Banka Kredisi Kullanma Durumu.....	124
2.3.5. Dindarlık ve Ticari Hayat.....	125
2.3.6. Din ve Oy Kullanma.....	126
2.3.7. Diyanet Yetkilileri Tarafından Verilen Fetvalara Güvenme Durumu.....	126
2.3.8. Diyanet Görevlilerinin Halk ile İletişim Durumu.....	127
2.3.9. Tarikatlerin Dini Yaşamadaki Rolü.....	127
2.3.10. Dini Cemaatlerin Dini Yaşamadaki Rolü.....	128
2.3.11. Avrupa Birliği ve Din Özgürlüğü.....	128
2.3.12. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Din Farklılaşması.....	129
2.3.13. Rüşvetle İlgili Tutumlar.....	130
2.3.14. Alkol Kullanma Durumu.....	130
2.3.15. Aile İçi Şiddet Durumu.....	131
2.3.16. İş Hayatında Kadın Erkek Eşitliği.....	132
2.3.17. Ailede Dini Görevlerini Yerine Getirmeyenlerin Uyarılma Durumu.....	133
2.3.18. Kız Çocuklarının Eğitimi.....	133
2.3.19. Doğum Kontrolü.....	134
2.3.20. Dini Sohbetlere Katılma Durumu.....	135
2.3.21. Akraba Ziyareti.....	135
2.3.22. Dini Savunma Durumu.....	136

2.3.23. Kız Erkek Birlikteliği.....	137
2.3.24. Televizyonlarda Dini Konulara İlgi.....	138
2.3.25. Televizyonlarda Dini Programların Etkisi.....	138
2.3.26. Gazetelerde Dini Konulara İlgi.....	139
 3. DİNİ HAYATA YÖNELİK TUTUMLARA ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	140
3.1. Cinsiyete Göre Dini Hayat.....	140
3.2. Yaşa Göre Dini Hayat.....	141
3.3. Eğitime Göre Dînî Hayat.....	144
3.4.Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dînî Hayat.....	146
3.5.Meslek Durumuna Göre Dînî Hayat.....	149
3.6.Gelir Düzeyine Göre Dînî Hayat.....	150
3.7.Medenî Duruma Göre Dînî Hayat.....	152
3.8.Nikah Şekline Göre Dînî Hayat.....	154
3.9.Eşle Yakınlık Durumuna Göre Dînî Hayat.....	155
3.10. Aile Yapısı ve Çocuk Sayısına Göre Dînî Hayat.....	157
3.11. Hayatın Geçtiği Yere Göre Dînî Hayat.....	159
3.12. Gerede ile İlişki Durumuna Göre Dînî Hayat.....	161
3.13. Dindarlık Algısına Göre Dînî Hayat.....	163
3.14.Düşünce Bakımından Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dînî Hayat.....	164
3.15.Dinle İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayat.....	166
1.16. Avrupa Birliği İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayat.....	168
1.17. Felaketler Karşısındaki Düşüncelere Göre Dînî Hayat.....	169
1.18. Kitap ve Gazete Okuma Durumuna Göre Dînî Hayat.....	170
1.19. Televizyon İzleme Durumuna Göre Dînî Hayat.....	173
 SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA.....	183
EK 1. BİLGİ TOPLAMA ARACI.....	188
EK 2. BOLU İL HARİTASI.....	194
EK 3. GEREDİ İLÇE HARİTASI.....	195

KISALTMALAR

A.g.e.	ADI GEÇEN ESER
A.g.m.	ADI GEÇEN MAKALE
Bkz.	BAKINIZ
Bsk.	BASKI
C.	CİLT
Çev.	ÇEVİREN
Der.	DERLEYEN
D.İ.E.	DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ
s.	SAYFA
Yay.	YAYIN EVİ
T.D.V.Y.	TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI
M.Ü.İ.F.Y.	MARMARA ÜN. İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI
G.Ü.İ.İ.B.F.Y.	GAZİ ÜN. İKTİSADİ İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ YAYINLARI
T.D.V.İ.A.	TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ANSİKLOPEDİSİ
İ.İ.F.V.Y.	İZMİR İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI
A.Ü.D.T.C.F	ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ
İ.Ü.İ.F.	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
D.P.T.	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
A.K.M.Y.	ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINLARI
A.Ü.İ.F.D.	ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
D.E.Ü.İ.F.D.	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖNSÖZ

Din olgusu, sosyal hayatın en eski ve en tipik tezahürlerinden birisidir. Mahiyetleri, görünüşleri, etkileri, sınır ve boyutları farklı farklı da olsa, bütün insan topluluklarında bir din olgusuna rastlanmaktadır. Bu tarihi gerçeğin sosyoloji için önemi ve anlamı vardır. Bu yüzden genel sosyoloji tarihinde, sistem sahibi veya belirli bir sistemin savunucusu konumunda olan pek çok sosyologun çalışmalarında din fenomeni merkezi bir yer işgal etmiştir. Dinin toplumsal fonksiyonlarına E. Durkheim ve M. Weber gibi olumlu değer atfeden sosyologlar yanında, dine K. Marks, A.Comte gibi olumsuz bir değer atfedenler de vardır. Bunun yanında bir değer atfandan çok T. Parsons, P. L. Berger, T. Luckman, J. M. Yinger gibi dine bir sosyal sistem içinde icra ettiği fonksiyonları açısından yaklaşanlar olmuştur.

Bugün Türk toplumu bir yandan kendi tarihi koşullarının doğurduğu sosyal değişim sürecini yaşarken, diğer yandan coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların giderek etkisini kaybettiği, bir bütün olarak dünyanın yeniden somut bir biçimde yapılaştığı global sürecin ortaya çıkardığı yeni şartlara adapte olmaya çalışmaktadır. Eskiye oranla çok daha hızlı, çok daha yoğun ve çok daha etkili yaşanan bu değişim ve uyum süreci, Türk toplumunda yer yer ciddi sarsıntılara neden olabilmektedir. Toplum ve devletlerin ayakta kalabilmeleri, huzur ve güven içinde hayatlarını devam ettirebilmeleri pek çok faktöre bağlı olmakla birlikte dört temel kriterin varlığını gerektirmektedir. Bunlar, güçlü bir ekonomi, aktif bir bilişim ve teknoloji hareketi, dinamik bir milli kültür ve bireyleri manen ayakta tutacak, davranışlarının arkasında güçlü bir motiv oluşturarak onlara hayat verecek olan din olgusu olarak sıralanabilir. Bu dört kriterden her biri önemlidir ve birisinde meydana gelecek bozukluk ve aksaklık diğerlerini de

etkileyecektir. Toplumların geleceğe güvenle bakabilmeleri ontolojik gerçekliklerini nesnel kriterler üzerine oturtabilmelerine bağlıdır. Din olgusu, bu nesnel kriterlerin başında gelmektedir. Zira yaşanan tarihi süreç bizlere dinsiz toplum olmadığını göstermektedir. Bizim burada yaptığımız araştırma bu kriterlerden dördüncüsü ile ilgili olup, toplumun dini hayatını konu edinmektedir. Farklı yorum ve değerlendirmelere sahne olan dini sahanın problematik bir alan olmaktan çıkabilmesi, bu konuda yapılacak bilimsel çalışmaları bir zorunluluk olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu noktada sosyolojiye düşen görev bir sosyal sistem içinde ortaya çıkan dini kaynaklı sosyal davranışlar, sosyal münasebetler, sosyal kurumlar ve sosyal süreçlerin açıklanması ve toplumun dini hayatının bilimsel metot ve tekniklerle tasvir edilmesidir. Bu çerçevede biz Gerede ilçe merkezinde yaşayan toplumun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesini, dînî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesini ve dînî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasını kendimize gaye edindik.

Araştırmamız girişle birlikte üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Araştırmanın girişinde araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları ve yöntemi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde Gerede sosyal yapısı ana hatlarıyla tanıtılmıştır. İkinci bölümde, araştırmanın teorik çerçevesi çizilmiş ve din toplum ilişkileri çerçevesinde toplum, sosyal yapı, sosyal yapı ve din ilişkileri ile dini tecrübenin ifade şekilleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde araştırmanın uygulamalı kısmına yer verilmiştir. Öncelikle araştırmaya katılanların olgusal durumları tespit edilmiştir. Sonra dînî

hayat inanç, ibadet ve sosyal bir takım tezahürleri ile tasvir edilmeye çalışılmıştır. Son olarak araştırmanın bağımsız değişkenleri ile geliştirdiğimiz *dînî hayata yönelik tutum ölçeği* arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesi yapılarak araştırmanın hipotezleri test edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde hiçbir yardımını esirgemeyen, eleştiri ve önerileriyle çalışmayı yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Münir Koştaş'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Öte yandan araştırmanın her safhasında yakın ilgi ve samimi desteğini gördüğüm, kıymetli vakitlerini ayırarak rehberlikte bulunan hocam Prof. Dr. Zeki Arslantürk'e teşekkür ediyorum. Ayrıca araştırmayı okuyarak tenkit ve tavsiyelerde bulunan hocam Prof. Dr. Yümni Sezen beyefendiye, araştırmanın istatistiksel değerlendirmelerinde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Veysel Uysal, Doç. Dr. Niyazi Akyüz ve Yrd. Doç. Dr. Kemalettin Taş beyefendilere minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Halil AYDINALP

ANKARA - 2003

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu “Gerde ilçe merkezinde yaşayan toplumun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dînî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin saptanması, dînî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasıdır.” Araştırmanın teorik çerçevesini, bölge insanının davranışlarının şekillenmesinde etkili olan “Gerde yöresinin genel özellikleri” yanında “din”, “toplum”, “sosyal yapı”, “sosyal yapı ve din ilişkileri” ile “dînî tecrübenin ifade şekilleri” oluşturmaktadır. Bu teorik çerçeve üzerine araştırmanın uygulamalı bölümü oturtulacak ve dînî hayata yönelik tutumlar, dinin teorik, pratik ve sosyal boyutları olmak üzere üç ayrı kategoride incelenmeye çalışılacaktır.

Din, iman, inanç veya akîde denilen teorik boyutu; ibadet, ayin ve çeşitli menseklerden oluşan pratik boyutu ve son olarak da toplumsal hayatın bütün veçhelerinde müşahade ettiğimiz sosyolojik boyutlarıyla insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Yaşanılan tarihi süreç, en ilkel topluluklardan en modern toplumlara kadar organize her topluluğun belirli bir dine inandığını, hiçbir zaman tanrıtanımazlığın toplumsal kabul görmediğini sosyolojik bir gerçek olarak bizlere kabul ettirir.

Her din, bir sosyal ve kültürel ortamda kendisini ifade eder. Öncelikle tek tek bireylere hitap eder, daha sonra sosyal sistem içinde fertler arası bir ilişkiler ağı meydana getirir ve sonuç itibarıyla toplumsal hayatın bütün ünitelerinde varlığını hissettiren bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Dinler, ancak toplumsal bir hüviyet kazanarak varlığını sürdürebilirler. İçtimai bir topluluğa mal olamayan, dînî bir

cemiyet teşkil edemeyen her din, kurucusunun ölümüyle birlikte tarih sahnesinden çekilir. Dolayısıyla dînin hayatîyetini devam ettirebilmesi toplumsal formlar içinde objektifleşmesine ve bir topluma mal olup kurumsal bir nitelik kazanmasına bağlıdır. Dinin toplumsal formlar içinde objektifleşmesi, onun neşet ettiği sosyal yapı içinde kültürel ve coğrafi değişkenlere bağlı olarak fertleri aşan nesnel bir kimlik kazanması olayıdır.¹

Bugün Gerede’de yaşanan dînî hayat, Türk toplumunda cârî olan dînî hayatın bir parçasıdır. Bölge insanının dînî hayata yönelik tutumlarını doğru anlayabilmek, Türkiye’nin kendi tarihî, toplumsal ve kültürel koşullarının doğurduğu sosyal değişim sürecini anlamakla yakından ilişkilidir. Türkler tarih sahnesine çıkış bakımından dünyanın en kadim milletlerinden birisidir. Çok geniş bir coğrafyada pek çok devlet kurmuşlar ve çok çeşitli devlet ve kültürlerle etkileşim içinde olmuşlardır. Türk toplum ve kültürünün tarihi serencamına bakıldığında üç temel kırılma noktası karşımıza çıkmaktadır. Ana hatlarıyla ifade edecek olursak Türkler, Asya steplerinde kendi kültürel kimliklerini oluşturmaya başlamışlar ve öncelikle bozkır kültüründen etkilenmişlerdir. Daha sonra M.9. yüzyıldan itibaren kitleler halinde Müslüman olmuşlardır. Bu tarihten itibaren İslam dininin inanç, tutum ve davranış kalıpları Türk toplum ve kültür hayatına girerek kendi rengini vermiştir. Bu sürecin son halkası ise tanzimatla birlikte başlayan ve halen devam etmekte olan batı kültür ve medeniyetine ait değerlerin Türk toplumunu etkilemeye başladığı *garplılaşma* sürecidir.²

Türkiye’de yaşanan dînî hayat, özellikle Türk toplumunun hala yaşamakta olduğu *batılılaşma* serüveni ile yakından ilgilidir. Genelde Türk modernleşmesi

¹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., 3. Bsk., İstanbul 2000, s.211.

tanzimatla birlikte başlatılsa da, aslında bu tarih 1683 Viyana bozgununa kadar götürülebilir. Çünkü Viyana bozgunundan sonra Osmanlı'nın hem devlet hem de toplum yapısı peyderpey batılı anlamda bir değişim sürecine fiilen girmiştir. Bu değişim ve dönüşümlerin ilk örnekleri 1718'de başlayan Lale devriyle hemen kendisini göstermektedir. Yönetici tabaka ve yerleşik zenginler din ve gaza karışımı olan Osmanlı etosundan ve zihniyet yapısından kopmaya başlamışlardır. Cumhuriyet öncesi Türk modernleşmesinin temel dinamikleri III.Selim ve II.Mahmut olmuştur. Özellikle III.Selim'den itibaren Türk toplumunda Devlet eliyle kurumsal değişiklikler yapılmaya başlandığını görüyoruz. Bu değişiklikler cumhuriyetin ilânı ile birlikte çok daha etkili ve kapsamlı olarak M. Kemal Atatürk tarafından da devam ettirilmiştir. Atatürk, modern Türkiye'nin kuruluşu ile birlikte hem devlet hem de toplum yapısında köklü değişikliklere giderek Max Weber'in tabiri ile toplum ve devlet hayatında "akılcılaşmayı, kurumların rasyonalizasyonunu" gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu akılcılaştırma hareketi içinde din, devletin ve toplumun kurucu ögesi olmaktan çıkmış; özellikle 1937'de laiklik ilkesinin benimsenmesiyle devlet yönetiminde ve kurumların işleyişinde dinin merkezi yeri sona ermiştir. Bu tarihten sonra din diğer alanları belirleyen resmi bir değişken olma fonksiyonunu yitirmiş; ancak yine de Türk kültür ve sosyal yapısının en önemli öğelerinden birisi olarak kalmıştır. Hem milli kültürün önemli bir unsuru olması, hem sosyal bütünleşmenin vazgeçilmez bir kaynağı olması, hem de sosyal davranışların arkasında önemli bir motiv olarak İslam dîni, toplumun bütün

² Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., 13. Bsk., İstanbul 2000, ss. 2 vd; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Yay., 19.Bsk., İstanbul 2000, ss.50-56.

nitelerinde varlığını devam ettiren güçlü bir toplumsal fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Günümüzde ülkemiz bir yandan kendi tarihî şartlarının doğurduğu sosyal değişim sürecini yaşarken, bir yandan da, bu değişimlerin farklı bir boyut kazandığı küreselleşme süreci içinde ortaya çıkan yeni şartlara adapte olmaya çalışmaktadır. Coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların giderek etkisini kaybettiği, bir bütün olarak dünyanın somut bir biçimde yapılaştığı bu yeni süreç içerisinde özellikle uydu merkezli televizyon yayıncılığı ve internet sayesinde pek çok din ve kültür karşılaşma alanı bulmaktadır. Sadece metropollerde değil; geleneksel yapının hakim olduğu kırsal alanlarda bile yeni tüketim kalıpları bilinçli veya bilinçsiz kabul görmekte; seyredilen sinema hatta reklamların etkisiyle yeni tutum ve davranışlar benimsenmektedir. Bireylerin dînî hayata yönelik tutumları, oluşan popüler kültür tarafından cendereye alınmakta; popüler olan her türlü tutum ve davranış meşru görülmeye başlanmaktadır.⁴

Türk toplumu hem iç hem de dış etkenler sebebiyle eskiye oranla çok daha hızlı, çok daha yoğun sosyal değişim ve dönüşümler yaşarken Gerede ölçeğinde, toplumun dini inanç, tutum ve davranışlarının saptanması, sosyal hayat içinde dînî hayatın yerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre dînî hayatta meydana gelen farklılaşmaların gözlenmesi hayli ilginç olacaktır. Çünkü Gerede sosyal yapısı, ülke genelindeki sosyal ve kültürel değişimlerden etkilenmekle birlikte geleneğin büyük oranda muhafaza edildiği bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

³ Türkiye'nin Batılılaşma serüveni için bkz: Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, M.Ü.İ.F.V. Yay., 3.Bsk., İstanbul 1997, ss.133-202; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., 4.Bsk., İstanbul 2002, ss. 41vd; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk Yay., Konya 1966, ss.27 vd. Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yay., İstanbul 1980, ss.319 vd.;

⁴ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme*, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul 1999, ss.20-24.

Gerede, 1354 tarihinde Orhan Gazi'nin komutanlarından Konur Alp tarafından Osmanlı Beyliğine katılmış ve hiç düşman işgaline uğramamış bir Türk beldesidir. Bölge Oğuz boylarının ilk yerleşim alanlarından birisidir. Bölgede yerleşik Oğuz boylarından bazıları bugün köy ve yer ismi olarak günümüze kadar gelmiştir. Kayı, Kınık, Afşar, Salur, Peçenek, Bayındır, Bayat, Kızık, Dodurga, Iğdır, Alpagut, Yazır, Çepni, Eymür, Macar çeşitli köy ve yer isimlerinden bazılarıdır. Gerede, civarda teorik olarak dine olan düşkünlüğü ile şöhret yapmış bir merkezdir. Burada özellikle hem genel, hem de din eğitime verilen önem kayda değerdir. Yüzyılımızın başında, 1900 tarihli Maarif Salnamesinde Gerede medreseleri ile ilgili verilen bilgiler bunu kanıtlar mahiyettedir. O dönemde Gerede ve yakın çevresinde 9 adet medrese vardır ve bu medreselerde 1348 talebe öğrenim görmektedir. Bu sayı, hem Gerede'nin toplam nüfusuna göre, hem de diğer bölgelerdeki medrese sayılarına göre oldukça yüksek bir rakamdır.⁵ Gerede'de dîni eğitime verilen önemin bu gün hafızlık geleneğine verilen önemle hala devam ettirildiği görülmektedir. Ayrıca Gerede'li âlim, şâir ve mutasavvıfların bolluğu da bu bölgenin dîni yapısı hakkında bizler için somut bilgiler sunmaktadır. Medine-i Münevvere Mollası İbrahim Efendi (V.1819), Mekke ve İstanbul Kadısı Kaba Halil Efendi (V.1767), Müderris Hacı Abdurahman Fevzi Efendi (V.1844), Fatih Dersiamı ve Beyazıt Kürsü Vaizi Yunus Bahri Efendi (Yak.V.1922), Süleymaniye Vaizlerinden Ömer Fehmi Efendi (V.1911), Fatih Dersiamı Mustafa Fevzi Efendi (V.1916), Fatih Dersiamı ve Bolu Darü'l Hilafe Medresesi Müdürü Mehmet Salih Efendi (V.1920), Şeyh, Şâir İsa Mahvî (V.1715), Süleymaniye Kürsü Vaizi Şeyh, Şâir Salih Muhamed Mahvî (V.1173), Halveti Şeyhi, Şâir Aziz Şeyh Halil Efendi

⁵ Seyfettin Erşahin, “*Osmanlıların Son Döneminde Gerede'de Örgün Eğitim-Öğretim*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yay., Gerede 2000, ss.77-79.

(V.1843), Divan sahibi Şâir, Şeyh Mustafa Rumi Efendi (V.1879) ⁶, Şâir Aşık Dertli (V.1845), Şâir Aşık Figani (V.1895) Gerede’li âlim, şâir ve mutasavvıflardan bazılarıdır.⁷

Genellikle kültür değişimleri araştırmalarında geriye gidilerek bir “sıfır noktası” veya mevcut sosyal yapı ile ilgili müşahhas fikirler verecek bir “temel çizgi” saptanmaya çalışılır. Bir “sıfır noktası” veya “temel çizgi” belirlemek sosyal değişimin yönü ve ulaştığı boyutlar hakkında bizlere somut göstergeler sunar.⁸ Bu gün için bölgede bizim araştırmamız için bir temel çizgi veya sıfır noktası oluşturabilecek yapılmış bilimsel bir sosyal yapı araştırması mevcut değildir. Dolayısı ile araştırma alanındaki sosyal değişimleri nesnel bir şekilde ortaya koyabileceğimiz geçerli bir kritere sahip değiliz. Ancak yaptığımız gözlemler ve yöre ile ilgili genel kaynaklardan hareketle, araştırma alanının geleneksel toplum modeli olarak nitelendirilebilecek bir temel çizgi ve sıfır noktasına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma bölgesinde geleneksel toplum modeli olarak tanımladığımız bu “temel çizgi” bölgenin bu gün geldiği nokta itibariyle çeşitli iç ve dış faktörler tarafından etkilenmektedir. Bölgedeki insan ilişkilerinin yönünü tayin etmede ve sosyal davranışların şekillenmesinde etkisi olan temel faktörlerin başında bölgedeki deri imalathanelerinin ufak ölçekli birer sanayi tesisi haline gelmeye başlaması gösterilebilir. Sanayileşme olgusu hem bölgeye dışardan göç gelmesine, hem bölge insanının dışa açılmasına, hem de insanların sosyal ve ekonomik statülerinin değişerek duygu ve davranışlarında çeşitli farklılaşmalara neden olabilmektedir.

⁶ Abdülkerim Abdulkadiroğlu, “Osmanlı Döneminde Gerede’li Alimler, Şairler ve Diğerleri”, A.g.e., ss.68-71.

⁷ Hayrettin İvgin, *Gerede’li Aşık Figanî*, Gerkav Bülteni, S.6, Ankara 2001, s.6.

⁸ Mübaccel B. Kıray, *Ereğli -Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası-*, D. P.T. Yay., Ankara 1964 s.1.

Araştırma bölgesinde geleneksel yapıyı etkileyen temel değişkenlerden birisi de Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan Gerede Meslek Yüksek Okulu'dur. Otomotiv, Dericilik, Makine Resim Konstrüksiyon, Tekstil ve Kimya, Bilgisayarlı Muhasebe, Vergi Uygulamaları ve İşletmecilik programlarında 1101 öğrenci eğitim görmektedir. Farklı sosyal çevre ve bölgelerden gelen bu öğrenciler sosyal yapıdaki mevcut hareketliliğe yeni bir dinamizm katmakta ve özellikle genç nüfusun dînî hayata yönelik tutumlarını etkileyebilmektedir.

Geleneksel yapıyı etkileyen diğer bir değişken olarak bölgenin D-100, D-750 karayolları ile İstanbul Ankara arasındaki tem otoyolunun üzerinde bulunmasını gösterebiliriz. Bölgenin Ankara, İzmit, Bursa ve İstanbul gibi sanayi, ticaret ve eğitim merkezleriyle olan bağlantısının güçlü olması, hem yöre insanının kendisini yenileyebilmesi, hem de yerleşik anlayışların dışında farklı tecrübeler edinebilmesi için ekstra fırsatlar sunmaktadır.

Yine bölgedeki 2. ve 3. neslin önemli bir bölümünün yüksek okul ve fakülte okuyarak pek çok yenilik ve anlayışın yöreye taşınmasında etkili olduklarını söylemek mümkündür. Araştırma konumuz olan Gerede toplumunun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesinde, dînî hayatın sosyal sistem içindeki yerinin ortaya çıkarılmasında tüm bu faktörler değişik oran ve boyutlarda rol oynamaktadırlar.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı “batıda yapılan teorik ve deneysel din sosyolojisi araştırmalarına paralel olarak dînî hayatı sosyal sistem içerisinde ele almak; Gerede ilçe merkezinde yaşayan topluluğun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarını tasvir ederek dinin teorik, pratik ve sosyal yönlerine ilişkin bulguları ortaya koymak ve

çeşitli değişkenlere göre dînî hayata yönelik tutumlarda meydana gelen farklılaşmaları tespit etmektir.”

Bir yandan araştırma alanı olarak seçtiğimiz Gerede ilçe merkezinde yaşanan dînî hayat deskriptif (tasvirî) bir biçimde ortaya konmaya çalışılırken, diğer yandan da Türk toplum yapısı içinde dînî hayatın yeri ve önemi anlaşılmaya çalışılacaktır. Tüm bu çözümlemeler yapıldığında ise Türkiye’deki Din Sosyolojisi araştırmalarına ufak bir katkıda bulunulmuş olacaktır.

Toplumların sosyo-kültürel yapıları içinde en önemli faktörlerden birisi dindir. Dinler kişilerin hem tanrıyla, hem birbirleriyle, hem de dünya ile ilişkilerini belirleyen temel toplumsal normlardan birisi olarak sosyal hayatın bütün ünitelerinde müşahade edilebilen objektif bir varlığa sahiptir. Tarihî ve sosyal varlık alanı içinde dînînin rolü inkar edilmemiş, hatta pek çok sosyolog ve antropologa göre diğer bütün sosyal norm ve kurumların dinden neşet ettiği savunulmuştur.⁹

Ülkemizde din, dindarlık, dînî hayat, dînî kurumlar, din merkezli sosyal olaylar veya tam zıt istikamette dinsizlik, dînî ilgisizlik, din karşıtı olma gibi çeşitli konuların genellikle sübjektif değerlendirmelere konu olduğu görülmektedir. Bireyler kendi zihni yapılarına ve kişisel özelliklerine göre farklı farklı dindarlık tanımlamaları yapmakta ve yapılan tanımlamalara paralel olarak da sosyal yapı içerisinde farklı farklı dînî yaşam eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Dînî hayata yönelik tutumlarda meydana gelen farklı eğilimlerin yer yer dînî alanın bir problem olarak algılanmasına neden olabildiğini görmekteyiz. Bu açıdan dînî alan hakkındaki değerlendirmelerin nesnel ölçütlerle yapılmış dînî hayat araştırmalarına dayandırılması gerektiğini düşünüyoruz. Zîra yanlış veya sübjektif verilere dayanarak yapılan her genellemenin sonuçlarının da yanlış olacağı aşîkardır.

Hissedilen veya görölmek istenen değil; sosyal bir realite olarak var olan ve görünenden hareket etmek dînî hayatla ilgili yapılacak genellemelere geçerlilik ve güvenilirlik kazandıracaktır. Dînî hayata yönelik tutumların şiddet, yoğunluk, farklılık ve benzerlikleri tam olarak ancak sistematik ve deneysel araştırmalar yapılarak saptanabilmektedir.

Toplumsal yapı içinde din kaynaklı pek çok sosyal olay ve süreç yaşanırken özellikle geleneksel yapının hâlâ hâkimiyetini sürdürdüğü oldukça dini bütün bir topluluk olarak görülen Gerede toplumunun dînî hayatının çeşitli bölümlere ayrılarak çeşitlilik ve dinamizmine göre kategorik analizi, sistematik Din Sosyolojisi açısından incelenmeye değer niteliktedir. Diğer taraftan spekülâtif pek çok değerlendirmenin yapıldığı Gerede toplumunun dînî hayatı, kıymet hükümlerinden ârî, nesnel bir bakış açısıyla ortaya konarak, fiilen yaşanan dînî hayatla teorik olarak bilinen arasındaki ilişki tespit edilecek; toplumsal yapı içinde dinin yeri ve fonksiyonları ortaya çıkarılacaktır.

3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada dînî hayat veya genel olarak dindarlık “bağımlı değişken” olarak ele alınırken cinsiyet, yaş, eğitim, din eğitimi, meslek, gelir düzeyi ve medenî durum temel “bağımsız değişkenler” olarak belirlenmiştir. Araştırmada temel bağımsız değişkenler yanında dînî hayata yönelik tutumların şekillenmesinde etkisini görmek istediğimiz çeşitli yan bağımsız değişkenler de mevcuttur.

Araştırmada temel hipotezimiz; araştırma evrenini oluşturan Gerede sosyal yapısı geleneksel toplum özelliği taşımaktadır ve dînî hayata yönelik tutumlarda, ülkemizde bir yandan gelişen teknoloji ve sanayi hareketlerine, diğer yandan kitle

⁹ N.Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, 7.Bsk., İstanbul 2002, ss.272-300.

iletişim ve haberleşme vasıtalarının gelişimine paralel olarak ortaya çıkan kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçleri karşısında yapısal olarak farklı bir tip ve model oluşturacak şekilde bir değişim söz konusu değildir. Bölgede cri olan hayat tarzını geleneksel yapı ve dini değerler büyük oranda hâlâ belirlemeye devam etmektedir. Araştırmada bu temel hipotez yanında şu yan hipotezlere yer verilmiştir:

1) İnanç normları yüksek oranda benimsenmektedir.

2) İbadet normları benimsenmekle birlikte, inanç normlarına nazaran yerine getirilme oranı daha düşüktür.

3) Sosyal dinamik olarak sosyal davranış normlarında sekülerleşmenin etkisi hissedilmektedir.

4) Dînî hayata yönelik tutumlar cinsiyet, yaş, medenî durum, eğitim durumu, din eğitimi durumu, meslek ve gelir düzeyi gibi değişkenlere göre farklılık arz etmektedir. Bu son hipotezimizi şu şekilde detaylandırabiliriz:

4.1. Farklı cinsler arasında dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşma mevcuttur. Ancak kadınlar dînin geleneksel formlarına daha sıkı bir bağlılık gösterirken erkeklerde bu teslimiyet daha azdır.

4.2. Farklı yaş kategorileri içinde dînî hayata yönelik tutumlarda belirli bir farklılık mevcuttur. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlığın şiddet ve yoğunluğunda bir artış söz konusudur.

4.3. Medenî duruma göre dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşma mevcuttur. Dul olanlar evli, bekar ve boşanmışlara göre; evli olanlar ise bekar,

boşanmış ve boşanmamış ayrı yaşayanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler.

4.4. Meslek gruplarına göre dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılık vardır. Bürokratik nitelikli ve sabit ücretli meslek gruplarına göre küçük esnaf ve zanaatkarlar dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler.

4.5. Hem genel eğitim, hem de din eğitimine göre bireylerin dînî hayata yönelik tutumlarında bir farklılaşma mevcuttur. Kişilerin eğitim öğretim düzeyleri yükseldikçe dindarlık düzeylerinde bir gevşeme ve zayıflama görülmektedir.

4.6. Bireylerin gelir düzeylerine göre dînî hayata yönelik tutumlarında bir farklılaşma mevcuttur. Gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinde bir azalma görülmektedir.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Araştırma, Gerede ilçe merkezinde yaşayan toplumun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dînî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin saptanması, dînî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılması ile sınırlıdır.

Araştırma evrenimiz Gerede İlçe merkezidir. Dolayısıyla elde edilecek veriler ve bunlara dayalı yorumlar Gerede ilçe merkezi ile sınırlıdır.

Yine araştırma belirli bir zaman diliminde yapılacağından, araştırmaya iştirak edenlerin dînî duygu ve düşünceleri değişebilir niteliktedir. Bu yüzden araştırma yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmamız, deneklerin verdikleri bilgilerde doğru ve samimi oldukları varsayımıyla sınırlıdır.

5. Araştırmanın Yöntemi

5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada model, araştırmanın konusunu tespitten sonuçların sunulmasına kadar gerçekleştirilen faaliyetleri içeren sürecin bütününün adıdır. Bu süreç içinde, öncelikle araştırmanın konusu tespit edilir, amaçları belirlenir, kullanılacak metot ve teknikler saptanır; hipotezleri ortaya konulur; veriler toplanıp değerlendirilerek araştırmanın sonucuna ulaşılır.¹⁰ Model araştırmanın amacına uygun bir şekilde verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve çözümlenmesi için gerekli şartların düzenlenmesi ile ilgilidir. Gerekli şartların düzenlenmesinde tarama ve deneme olmak üzere temel iki yaklaşım mevcuttur. Araştırmacı belirlediği hedefler çerçevesinde bu yaklaşımlardan birisini veya her ikisini kullanmak durumundadır.¹¹

Türk toplumu geleneksellikten modernliğe geçiş sürecini yaşamaktadır. Türk toplumunda üç farklı toplumsal yapı görmek mümkündür. Bunlar köy, kasaba ve şehir farklılaşması olarak tiplendirilebilir. Ülkemizde köy ve şehir toplumsal yapıları üzerine yapılan sosyolojik araştırmalar eski ve nispeten fazla olmasına rağmen köyle şehir arasında bir tampon yapı oluşturan kasaba araştırmalarının azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle toplumsal yapı içindeki kurumların yapı ve fonksiyonları üzerine yapılan araştırmaların çok daha az olduğu görülmektedir. Din kurumu da bunlardan birisidir.

Gerede ilçesi, kasaba toplumsal yapısını temsil gücü bakımından bir tip ve model oluşturabilecek özelliktedir. D-100, D-750 karayolları ile Ankara İstanbul arasındaki tem otoyolunun üzerinde bulunmasına rağmen hâlâ geleneksel yapı

¹⁰ Orhan Türkdoğan, *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yay., 3.Bsk., İstanbul 2000, s.190; Zeki Arslantürk, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, s.39.

özelliklerini taşıdığı ön gözlemine sahip olduk. Bununla birlikte bu gün için Gerede de geleneksel yapıyı değiştirecek büyük sanayi tesisleri ve eğitim kurumlarının bulunmayışını köklü yapısal değişikliklerin ortaya çıkmamasının nedeni olarak yorumladık. Burada kullandığımız “geleneksel yapıyı köklü değişikliklere maruz bırakacak” deyimini önemlidir. Gerede de mevcut deri fabrikaları ve Gerkonsan Çelik Konstrüksiyon İşletmesinin hiç etkisinin olmadığı anlamına gelmez. Aynı şekilde bölgedeki Gerede Meslek Yüksek Okulu’nun da belli bir ölçüde sosyal yapı değişmesi üzerinde etkili olması tabiidir. Ancak meslek yüksek okullarında okuyan öğrencilerin orta ve alt tabakadan olmaları köklü yapısal değişmeler için müsait ortam yaratmaya yeterli olamamaktadır. Din kurumu açısından bakıldığında Gerede toplumu geleneksel toplum yapısına uygun dindar bir toplum özelliği taşımaktadır. Bizim bu araştırmada tespit ettiklerimiz daha çok bir “sosyal statik” durum tespitidir. Ancak Türkiye modernleşme sürecini tamamladığında Gerede sosyal yapısı da buna tâbi olacaktır. İleride yapılacak sosyal yapı araştırmaları ile hangi yapısal değişikliklerin vuku bulduğu daha net olarak ortaya konabilecektir.

"Gerede’de Dini Hayat" ana başlığı ile yaptığımız bu araştırmanın modeli yukarıdaki hususlar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma modeli iki farklı metotla gerçekleştirilmiştir. Teorik bölümün modeli dokümantasyon metot ve teknikleriyle, uygulamalı araştırmanın modeli ise anket-mülakat (survey) metot ve teknikleri ile kurulmuştur.

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Gerede ilçe merkezinde yaşayan insanlar oluşturmaktadır. Gerede ilçesi, ülkemizdeki pek çok kırsal alan gibi dışarıdan çok

¹¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 5.Bsk., Ankara 1994, s.76.

fazla göç almamaktadır; aksine dışarıya göç vermektedir. Bölgede meydana gelen ritmik nüfus artışlarının en büyük sebebi Gerede kırsalından ilçe merkezine doğru yapılan iç göçlerdir. Bu durum, araştırma bulgularından hareketle yapılan genellemelerin belli ölçülerde Gerede kırsalıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Araştırma alanının tipleşmiş bir kasaba toplumu olduğunu düşünürsek, genel olarak araştırma sonuçlarından hareketle ülkemizdeki diğer kasaba toplumları için de vardamalarda bulunmanın mümkün olduğu söylenebilir.

Araştırmada, evreni oluşturan bireylerin tümüne ulaşmak mümkün olmadığı için, incelenecek olan büyük grubun bütün vasıflarını temsil eden bir parçasının belirli kurallara uyulmak suretiyle seçilmesi anlamına gelen örnekleme tekniği kullanılmıştır. Evreni temsil gücüne sahip bir örneklem seçilerek, bu örneklem vasıtası ile anakitle hakkında vardamalarda bulunulmuştur.

Örnekleme işlemi yapılmadan önce ön gözlem vasıtasıyla ana kitle tanınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sınırları içerisine giren birimlerin özellikleri dikkate alınarak anakitle, sosyal yapı farklılıklarına göre üst, orta ve alt tabaka olarak tipleştirilmiş ve bu tiplerin bulunduğu yerler alan örnekleme ile araştırmanın örnekleme dahil edilmiştir. Daha sonra ana kitledeki bu sosyal yapı alanları %95'lik güven düzeyinde ve %5'lik sapma ile küçültülerek 400 kişilik bir örneklem kitlesi elde edilmiş ve bu örneklem vasıtasıyla anakitle hakkında genellemelerde bulunulmuştur. Araştırma problemlerini içeren ve araştırma hipotezlerini test etmemizi sağlayan bilgi toplama formu kota örnekleme tekniği ile örnekleme oluşturan birimlere uygulanmıştır.

Araştırma süreci içinde yapılan anketlerin yanında, araştırma evreninde kişisel gözlemlerde bulunulmuş ve yer yer mülakatlar yapılmıştır. Bölge insanının

sergilediği davranışların altında yatan düşünce ve anlam dünyaları keşfedilmeye gayret edilmiş ve davranışlardan ne anlaşıldığı değil; kendileri için davranışların ne anlam ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgi ve bulgular, anketlerden ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesinde kullanılmıştır.

5.3. Bilgi Toplama Aracının Hazırlanması

Bilgi toplama aracının hazırlık aşamasında, soruların araştırma hipotezlerini test edebilecek ve araştırmanın konusunu aydınlatacak nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Bilgi toplama aracının hazırlanmasında hem konu ile ilgili belli başlı araştırma ve incelemeler gözden geçirilmiş, hem de bu konuda uzman bilim adamları ve ilgili kişilerin önerilerinden faydalanılmıştır.

Forma sorular dört ana yapıyı ölçecek şekilde sırayla konulmuştur. Önce örneklem grubunun olgusal durumu tespit edilmek istenmiştir. Zira araştırmada olgusal durum aynı zamanda bağımsız değişken görevi görmektedir. Daha sonra inanç, ibadet ve sosyal davranış boyutları ile ilgili bilgiler toplamak gaye edinilmiştir. Böylece araştırma, olgusal durum, inanç, ibadet ve davranış parametreleri olmak üzere dört yapı üzerine oturtulmuştur.

Düzenlenen anket formunun geçerlik ve güvenirliğini tespit etmek için 02. 06. 2003 ile 11. 06. 2003 tarihleri arasında alanda 272 kişi üzerinde bir ön uygulama yapılmıştır. Bu ön uygulama ile anket formunda yer alan soruların geçerlik ve güvenirliği denenmiştir. Faktör analizi ile de faktöryel değerleri tespit edilmiştir. Böylece geçerlik ve güvenirliği olmayan sorular ve faktöryel değeri düşük olan sorular ya ölçeğe alınmamış, ya da ayrı değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Zira

istatistik olarak belli bir anlam ifade etmeyen bir olay sosyolojik olarak büyük bir anlama sahip olabilir. Örneğin Gerede de şimdiki durumda tespit edilen %1’lik dinsizlik oranı on yıl sonra %5 olursa bu istatistik olarak çok fazla bir anlam taşımayabilir; ancak sosyolojik olarak önemli bir değişimin göstergesidir ve ciddi bir anlam ifade eder. Bu nedenle bir sorunun faktöryel değerinin düşük olması, o sorunun herhangi bir anlam ifade etmediği anlamına gelmemektedir.

Deneklerin kişisel durumları hakkına bilgi edinmek ve bu kişisel bilgilerle deneklerin tutumları arasındaki ilişkiyi görebilmek için “kişisel bilgi anketi” oluşturulmuştur. Kişisel bilgi anketinde, araştırmanın bağımlı değişkeni olan “dînî hayata yönelik tutumları” etkileyebileceği ve “dînî hayata yönelik tutumlarla” ilişkisi olabileceği düşünülen ve araştırmada “bağımsız değişken” görevi görecek olan 19 soru yer almıştır.

Araştırmanın “bağımlı değişkeni” olan dînî hayata yönelik tutumları veya daha genel bir ifadeyle dindarlığı ölçebilmek için likert tipi 35 sorudan meydana gelen ve içinde dînînin inanç, ibadet ve sosyal yönleriyle ilgili sorular bulunan bir “dînî hayata yönelik tutum ölçeği” geliştirilmiştir. Ölçekteki her madde için “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Katılmıyorum” ve “Hiç Katılmıyorum” şeklinde dört seçenek bulunmaktadır. Denekler, dînî hayata yönelik tutumlarını ve dindarlık düzeylerini bu seçeneklerden birisini işaretleyerek ifade etmişlerdir.

“Dînî hayata yönelik tutum ölçeği” cevaplarının puanlanmasında olumlu maddelerde “Tamamen Katılıyorum” seçeneğine 4; “Katılıyorum” seçeneğine 3; “Katılmıyorum” seçeneğine 2 ve “Hiç Katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise, “Tamamen Katılıyorum” seçeneğine 1; “Katılıyorum” seçeneğine 2; “Katılmıyorum” seçeneğine 3 ve “Hiç Katılmıyorum” seçeneğine 4

puan verilmek suretiyle olumlu maddelerin ters yönünde yapılmıştır. Her bir deneğin işaretlediği seçeneğe göre “dînî hayata yönelik toplam tutum puanı” hesaplanmıştır. Bu bağlamda “dînî hayata yönelik tutum ölçeğinden” alınabilecek en yüksek puan $[35 \times 4 = 140]$ 140, en düşük puan ise $[35 \times 1 = 35]$ 35 olarak belirlenmiş olmaktadır.

Bir tutum ölçeği geliştirilirken tutumları ifade eden cümlelerin doğru tespit edilmesi, teknik bilgi sahibi alan uzmanlarına danışılması ve ölçeğin geçerlik ve güvenirliğinin kontrol edilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçerlik ve güvenirliği test edilmemiş bir ölçme aracı ile elde edilen bulguların yanlış veya eksik olma ihtimali yüksektir.¹² Bu bakımdan dînî hayata yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik kontrolleri yapılmıştır.

5.4. Bilgi Toplama Aracının Dağıtılması ve Toplanması

Araştırmanın asıl uygulaması 04. 08. 2003 - 01.09. 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini göz önünde bulundurularak 450 anket formu basılmıştır. Anket formları örneklemini oluşturan birimlere tarafımızdan ve Gerede Belediyesi’nde görevli İsa Ruhi Bilge’nin de yardımlarıyla kota örneklemesine uygun olarak uygulanmıştır. Anket formlarından 418’i geri toplanmıştır ve 18 tanesi yeterli bulunmayarak değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece 400 anket değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

5.5. Bilgi Toplama Aracının Geçerlik ve Güvenirliği

¹² Ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlikleri için bkz: David Silverman, *The Logics of Qualitative Research –Context and Method In Qualitative Research*, Edited by. Gale Miller and Robert Dingwall, London 1997, ss.12-25; David İrene Hall, *Practical Social Research –Project Work In the Community*, London 1996, ss.43-44; Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pagem Yay., 3.Bsk., Ankara 2001, ss115-117.

Asıl araştırmaya geçilmeden önce, ön uygulama üzerinde, dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutlarında meydana gelen “dînî hayata yönelik tutum ölçeğinin” geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

Ölçeğin (inanç, ibadet ve sosyal davranışlara ait soru kümesinin) tek bir teorik yapıyı temsil edip etmediğini test etmek için faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde sunulmasını sağlamaktadır. Hem bir grup değişken içerisinde gizli kalmış ilişkileri ortaya çıkarmakta, hem birden fazla değişkenden oluşan bir grubun değişken sayısını indirmek, hem de anketi oluşturan soruların kendi aralarında nasıl kümelandikleri tespit etmektedir.¹³

Araştırmada yapılan faktör analizi sonucunda, ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerlerinin .40 ve daha yüksek olması ölçüt olarak alınmıştır. Birinci faktör yük değeri .40’dan daha küçük olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçekte yer alan maddelerin ayırt etme gücünü tespit etmek, ölçek güvenirliğini gözleyebilmek ve ölçekteki maddelere verilen tepkiler ile ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişki pearson korelasyon tekniği ile hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirliği için ise Cronbach Alpha iç tutarlılık kat sayısı kullanılmıştır.

5.5.1. Dînî Hayata Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

[Toplam Dindarlık Ölçeği]

Araştırmada dînî hayat, kategorik olarak tipleştirilmiş ve dinin inanç, ibadet ve sosyal davranış boyutlarından meydana gelen dînî hayata yönelik bir tutum ölçeği geliştirilmiştir. Dînî hayata yönelik tutum ölçeğinin “toplam dindarlık ölçeği” olarak

¹³ Ali Balcı, A.g.e., s.274-275; Walter R. Borg-Meredith D. Gall, Educational Research An Introduction, Fourth Edition, Longman Inc., New York 1983, ss.613-616.

nitelendirilmesi de mümkündür. Araştırmada her iki tabirde kullanılmaktadır. Aşağıda, Tablo 1’de dînî hayata yönelik tutum ölçeğinin faktör analizi sonuçları ve Alfa değeri verilmiştir.

TABLO-1
DİNİ HAYATA YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ FAKTÖR ANALİZİ SONUÇLARI ve ALFA DEĞERİ

TOPLAM DİNDARLIK ÖLÇEĞİ MADDELERİ	Birinci Faktör Yük Değeri
1. Allah vardır, tektir; evreni yaratan ve yönetendir.	.80
2. Melekler vardır.	.94
3. Hz. Muhammet Allah'ın kulu ve son peygamberdir.	.98
4. Kur'ân'ı Kerim gerçektir ve hiçbir şekilde değişmemiştir.	.97
5. Kıyamet günü ve ölümden sonra hayat vardır.	.76
6. Kader vardır ve hayır-şer Allah'tan gelir.	.84
7. Cennet ve cehennem vardır.	.98
8. Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir.	.98
9. Bayram namazı kılar mısınız?	.93
10. Cuma namazı kılar mısınız?	.93
11. Cemaatle namaz kılar mısınız?	.72
12. Ramazan ayında oruç tutar mısınız?	.65
13. Fitre verir misiniz?	.77
14. Dua eder misiniz?	.64
15. Mübarek gün ve gecelerde ibadet eder misiniz?	.46

16. Ne sıklıkla Kur'an okursunuz.? (Arapça veya Türkçesi'nden)	.64
17. Namaz kılma sıklığınız?	.48
18. Zekat verir misiniz?	.79
19. Kurban keser misiniz?	.67
20. Dinle ilgili herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz nedir?	.57
21. Davranışlarımın dine uygun olup olmadığına dikkat ederim.	.40
22. Dindar insan ticari hayatta daha dürüst ve güvenilirdir.	.75
23. Siyasi partilere oy verirken dindar olup olmadıklarına önem veririm.	.65
24. Diyanet yetkilileri tarafından dini konulara ilişkin verilen fetvalar güvenilirdir.	.72
25. Diyanet görevlileri (müftü, vaiz, imam, müezzin) halk ile yakın ilişki içindedirler.	.60
26. Tarikatların dini yaşamada önemi büyüktür.	.71
27. Dini cemaatlerin dini yaşamada önemi büyüktür.	.71
28. Eşinizle aranızdaki problemleri çözümünde şiddete başvurulur mu?	.78
29. Aile bireylerinden dini görevleri yerine getirmeyenler uyarılmalıdır.	.55
30. Çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere ne sıklıkla iştirak edersiniz?	.81
31. Dinimi savunur ve tebliğ etmeye çalışırım.	.80
32. Gençlerin kız-erkek birlikte bulunmalarında ve sohbet etmelerinde bir mahzur yoktur.	.72
33. Televizyonlarda dini konulara ilgi dereceniz?	.49
34. Televizyonlardaki dini programlar halkın dinle ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmasında faydalı oluyor.	.86
35. Alkol kullanma sıklığınız nedir?	.76

Açıklanan Varyans : %73.3 Alfa : .84	
---	--

Dînî hayata yönelik tutum ölçeğinin ön uygulamada yapılan faktör analizi sonuçlarına göre; “Dinle ilgili olmayan herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz nedir?”; “Hacca gitmediyseniz gitmeyi düşünüyor musunuz?”; “Teravih namazı kılar mısınız?”; “Müslüman olmanın anlamını ve niçin inandığınızı kendinize sorduğunuz olur mu?”; “Dinle ilgili olmayan herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz nedir?”; “Gün geçtikçe milletlerarası ilişkilerde ve toplumların kimliklerini muhafazada din önem kazanıyor”; “Banka kredisi kullanırım”; “Türkiye Avrupa Birliğine girdiği zaman din bakımından daha hür ve serbest olacaktır”; “Türkiye’nin Avrupa Birliğine girmesi ile Türk Hristiyanların artmasında bir sakınca yoktur”; “İşlerin kolayca halledilebilmesi için gerekirse rüşvet verilmelidir”; “Televizyonlardaki dini programlar halkın dinle ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmasında faydalı oluyor” soru ve yargılarının birinci faktör yük değerlerinin .15 ile .40 arasında olduğu görülmüştür. Araştırmada, yukarıda da ifade edildiği gibi faktör yük değeri .40’ın altında olanlar ölçeğimize dahil edilmemiştir. Dolayısı ile yukarıdaki soru ve yargılar ön uygulama sonucu ölçekten çıkarılarak kalan maddeler yeniden faktör analizine tâbi tutulmuş ve mevcut 35 maddeden oluşan dînî hayata yönelik tutum ölçeği elde edilmiştir. Ölçekten çıkarılan maddeler ise frekans dağılımı olarak verilerek araştırmaya dahil edilmiştir.

Örneklem grubunun dindarlık düzeylerini saptamaya yönelik 35 sorudan oluşan dînî hayata yönelik tutum ölçeğinin faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .40 ile .98 arasında değiştiği

görülmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması, ölçeğimizin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve istenilen yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Faktörün tek başına açıkladığı toplam varyans %73.3'dür. Ölçeğin güvenilirliğini gösteren güvenirlik katsayısı Alfa ise .84 olarak saptanmıştır. Bu değer araştırma ölçeğinin güvenirliğinin bir göstergesidir. Yukarıda ifade edilen tüm bulgular birlikte düşünüldüğünde “dînî hayata yönelik tutum ölçeği”nin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğunu söylemek mümkündür.

5.6. Verilerin Analizi

Yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler ham bilgiler olup çoğu zaman bu haliyle fazla bir şey ifade etmemektedirler. Bu nedenle tek tek bilgilerin toplanması kadar, bu bilgilerin belirli metod ve tekniklere göre anlamlı hale getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplanan ham verilerin çözümlenmesinde, bilgisayar ortamında SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır.

Araştırmada verilerinin analizinde, yüzde ve frekans dağılımı, t-testi, varyans analizi ve Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır.

Cinsiyete göre dînî hayata yönelik tutumların belirlenmesinde, örneklemin iki gruba ayrılması nedeniyle t-testi kullanılmıştır. Cinsiyet dışındaki diğer parametreler için tek boyutlu varyans analizi (Anova) kullanılmıştır. Bu yöntemle, bir değişkene ait ikiden fazla grubun ortalamaları arasında önemli bir farkın olup olmadığı araştırılabilmekte, eğer aralarında istatistiksel olarak önemli bir fark varsa bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğu saptanabilmektedir. Araştırmada gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmalarda meydana gelen farklılaşmaların kaynağı ve düzeylerinin belirlenmesi için Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Yine araştırmada maddelerin değişkenler karşısındaki manidarlık dőzeyi .05 olarak tespit edilmiş; ancak .01 manidarlık dőzeyindeki ilişki ve farklar da belirtilmiştir.

I. BŐLŐM

GEREDE'DE SOSYAL YAPI

Sosyal olay ve olguların oluşumuna etki eden faktörler, tabii olay ve olguların oluşumuna etki eden faktörlerden farklıdır. Sosyal olaylar bir zaman sőrecinde yapısallaşırlar ve her sosyal olay tipleşmiş bir model haline gelinceye kadar bir biriyle ilişkili pek çok faktőrőn etkisi altındadır. Bu yőzden sosyal olaylar, tabii olaylar gibi tek bir sebep ve tek bir sonuçla açıklanamazlar.

Sosyal varlık alanının temel ögesi insandır. İnsan akıllı, konuşan, alet yapan, sosyal ve dinamik bir varlıktır. Aslında bütün bu özellikler, insanın düşünen ve düşünce üreten bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. İnsan biyolojik, psikolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik bir varlık olması yanında belli bir mekanda yaşayan, belli bir zaman sürecinde hayat süren, kendisine göre değerleri ve inançları olan bir varlıktır. Bu nedenle insan tarafından meydana getirilen her sosyal olay ve olgunun arka planında, onları etkileyen ve sosyal davranışları belli bir amaca doğru yönlendiren çeşitli faktörler mevcuttur. Diğer bir ifade ile zaman, mekan ve coğrafi çevre, ekonomi, sosyo-kültürel normlar, din, eğitim, zihniyet dünyası insanın yapıp etmelerini etkileyen temel faktörlerdir.¹⁴ Araştırma bölgemiz olan Gerede ilçe merkezinin sosyo-kültürel ve dînî yapısı da, sosyal olay ve olguların oluşumuna etki eden çeşitli determinasyon ilkelerinin etkisi altında şekillenmektedir. Bu düşüncelerden hareketle, sosyo-kültürel ve dînî hayata etkileri bakımından, araştırma bölgesinin fizikî ve coğrafi durumu, ilçenin tarihi, bölgedeki demografik yapı, ekonomik işlevler ve dînî mahaller hakkında genel hatlarıyla bilgiler verilmesi uygun olacaktır.

1. Fizikî ve Coğrafi durum

Bütün tabiî ve sosyal olaylar, mekan denilen varlığın boyutları içinde meydana gelir. Sosyal olay ve olguları belirlemede (determine etmede) mekanın iki temel fonksiyonu vardır. Bunlardan ilki, insan topluluklarının mutlaka bir fizikî ve coğrafi çevrede yaşamak zorunda olmalarından kaynaklanan çevre-mekan etkisi, ikincisi ise

¹⁴ Zeki Arslantürk, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, M.Ü.İ.F. Yayınları, 4.Bsk., İstanbul 1999, ss.49-57.

insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları mekana verdikleri anlam ve değerlerden dolayı ortaya çıkan determinasyon formudur.¹⁵

İklim, toprak yapısı, yer yüzü şekilleri, sosyal grupların hem ürünlerini hem de başarılarını etkilemektedir. Ancak mekanın medeniyet yaratmadaki rolü tek ve değişmez değildir. Çünkü insan başarılarını jeo-fizik etkenler yanında pek çok değişken etkilemektedir.¹⁶

Fiziki mekan gibi coğrafi şartlar da sosyal olay ve olguları belirlemede rol oynarlar. Coğrafya olaylarının sosyal olay ve olgulara etkisi doğrudan olacağı gibi dolaylı da olabilmektedir. Bu nedenle coğrafya etmenlerinin çeşitli sosyal olayları belirlemedeki rolleri aynı kesinlikte değildir. Kimi sosyal olaylarla coğrafya etmenleri arasında çok yakın ve kesin bir ilişki olduğu halde, kimileri arasında da çok uzak bir ilişki mevcuttur. Mesela yiyecek-içecek, giyim-kuşam, barınma gibi tabii ihtiyaçlar ile ilişkili insan eylemleriyle coğrafi şartlar arasında daha kesin bir ilişki vardır. Aile biçimi, politik örgüt, dinler, hukuk sistemleri, edebiyat, bilim vb. gibi diğer sosyal olaylarla coğrafya etmenleri arasındaki ilişkiler doğrudan değil; dolaylıdır ve bu yüzden de belirsizdirler. Toplumsal ne derecede karmaşık (kompleks) olursa, coğrafya şartları ile sosyal olaylar arasındaki ilişkiler de o oranda kesinlikten uzaklaşmaktadır. Toplumsal karmaşıklıkça coğrafi etmenler etkilerini kaybederek yerlerini başka etmenlere bırakmaktadırlar. Onun için coğrafya etmenleriyle toplumsal olaylar arasındaki ilişkiler itibarî bir özellik taşımaktadır ve bütün çağ ve toplumlar için coğrafyanın etkisi farklı farklı sonuçlar doğurmaktadır.¹⁷

¹⁵Takiyyüddin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, 7.Bsk., İstanbul 2000, ss.164-165.

¹⁶V.H. Whitney, *Regionalismus Wörterbuch der Soziologie*, Stuttgart 1969, ss.882-884.

¹⁷N. Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, 7.Bsk., İstanbul 2002, ss.36-51.

Mekan ve coğrafi çevrenin insan davranışlarını belirlemedeki psikolojik etkisini de hatırlamak gerekmektedir. İnsanın üzerinde yaşadığı mekan, yalnız bir madde değildir. İnsan, yaşadığı mekan ve coğrafi çevre içinde her türlü maddî ve manevî eylemlerini gerçekleştirmekte; bazen mutluluk, bazen hüznü duymakta; bazen de toprakları için ölüme bile meydan okuyup amansız mücadeleler vermektedir. Kişinin atalarının mezarlarının bulunduğu, muhtemelen kendisinin de gömüleceği yer olacak mekan ve coğrafi çevre, aynı zamanda pek çok hatıraları bağrında yaşatan psikolojik bir objedir.¹⁸ Fizikî ve coğrafi durumun sosyoloji açısından ifade ettiği anlamları kısaca gözden geçirdikten sonra araştırma bölgemizin fizikî ve coğrafi özelliklerine geçebiliriz.

Gerede, Karadeniz Bölgesi, Batı Karadeniz Bölümü, Bolu il sınırları içinde yer almaktadır. Gerede bölgesi Bolu ilinin doğusunda yer almaktadır ve 1255 km²'lik yüzölçümü ile ilin en büyük ilçesi konumundadır. Güney doğuda Kızılcahamam ve Çamlıdere, kuzey doğuda Çerkeş ve Eskipazar, güney batıda Dörtdivan, kuzeyde Mengen, batıda Yeniçağa ilçeleriyle çevrilmiştir. İlçe, Bolu'ya 54 km, Ankara'ya 137 km, İstanbul'a ise 316 km uzaklıktadır.

Bölge, İç Anadolu Bölgesini Batı Karadeniz Bölgesine bağlayan geçiş alanı üzerindedir. Bölgenin ortalama yükseltisi 1300 metre, ilçe merkezinin denizden yüksekliği ise 1450 metredir. Çevresi ormanlarla kaplı olan bölgenin kuzeyinde düz şeritler halinde sıralanan dağlık alanların yükseltisi 1600-1800 metre civarındadır. Gerede, plato özelliği gösteren bir bölgede yer almaktadır ve genel olarak dalgalı bir arazi yapısına sahiptir. Bölge birinci derece deprem kuşağı içinde yer almaktadır. Şu

¹⁸ T.Mengüşoğlu, A.g.e., ss.166-167.

ana kadar bölgede, birisi tarihî Bitinya şehrini yok eden, diğeri de 1944 senesinde yaşanan ve ilçenin yüzde ellisini tahrip eden iki büyük deprem yaşanmıştır.¹⁹

Bölge, Batı Karadeniz iklim kuşağı içerisinde yer alır. Kışlar soğuk ve sert, yer yer bol kar yağışlı, yazları ise serindir. Genel olarak bölgede sekiz ay soğuk ve serin bir iklim hüküm sürer. Hava sıcaklığı 15 hazirandan sonra artmaya başlarken 15 eylülünden sonra tekrar yerini serin ve soğuk bir havaya bırakır. Bölgenin yıl içi sıcaklık ortalaması düşük olmasına rağmen genel olarak havası, suyu temiz ve bol güneşli bir atmosferi vardır.²⁰

Bölgede, soğuk iklime dayanıklı bir bitki örtüsü mevcuttur. Kuzey ve güneydeki dağlar çam, köknar, kayın, meşe, kavak gibi orman ağaçlarıyla kaplıdır. Doğu-batı şeridinde ise yer yer bodur ağaçlar, çeşitli büyüklüklerdeki mera ve otlaklar görülür. Şehir içinde bol miktarda bulunan meyve bahçeleri imarlaşma nedeniyle günümüzde kaybolmakla birlikte, ilçe ve çevresinde genelde yeşil bir bitki örtüsü hakimdir.

Gerede havzasında yer alan önemli akarsular Ulusu, Markuşa, Yenecik Çayı, Kösreli Deresi'dir. Ulusu, güneybatıdaki Köroğlu dağlarından inip yan kollarla ve şehrin içinden geçen Dayıoğlu deresiyle birleşerek Gerede ilçe merkezinde Gerede Çayı adını alır. Bolu sınırları dışında Filyos Nehri'yle birleşerek Karadeniz'e dökülür. Bölge çevresinde üç adet de göl bulunmaktadır. Bolu çıkışında Gerede Gölü, Karabük çıkışı on beşinci kilometrede Kuru Göl ve Keçi Gölü yer alır.²¹

2. İlçenin Tarihi

¹⁹ Yazarı Belli Değil, *2000'e Üç Kala Gerede*, Gerede Belediyesi Kültür Yayınları, Gerede 1997, s.15-16.

²⁰ A.g.e., s.16.

²¹ A.g.e., s.16.

İnsanın davranışlarının gerçekleştiği sosyal varlık alanı üç boyutlu bir görünüm arz eder. Bu üç boyut içinde, dün (tarih), bu gün ve yarın yer alır. İnsanlar arasında olup biten bütün olaylar, başarılar, yenilgiler, keşifler hep bu boyutlar içerisinde gerçekleşir.

Zamanın bu üç boyutu birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Yarın ve ondan sonraki gün bir yandan geçmiş olayların, diğer yandan da yaşanan ânın etkisi altındadır. Yaşanılan ân hem kendisinin, hem dünün, hem de yarının determinasyonları ile şekillenmektedir.²² Belirli bir zaman sürecinde tipleşen ve kendisine özgü bir model oluşturan sosyal davranışlar tarihî bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Bu bakış açısından hareketle, şu an Gerede’de yaşanan dînî ve sosyo-kültürel hayat, bölgenin yaşadığı tarihi süreçle yakından ilişkilidir.

Gerede, antik çağlara kadar uzanan oldukça eski bir geçmişe sahiptir. İlçe, antik Bitinya (Bithynia) ile Paflagonya (Paphlagonia) bölgeleri arasında bir sınır kentidir. Bölgede, Selçuklu ve Osmanlı hakimiyetlerinden önce sırasıyla Paflagon M.Ö.300, Bitinya M.Ö.260-228, Pontus M.Ö.89, Roma M.Ö.70-71 ve Roma’nın M.S. 395’de ikiye ayrılmasıyla da Doğu Roma, yani Bizans hakimiyetleri görülmüştür.²³ Kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, Bitinyalılar tarafından diğer kentlerle aynı zamanda kolonize edilmiş eski bir Paflagonya kasabası olduğu anlaşılan Gerede’nin M.Ö. 3. asra kadar uzanan çok eski bir tarihe sahip olduğu düşünülmektedir. Gerede ilçesinin ismi de bu antik dönemlerden kalmadır. Bölgenin ilk ismi Paflagonyahlara ait eski bir yerleşim alanı olan Cressa’dır. Bitinyalılar tarafından işgal edilip bölgenin bir Bitinya kolonisi haline gelmesinden sonra ismi

²² T. Mengüşoğlu, A.g.e., s.162.

²³ İrfan Aycan, “*Geçmişten Günümüze Tarih boyunca Gerede*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yay., Gerede 2000, s. 11-12.

Kratia olmuştur.²⁴ Kratia ismi zamanla -özellikle bölgenin Müslüman Türkler tarafından kontrol edilmesiyle kuvvetle muhtemel söylenişi daha kolay olduğu için-Gerede'ye dönüşmüştür.

Bitinya bölgesi, Romalılar tarafından işgal edildiğinde, Gerede yöresi Roma'nın zenginlik ve refahından oldukça faydalanmıştır. Bölgeyi yöneten hanedanlar arasında özellikle Flavius hanedanı, Kratia'ya özel bir önem vermiş; şehir bu dönemde oldukça güzel imar edilmiş; hatta bu dönemde bölgeyi yöneten hanedana nispetle Flaviopolis olarak anılmıştır.²⁵ İlçe, Bizans döneminde de imparatorluğun önemli şehirlerinden birisidir. Bu dönemde Gerede, İstanbul Patrikhanesi'ne bağlı bir Piskoposluk merkezidir. Kratia ruhanisi Epifan Efes (Epiphne) çeşitli ruhani meclislerde bulunmuş; miladi 431 yılında Efes Konsili'ne katılmıştır.²⁶

1071 Malazgirt Savaşından sonra Anadolu içlerine yerleşen Selçuklu Türkleri kısa süre içinde Bitinya bölgesine ulaşmışlardır. Bu tarihten itibaren Selçuklu Türkleri ile Bizanslılar arasında sürekli mücadeleler yaşanmıştır. Anadolu coğrafyasının büyük bir kısmına sahip olan Selçuklularla Bizans arasında Gerede bir sınır şehridir. 1177 tarihinde Sultan Kılıç Arslan bugünkü Bolu'yu kuşatmış; bu kuşatmada Bizans'a takviye kuvvetler gelmesi sebebiyle Kılıç Arslan Gerede bölgesine çekilmiştir. Gerede'nin Selçuklular tarafından ne zaman fethedildiği kesin olarak bilinmemesine rağmen, bu olaydan hareketle 1177 tarihinden daha önce fethedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Kılıç Arslan ülkeyi oğulları arasında paylaştırmış; Gerede Yöresi de Ankara Meliki Muînettîn Mes'ud'a verilmiştir.

²⁴ Vedat İdil, "Eski Çağda Gerede(Kratia) ve Keçi Kalesi", A.g.e., s. 105-106.

²⁵ İrfan Aycan, A.g.e., s.12.

²⁶ Ali Rıza Ünlü, *Tarih Boyunca Gerede I*, Çev. Ömer Cevahiroğlu, Gerede Yay., 2.Bsk., Gerede 2000, s.31.

Bölge, Moğolların Anadolu'yu işgaline kadar Selçuklu hakimiyeti altında kalmıştır. Moğolların bölgedeki hakimiyeti çok kısa sürmüş ve 14. asrın ilk yarısında bu bölgelerde müstakil küçük beylikler ortaya çıkmıştır. Bolu çevresinde ortaya çıkan en önemli Türkmen beyliklerinden birisi de Gerede beyliğidir.

14. asırda Gerede yöresinin siyasî, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında çeşitli bilgiler veren en önemli kaynaklardan birisi de 1330'lu yıllarda Gerede'ye gelen İbn-i Batuda'dır. Gerede kasabası için kendisi aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır. “Burası bir dağ eteğinde güzel ve büyük bir şehirdir. Çarşı ve caddeleri geniştir. En soğuk şehirlerden birisidir. Ayrı ayrı mahallelere bölünmüş olup, her mahalle kendi halkı arasında yaşamaktadır. Bu şehrin sultanı Şah Bey'dir. Şah Bey, Anadolu'nun orta ölçüdeki hükümdarlarından birisidir ve cuma namazlarını burada kılar. Şah Bey'in hatipliğini ve hocalığını Fâkih Şemsettin Dimeşkî yapar.” İbn-i Batuda, Şemsettin Dimeşkî ile tanıştığını, onun vasıtası ile Şah Bey'le görüştüğünü ve sohbet ettiklerini söyler. İbn-i Batuda'nın da belirttiği gibi o dönemde Gerede yöresinde müstakil bir beylik vardır ve herhangi bir devletin bölgede egemenliği söz konusu değildir.

Gerede, 1354'de Orhan Gazi döneminde, onun komutanlarından Konur Alp tarafından Osmanlı topraklarına katılıyor. Yöre Oğuz boylarının ilk yerleşim alanlarından birisidir. Bölgedeki Oğuz boylarından bazıları bu gün köy, yer ve lakap isimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayı, Kınık, Avşar, Salur, Peçenek, Bayındır, Kızık, Dodurga, Alpagut, Yazır, Çepni, Eymür, Macarlar, Dursun Fâkih, Murat Fâkih yöredeki boy ve yer isimlerinden bazılarıdır.²⁷

²⁷ Şerafettin Doğan, *Gerede Köy Adlarında Türk Boylarının İzleri*, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Bel. Yay., Gerede 2000, s. 26-27.

Gerede'nin Osmanlı Beyliği'ne bağlandığı dönem Anadolu'da pek çok beyliğin birbirine üstünlük sağlamaya çalıştığı bir dönemdir. Gerede ve civarı Osmanlılar ile Candaroğulları arasında nüfuz mücadelesine sahne olmuş yerlerdendir. Osmanlı - Candaroğulları arasındaki mücadele bir asır sürmüş ve nihayet Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında kesin olarak Candaroğulları Beyliği Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Yaklaşık bir asır süren bu mücadele döneminde Bolu ve Gerede yöresi bazen Osmanlıya bazen de Candaroğullarına bağlı kalmıştır. 1566-1568 yıllarına ait Gerede ve köyleriyle ilgili vakıf bilgilerinde hem Osmanlı hem de Candaroğullarının izleri görülmektedir.

Osmanlı döneminde Gerede ile ilgili düzenli bilgilere 15. asırda başlatılan nüfus ve arazi kayıtlarından ulaşılmaktadır. 1530 yılına ait 438 numaralı Muhasebe-i Anadolu defterinde Gerede ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir. “Gerede, 27 köy, 85 mezraya sahip, 1029 haneden müteşekkil bir kasabadır. 18 çiftlik ve 24 değirmen vardır.” Yörede çiftlik ve değirmenlerin varlığı bu bölgede yaşayan halkın hayvancılık ve ziraatla meşgul olduklarını göstermektedir. Yörenin, özellikle hayvancılık ve hayvancılığa bağlı yağ, yoğurt, süt, peynir, keş gibi ürünlerde meşhur olduğu gözlenmektedir.

Osmanlı döneminin meşhur seyyah ve yazarlarında Evliya Çelebi 1645’li yıllarda uğradığı Gerede’yi şu şekilde tasvir etmektedir. “Şehir geniş bir ova içinde olup bin adet tahta ve kiremit örtülü eski usul evleri vardır. Dokuz mahalle, on mihrabı var. Çarşı içindeki cami güzeldir. Üç tekke, bir hamam, üç han, iki yüz dükkan ve yedi kahvehane vardır. Esnafın çoğunluğunu bıçakçı ve debbağlar oluşturur. Gerede gönü ve sahtiyani ile meşhurdur. Suyu ve havası iyi, güzel bir yayla yeridir. Halkı son derece sağlam yapılıdır.”

1810 tarihinde Gerede'ye gelen Morier isimli gezgin “İran’a, Ermenistan’a, ve İstanbul’a Seyahat” adlı eserinde Gerede'nin büyük bir şehir olduğunu, girişinde büyük miktarda deri fabrikaları bulunduğunu, dükkanlar ve pazarların iyi görünümlü Türklerle dolu olduğunu yazmıştır.

Bölge ile ilgili olarak diğer bir dikkat çekici husus da 1877-1878 Kırım harbi sebebiyle Kafkaslardan ve Balkanlardan gelen göçmenlerin padişahın emriyle Düzce, Akçakoca gibi bazı yerleşim alanlarına yerleştirilirken Gerede bu iskan politikasının dışında tutulmuş ve dışarıdan göçmen nüfus alınmamıştır.

Gerede, 1692 yılına kadar Bolu Sancağına bağlı bir kaza olarak kaldı. Daha sonra mülkî-idarî sistemde yapılan çeşitli değişikliklerle önce Bolu Voyvodalığına bağlı bir Subaşılık haline getirildi. Yaklaşık 120 sene bu sistemle idare edildikten sonra 1812 yılında yeni bir sistem değişikliğine gidilerek Bolu Safranbolu Mutasarrıflığı kuruldu ve Gerede yöresi bu mutasarrıflığın 19 kazasından biri haline getirildi. 1864 senesinde yapılan bir başka değişiklikle Gerede, Bolu Sancağına bağlı Kastamonu vilayetine bağlanmıştır. Son olarak 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Bolu il yapılmış ve Gerede Bolu'ya bağlı bir ilçe olmuştur. Günümüzde bu mülki-idari yönetim tarzı halen devam etmektedir.²⁸

3. Nüfus ve Nüfusun Genel Özellikleri

Toplumların kendilerini muhafaza edebilmeleri için belli bir insan rezervine sahip olmaları gerekmektedir. Bunun için sosyo-kültürel hayat içinde, belli ölçülerde hetero-seksüel davranış (karşı cinsle ilişki) zorunluluğu vardır. Aksi halde sosyal hayatın temel ögesi olan nüfus kavramından bahsetmek imkansız olacaktır. Sosyoloji açısından nüfusun niceliği kadar niteliği de önem arz etmektedir. Bir bölgedeki

nüfusun cinsiyete göre dağılımı, yaşı, medenî durumu, eğitim seviyesi, aktif nüfusun ekonomik faaliyetlere katılımı, çocuk ve genç nüfusu, nüfusun kır ve şehirlere göre dağılımı o bölgenin sosyal yapısını etkileyen temel parametrelerdendir.

1831 tarihinde yapılan ilk nüfus sayımına göre Gerede Kasabası'nın nüfusu 6366'dır. Bu nüfusun [800] %13'ü kasaba merkezinde, [5566] %87'si ise köylerde yaşamaktadır. Bölgenin 1927-1990 yılları arasındaki şehir ve kır nüfusları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO-2

1927-1990 ŞEHİR VE KIR NÜFUSU

YIL	TOPLAM	ŞEHİR	%	KÖY	%
1927	48.511	4.123	%8	44.388	%92
1935	55.261	4.444	%8	51.017	%92
1940	56.161	3.960	%7	52.201	%93
1945	59.539	4.012	%7	55.527	%93
1950	51.733	4.115	%8	45.576	%89
1955	62.066	5.331	%9	56.735	%91
1960	55.631	6.398	%11	49.233	%89
1965	56.705	6.267	%11	50.438	%89
1970	60.281	7.536	%12	52.745	%88
1975	62.785	8.259	%13	54.826	%87
1980	63.137	9.885	%16	53.252	%84
1985	65.065	13.712	%21	51.353	%79
1990	41.274	18.780	%46	22.494	%54

²⁸ İrfan Aycan, A.g.e., ss. 14-16.

Tablo-1’de 1927-1990 yılları arasındaki toplam nüfusun şehir ve köylere dağılımı verilmiştir. Bölge nüfusunun yıllar içindeki gelişim çizgisine baktığımızda, genel olarak kırsal bir nüfus yapısına sahip olduğunu görmekteyiz. 1980’li yıllara kadar hem şehir nüfusunda, hem de köy nüfusunda belirgin bir farklılaşma görülmezken, 1980’den sonra şehir nüfusu artmaya başlamış; kırsal nüfus ise buna paralel azalmıştır. 1985’de %21 olan şehir nüfusu artmaya devam etmiş 1990’da %46, 2000 yılında ise %61’e ulaşmıştır. Bu rakamlardan hareketle ülkemizde yaşanan genel şehirleşme eğilimlerinin Gerede ilçesi için de geçerli bir olgu olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo-1’de verilen nüfusun gelişim çizgileri içinde dikkat çekici diğer bir husus da, 1950 senesinde toplam nüfusta görülen belirgin azalmadır. Bu azalma 1944 senesinde yörede meydana gelen 7.4 şiddetindeki depremin bölgedeki tahribatı ile açıklanabilir. Diğer yandan 1950’de yaş grupları 35-39 olan fertler savaş yıllarında doğmuşlardır. Milli mücadele döneminde nüfusun doğurganlık oranında görülen genel düşüş Gerede ilçesi için de cari olan bir durumdur.²⁹

2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, 41.391 kişilik nüfusuyla Gerede, Bolu ilinin hem en fazla nüfusa sahip olan ilçesi, hem de %0.3’lük nüfus artış oranıyla bölgenin en hızlı nüfus artış oranına sahiptir.³⁰

TABLO-3
NÜFUSUN ŞEHİR VE KÖYLERE GÖRE DAĞILIMI

YILI	TOPLAM	ŞEHİR	KÖY
1990	41.274	18.780	22.494

²⁹ 2000’e Üç Kala Gerede, A.g.e., s.17.

³⁰ D.İ.E. 2000 Genel Nüfus Sayımı, Bolu İli, Ankara 2002, s.59.

%	%100	%46	%54
2000	41.391	25.188	16.203
%	%100	%61	%39

TABLO-4

NÜFUSUN YILLIK ARTIŞ HIZI

YILI	ŞEHİR	KÖY	TOPLAM
2000	‰ 29.35	‰32.80	‰ 28

Tablo-2’de görüldüğü üzere, ilçenin 22 Ekim 2000 tarihi itibariyle toplam nüfusu 41.391’dir. Bu nüfusun şehir ve köylere dağılımına baktığımızda 25.188’inin ilçe merkezinde, 16.203’ünün köylerde yaşamakta olduğunu görüyoruz. Türkiye’nin genel nüfus yapısına paralel bir biçimde ilçede şehir nüfusu artmakta, köy nüfusu ise azalmaktadır. Şehir nüfusun artış oranı ‰ 29.35’iken kırsal alanlardaki artış oranı ‰-32.80’e düşmüştür. Köy nüfusunda meydana gelen bu azalma eğilimi, bölgede iklim şartlarının sadece kuru tarıma imkan tanınması, zaten kısıtlı olan tarım arazilerinin miras nedeniyle daha da küçülmesi, bölgenin Ankara, İzmit, İstanbul gibi hem eğitim hem de ekonomik imkanlar açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olan metropollere yakın olması gibi değişkenlerle açıklanabilir.³¹

TABLO-5

NÜFUSUN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

	TOPLAM			ŞEHİR			KÖY		
YIL	TOP.	E.	K.	TOP.	E.	K.	TOP.	E.	K.

³¹ A.g.e., s.61.

1990	41.274	21.012	20.262	18.780	10.797	7.983	22.494	10.215	12.279
%	%100	%51	%49	%46	%26	%19	%54	%25	%29
2000	41.391	20.968	20.423	25.188	13.206	11.98	16.203	7.762	8.441
%	%100	%50.6	%49.4	%61	%32.1	%28.9	%39	%19	%20

Tablo-4’de nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı verilmiştir. 2000 yılı genel sayım sonuçlarına göre bölgedeki toplam nüfusun 20.968’i erkek, 20.423’ü kadın nüfustan oluşmaktadır. Cinsiyete göre şehir merkezinde yaşayan toplam nüfusun 13.206’sı erkek nüfustan oluşurken, kadın nüfus sayısı 11.982’dir. Şehir merkezinde erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğu gözlenmektedir. Köy merkezlerinde yaşayan nüfusun cinsiyete göre dağılımına baktığımızda ise erkek nüfusun 7762, kadın nüfusun ise 8441 olduğunu görülür. Kırsal bölgelerde yaşayan kadın nüfus, şehirde yaşayan kadın nüfusun aksine daha fazladır. Nüfusun cinsiyete göre dağılımına baktığımızda genel olarak cinsler arasında çok belirgin farklar olmadığını; bölgede erkek ve kadın nüfus oranının dengeli bir biçimde arttığını söyleyebiliriz. Bu da bizlere, demografik yapı içinde göç ve ölüm gibi nüfusa etki eden temel faktörlerin cinsiyetlere göre önemli bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir.

TABLO-6
NÜFUSUN YAŞ GRUPLARI VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

YAŞ	TOPLAM	%	ERKEK	%	KADIN	%
0-5	2.421	%10	1.220	%51	1.201	%49
6-14	3.917	%16	2.014	%51	1.903	%50
15-25	6.130	%24	3.349	%55	2.781	%45
26-35	4.267	%17	2.311	%54	1.956	%46

36-45	3.578	%14	1.912	%53	1.676	%47
46-65	3.557	%14	1.813	%51	1.744	%49
65- +	1.302	%5	585	%45	717	%55

Tablo-5’de Gerede merkez nüfusunun yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımı verilmektedir. Toplam nüfus içinde 0-5 yaş grubu %10’luk bir orana sahipken, 65 ve üzeri yaş grubu %5’lik bir orana sahiptir. Bu oranlar bizlere, bölgede doğurganlık oranının ölüm oranından daha fazla olduğunu göstermektedir. Doğurganlık oranının artarak 0-5 yaş çocuk ölümlerinin azalması, genel olarak sağlık kontrollerinin artırılması, yürütülen aşı kampanyaları, doğumların eğitim görmüş ebeler eşliğinde yapılması, çevre ve temizlik şartlarının iyileştirilmesi gibi değişkenlerle açıklanabilir. 0-5 yaş grubunun cinsiyetlere göre dağılımına baktığımızda erkeklerin oranı %51, kızların oranı ise %49’dur. Yeni doğan nüfus içinde erkek ve kız nüfusu arasında dengeli bir oran söz konusudur. Temel eğitim yaşı olan 6-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı %16’dır. Bu payın cinsiyetlere göre dağılımına baktığımızda toplam nüfusun %51’i erkek, %50’sinin kız olduğu gözlenmektedir. Bölgedeki müstahsil ve dinamik nüfus olarak isimlendirebileceğimiz 15-35 yaş grubu toplam %41’lik bir orana sahiptir. Bu oran, -Türkiye nüfusunun genel yapısına paralel olarak- bölgede çocuk ve yaşlı nüfusa nazaran genç nüfusun daha fazla olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, genç nüfusun fazla olması, bölgede çok ciddi bir göç olayının yaşanmadığını, aktif nüfusun bölgede hala faâl durumda olduğunu göstermektedir. Toplam nüfus içinde 36-65 yaş grubunun oranı %28, 65 ve üzeri yaş grubunun oranı ise sadece %5 tir. Toplam nüfus içindeki payı en düşük olan grup ise 65 ve üzeri yaş grubudur.³²

TABLO-7
CİNSİYETE GÖRE OKUR-YAZARLIK DURUMU

OKUR-YAZARLIK	TOPLAM	%	ERKEK	%	KADIN	%
O.Y. Bilen	21.170	%93	11.659	%55	9.511	%45
O.Y. Bilmeyen	1.593	%7	327	%21	1.266	%79
Bir Okul Bitirmeyen	4182	%18	2.044	%49	2.138	%51

Tablo-6’da nüfusun cinsiyete göre okur yazarlık durumu ve bireylerin örgün eğitim kurumunda eğitim alıp almadıklarına dair veriler ortaya konmuştur. Okur-yazarlıkla ilgili veriler, temel eğitime başlama yaşı olan 6 ve daha yukarı yaşta olan nüfusu kapsamaktadır. Toplam nüfusun %93’ü okuma yazma bilmekte, %7’si bilmemektedir. Okuma-yazma bilen nüfusun cinsiyetlere göre dağılımında derin bir farklılık görülmezken, okuma-yazma bilmeyenlerin erkek ve kadın nüfusa göre dağılımında dikkat çekici bir fark göze çarpmaktadır. Erkeklerden okuma yazma bilmeyenlerin oranı %21’ken, kadınlarda okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %79’dur. Bu gösterge temel iki olguyla açıklanabilir. İlki, erkek nüfusun sosyal ve ekonomik sistem içinde daha aktif bir rol oynaması, özellikle örgün eğitim kurumlarında okumasalar bile askerlik yaptıkları süre içinde okuma-yazmayı öğrenmeleri; ikincisi ise, bölgedeki geleneksel kültürel kodların hakimiyetinin bir göstergesi olarak kadınların sosyal ve iktisadî ilişkiler sistemi içerisinde daha az rol almalarıdır. Tablo-6’ya göre bir okul bitirmeyenlerin toplam nüfus içindeki payı %18’dir. Hiç okul bitirmemiş fertler arasında cinsiyetlere göre belirgin bir farklılık görülmemektedir.

TABLO-8
NÜFUSUN CİNSİYETE GÖRE EĞİTİM DURUMU

³² A.g.e., ss.80-82.

OKUL	TOPLAM	%	ERKEK	%	KADIN	%
İLKOKUL	9.504	%56	4.317	%45	5.187	%55
İLKÖĞRETİM	2.698	%16	1.970	%73	728	%27
LİSE	2.409	%14	1.651	%68	758	%32
M. LİSESİ	1.273	%8	878	%69	395	%31
ÜNİVERSİTE	1.101	%7	799	%72	302	%28

Tablo-7’de, 6 yaş ve üzeri nüfusun cinsiyete göre eğitim durumu verilmiştir. İlçe merkezindeki okur-yazar nüfusun %56’sı ilkokul, %16’sı ilköğretim [ilkokul ve orta okul] mezunudur. Toplam nüfus içinde ilk ve orta öğretim mezunlarının oranı %72’dir. İlk okul mezunları arasında cinsiyetlere göre önemli bir farklılık görünmezken ilk öğretim ve orta okul mezunları arasında erkeklerin oranı ile kızların oranında dikkat çekici bir farklılaşma söz konusudur. Erkeklerin oranı kızların oranının iki katından fazladır. Bu da bizlere genel manada kız çocuklarının ilk okuldan sonra örgün eğitim kurumalarına gönderilmelerinde bir düşüş yaşandığını gösterir. Toplam nüfus içinde lise ve dengi lise mezunları %22’lik bir paya sahiptir ve cinsiyetlere göre farklılık kızlar aleyhine lise mezunlarında da devam etmektedir. İlçe merkezindeki nüfusun sadece %7’si yüksek okul mezunudur. Yüksek okul mezunlarının %72’si erkek, %28’i kız nüfustan oluşmaktadır.³³

Ülkemizin genelinde görülen göç olgusu Gerede yöresinde de yaşanmaktadır. Bölge köy nüfusunun yıllara göre dağılımına bir göz attığımızda bu gerçeği somut bir şekilde görebilmekteyiz. 1935’de köy nüfusu toplam nüfusun %92’sini oluştururken bu oran 1950’de %89’a, 1980’de %83’e, 1990’da %54’e, 2000 de ise %39’a düşmüştür. Göçlerin yönüne baktığımızda, öncelikle köylerden Gerede ilçe

³³ A.g.e., s.91.

merkezine ve Bolu'ya, daha sonra başta Ankara olmak üzere İstanbul, İzmit, Zonguldak, Ereğli, Karabük gibi bölgelere doğru yapıldığını görüyoruz. Bölgede iç göç yanında dış göç de yaşanmıştır. 1970'li yıllarda başta Almanya ve Fransa olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine işçi olarak gidenlerin sayısı yaklaşık 1000 kişi olarak verilmektedir.³⁴ Dış ülkelere yapılan göçlerin kalıcı olmadığını görmekteyiz. Gidenlerin çok büyük bir kısmı bir müddet kalmış; maddî durumunu düzelttikten sonra geri dönmüştür. 2. ve 3. nesil Geredelilerin Avrupa'da çok büyük bir yekun teşkil etmediği düşünülmektedir. Kuvvetle muhtemel ilk dönem Avrupa'ya giden Geredeliler, sosyal ve kültürel kaygılarla çocuklarını Avrupa'da yetiştirmek istememişlerdir. 1980'den sonra Orta Doğu'ya, özellikle Suudi Arabistan ve Libya doğru bir göç furçasının başladığı görülmektedir. Ancak Orta Doğu'ya gidenler genelde ailelerini götürmemişler; yalnızca üretken erkek nüfus bu bölgelere çalışmak için gitmiştir.³⁵

Bölgede yaşanan iç ve dış göç olayının temel sebeplerini, yöre nüfusunun artması ve buna mukabil ekilebilir arazinin daralması, genel olarak bölgenin soğuk ve sert bir iklime sahip olması ve bölgede yalnızca kuru tarım yapılabilmesi, tarım dışı faaliyetlerin artması ve çeşitli mesleklerin önem kazanması, kara ulaşımının süratle gelişmesi, bölgenin Ankara, İstanbul, İzmit gibi sanayi, eğitim ve kültür merkezlerine yakın olması, genel olarak çalışmak, yükselmek ve para kazanma arzusu olarak sayabiliriz.

4. Ekonomik Yapı

³⁴ Osman Mitralyöz, *Gerede*, Ankara Basım ve Cilt Evi, Ankara 1970, s.25.

³⁵ Abdullah Demirci, "*Köyden Kente Göç ve Gerede Örneği*", Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Bel. Yay., Gerede 2000, s.278.

İnsan ekonomik bir varlıktır. Hayatını devam ettirebilmesi ve toplumda belli bir yere sahip olabilmesi ekonomik etkinlikleriyle yakından ilişkilidir. Ekonomi, sosyal münasebetleri, sosyal kurumları ve sosyal süreçleri etkileyen temel bağımsız değişkenlerden birisidir. Ayrıca sosyal grupların değişim ve dönüşümleri de ekonomik göstergelerine göre farklılık arz etmektedir ve ekonomi değişimin motor gücünü oluşturmaktadır. Zîra bütün ekonomik faaliyetler sonuçta insanlar arası ilişkilerin yapılaşmasına etki etmekte ve hem fertler hem de toplumlar ekonomik gelişmişlikleriyle prestij kazanmaktadırlar.

Sosyal tabakalaşma piramidinde fertler sosyo-kültürel yapılarını ekonomik güçleri ile desteklerler ve piramit içerisinde kendilerine bir hareketlilik -mobilité- sağlarlar. Fakat fertler sosyal tabakalar arasındaki hareketlilikte, gücünü yalnızca ekonomiden almazlar. Ferdin toplum içinde işgal ettiği statünün değeri sırf ekonomik değildir. Ferdin biyolojik ve psikolojik yapısı, toplumun sosyo-kültürel normlarını benimseme durumu, kişinin sosyo-kültürel şahsiyeti, rollerini benimseme ve ifa gücü, eğitim durumu, olaylar ve olgular arasındaki ilişkileri keşfetme yeteneği onun statüsüne etki etmektedir.³⁶

Gerede, geçmişte tarihî ipek yolu üzerinde bir konaklama merkeziydi. İpek yolunun önemini yitirmesiyle birlikte bölge kapalı bir ekonomik faaliyet içine girmiştir ve yöre halkı daha çok kendi üretimiyle hayatını devam ettirmiştir. Bu gün için Gerede bölgesindeki tüm ekonomik faaliyetler, ileriye dönük gelişim stratejileri, Türkiye'nin genel ekonomik yapısı ve gelişim politikalarıyla yakından ilişkilidir. Gerede'nin ekonomik yapısını Bolu'dan, Bolu'yu Türkiye'den, Türkiye'yi de dünyadan soyutlayarak düşünmek mümkün değildir.

4.1. Tarım ve Hayvancılık

İlçe Tarım Müdürlüğü 1 müdür, 1 ziraat mühendisi, 2 veteriner hekim, 2 ziraat teknisyeni, 2 veteriner sağlık teknisyeni, 1 suni tohumlama teknisyeni 1 tekniker, 1 ev ekonomisi teknisyeni, 1 memur, 2 bilgisayar operatörü ve 4 işçi ile hizmetlerini yürütmektedir.

İlçede tarıma elverişli ekilebilir arazi 125.500 hektar olup, bunun 18.750 hektarında tarla bitkileri -hububat,yem bitkileri ve patates-, 51 hektarında meyve, 32 hektarında ise sebze üretimi yapılmaktadır. Bolu İlının arpa üretiminin yarısı Gerede’de üretilmektedir. İklim şartlarının sert oluşu, toprak verimliliğinin düşüklüğü, sulama imkanlarının zayıflığı gibi nedenlerle yeterli meyve ve sebze tarımı yapılamamaktadır. Kanallarla sulanabilir arazi 2.550 dk.’dır. Yılda ortalama 12.621 hektar arazi nadasa bırakılmaktadır. 8320 hektarı tarıma elverişli olduğu halde ekilmemektedir. Son yıllarda üstün verimli hububat tohumluğu ile birim alandan alınan verim artırılmıştır. Özellikle son yıllarda arpa üretimi yanında verimliliği ile dikkat çeken Tritikale ekim alanında artış göstermektedir. 20989 hektar tarım alanında buğday, arpa, çavdar, nohut, fasulye, fiğ, soğan, sarımsak, patates, yonca korunga ve mısır ekimi yapılmaktadır.

İklim ve ekonomik yapı hayvancılığa elverişli olduğundan son yıllarda fiy, korunga, yonca, mısır ve hayvan pancarı gibi yem bitkileri ekimi önem kazanmıştır. Ayrıca yine son yıllarda slaj yapımına önem verilmiştir . Bu konuda hayvancılıkla uğraşan vatandaşların belli bir seviyeye getirilmesine çalışılmaktadır.

Karabük yolu çevresinde bulunan Kuru Göl, Keçi Gölü ile Bolu çıkışında yer alan Gerede gölünde aynalı sazan balığı bulunmaktadır. Ayrıca Gerede Çay’ında da

³⁶ Zeki Arslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, ss.55-56.

bol miktarda tatlı su balığı yaşamaktadır. Bazı köylerdeki sulama amaçlı oluşturulan göletlerde de aynalı sazan balıkçılığı yapılmaktadır.

Yörenin önemli gelir kaynaklarından biri de hayvancılıktır. Bölgede hayvancılık büyük çiftliklerden ziyade küçük aile işletmelerinde yapılmaktadır. Son yıllarda orta büyüklükteki besi ahırları adedinde bir artma gözlenmektedir. Hayvan alım-satımı panayirlarda ve halk pazarlarında yapılmaktadır.

İlçede deneme aşamasında olan sera üreticiliği gelecekte bölge çiftçisi için geçim kapısı olma yolundadır.³⁷

4.2. Orman Ürünleri

Gerede Orman İşletme Müdürlüğünün genel sahası 125 431 hektardır. Bu alanın 78 216 hektarı açık saha, 44 764 hektarı koruluk, 2451 hektarı ise baltalık ormanıdır.

Bölge işletme müdürlüğüne bağlı toplam 6 adet işletme şefliği ve bunlara bağlı olarak da 21 adet toplu koruma merkezi bulunmaktadır. Bağlı birimlerde 5 teknik, 47 idari personel olmak üzere toplam 52 personel görev yapmaktadır.

2001 yılı içinde 29 000 m³ dikili gövde hacmine göre, 12 400 m³ tomruk, 561 m³ tel direk, 1507 m³ maden direği, 5363 m³ kağıtlık odun, 5 m³ sanayi odunu, 59 m³ sırk olmak üzere toplam 19 895 m³ endüstriyel odun üretimi ve 20 000 ster yakacak odun üretimi yapılmıştır.³⁸

³⁷ Gerede İlçesi 2002 Yılı Kaymakamlık Brifingi, s.6.

³⁸ Ag.e., s.7.

4.3. Sanayi ve Ticaret

4.3.1. Gerkonsan

İlçedeki en önemli sanayi tesisidir. Gerede'nin Ankara çıkışında D-100 karayolu üzerinde yer alır. Fabrikada, çelik konstrüksiyon ve teknolojik teçhizat üretimi yapılmaktadır. Şirket, bir Kamu İktisadî Teşekkülü olup ihale sistemiyle çalışmaktadır. Fabrika toplu iş sözleşmesi hükümlerine tabidir ve fabrikada 52 sözleşmeli memur, 9 memur ve 132 işçi toplam 192 personel çalışmaktadır. 2001 yılı içinde 1257 ton çelik konstrüksiyon ve 20 ton teknolojik imalat üretimi yapılmıştır. Zaman zaman bağımsız denetim ve gözetim firmalarının denetiminden geçen tesisin üretimi dünya standartlarındadır. Özel sektör aktivitesiyle faaliyetlerini sürdüren tesis ürün kalitesi ve zamanında yaptığı teslimatlarla yurt içi ve yurt dışı piyasalarda haklı bir yer edinmiştir.

4.3.2. Deri Sanayi

Bölgede 120 adet deri farikası mevcuttur. Bu fabrikalarda ayakkabı, kemer, çanta vb. mamüller için ham deri tabaklanmaktadır. Bölgedeki fabrikaların kurulu kapasitesi günlük 240 tondur. Gerede Deri Sanayisi, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Denizli, Konya, Gaziantep, Isparta gibi ayakkabı ve saraciye sanayisinin gelişmiş olduğu bölgelere mamül deri satışı yapmaktadır. Gerede Deri Sanayisi bu gün için 2500 kişiyi istihdam etmekte olup bu rakam yan sanayi ile 3000 kişiyi bulmaktadır. Yan sanayi ile birlikte Gerede dericiliği ortalama 14 000 kişinin ekmek kapısıdır.

Aynı zamanda Gerede-Ankara yolu 2. km de, Karaçam mevkiinde Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesi kurulmaktadır. Toplam 130 hektar arazi üzerine

kurulacak Gerede Deri Organize Sanayi Bölgesi içinde 132 adet sanayi parseli mevcuttur. Kamulaştırma çalışmaları tamamlanmış, alt yapı etüd çalışmaları bitirilmiş sanayi bölgesinin kendisine ait bir de arıtma tesisi mevcuttur.³⁹

4.3.3. Gerkonsan Organize Sanayi

İlçede 1992 yılında İl Özel İdaresi, Sanayi ve Ticaret Odası, Gerede Belediyesi, Gerkonsan ve Tabaklar Odasından müteşekkil müteşebbis bir heyet tarafından Organize Sanayi Bölgesi çalışmaları başlatılmıştır. Alt yapı inşaatı 1998 de tamamlanmış olan Organize Sanayiinde inşa edilmekte olan fabrikalardan Hosta Tekstil, Ottoman Kaplama Sanayi ve Gentuğ üretime geçmiş durumdadır.⁴⁰

4.3.4. Küçük Sanayi Sitesi

İlçe halkının ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur. Site %80 kapasite ile çalışmasına rağmen bölge insanın ihtiyaçlarına tam olarak cevap verememektedir. Bu nedenle Ramazan Dede adında yeni bir sanayi sitesi kurulması düşünülmektedir. Küçük sanayi sitesinde, oto bakım ve tamir dükkanlarıyla belirli sayıda marangoz ve mobilya atölyeleri bulunmaktadır.⁴¹

5. Eğitim Kurumları

Bölgede, Yıldırım Bayezıt zamanında açılan medreselerden sonra ilk defa 1882 tarihinde Rüştüye Mektebi açılmıştır. Rüştüye Mektebi resmi açılan ilk okul olma durumundadır. 1925 yılında halk eğitim merkezi olarak Türk Ocağı açılmış ve

³⁹ Bu bilgiler *Gerede Deri Organize Sanayicileri Derneği*'nden alınmıştır.

⁴⁰ Gerede İlçesi 2002 Yılı Kaymakamlık Brifingi, s.8.

1929-1951 yılları arasında halkevi olarak faaliyet göstermiştir. İlçede 1981 yılında ciddi bir okuma yazma seferberliği başlatılmış ve bölgedeki okuma yazma oranı %98'e kadar çıkmıştır.

Bölgedeki eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüten İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde 1 müdür, 2 şube müdürü, 1 şef, 5 memur, 1 şoför ve 2 hizmetli görev yapmaktadır.⁴²

2001-2002 öğretim yılı itibariyle ilçe merkezinde 5 tane ilk öğretim okulu bulunmaktadır. Bunlar Esentepe, Halil Nom, M. Z. Güzelce S. M. Dayıoğlu ve 100. Yıl İlk Öğretim Okullarıdır. Öğrenci sayısı en fazla olan okul 1024 mevcuduyla Halil Nom İlk Öğretim Okulu iken en az öğrenci, mevcudu 553 olan S. M. Dayıoğlu İlk Öğretim Okulunda bulunmaktadır. İlçe merkezindeki ilk öğretim okullarında toplam öğrenci sayısı 3882, öğretmen sayısı 134'tür. Öğretmen başına yaklaşık olarak 29 öğrenci düşmektedir ve bu sayı Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.

İlçe merkezinde 7 adet lisenin bulunduğunu görmekteyiz. Bu liseler, Gerede Lisesi, Anadolu Lisesi, E. Meslek Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi ve İmam Hatip Liseleridir. Bu liselerden hareketle genel olarak bölgede orta öğretimin çeşitlilik gösterdiği ve mesleki eğitime önem verildiği anlaşılmaktadır. Öğrenci sayısı en fazla olan okul 454 mevcuduyla Gerede Lisesi iken öğrenci sayısı en az olan okul 95 mevcuduyla Anadolu Lisesidir. Orta öğretimdeki toplam öğrenci sayısı 1391 ve toplam öğretmen sayısı ise 90'dır.⁴³

İlçede yaygın eğitime de önem verilmektedir. Halk Eğitim merkezi, mesleki genel bilgilerde 13, sosyal kültürel alanda da 21 adet olmak üzere toplam 34 kurs açmış ve bu kurslarda 843 kursiyere eğitim verilmiştir. Buna ilaveten Mesleki Eğitim

⁴¹ A.g.e., s.8.

⁴² A.g.e., s.2.

Merkez Müdürlüğünde de 28 ayrı branşta 106'sı çırak, 138 kalfa ve 46'sı usta olmak üzere 332 öğrenciye kurs verilmiştir. Çıraklık Eğitim Merkezi 109 ayrı branşta kurs eğitimi düzenleme yetkisine sahiptir. Din hizmetleri alanında da 2 Kur'ân Kursu eğitim vermektedir.

İlçede yaygın eğitimin en önemli boyutunu yüksek öğrenim teşkil etmektedir. Gerede Meslek Yüksek Okulu 1993-1994 öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulmuştur. Şu anda Yüksel Okulda Teknik Programlar Bölümüne bağlı olarak Otomotiv, Dericilik, Makine Resim Konstrüksiyon, Tekstil ve Kimya programları; İktisadi ve İdari Bilimler bölümüne bağlı olarak da Bilgisayarlı Muhasebe, Vergi Uygulamaları ve İşletmecilik programları bulunmaktadır. Şu anda yüksek okulda eğitim 1101 öğrenciyle sürdürülmektedir.

Günümüzde ilçede üç adet kütüphane bulunmaktadır. Bunlar Gerede Halk Kütüphanesi, Gerede Müftülüğü Kütüphanesi ve Öğretmen Evi Kütüphanesidir.⁴⁴

6. Dini Mahaller

İlçede din hizmetleri 1 müftü, 2 vaiz, 1 şef, 3 memur, 1 şoför, 5 kur'an kursu öğreticisi, 144 imam hatip, 13 müezzin kayyım, 4 hizmetli ve 6 vekil imamla yürütülmektedir. Bölgede, biri erkek biri kız 2 tanesi şehir merkezinde, 6 tanesi köylerde olmak üzere toplam 8 Kur'ân Kursu mevcuttur. 2001-2002 eğitim öğretim döneminde öğrenci yokluğu nedeniyle köylerdeki kurslarda eğitime ara verilmiş; sadece merkezdeki 2 kur'an kursunda eğitim-öğretim sürdürülmektedir. Kız kur'ân kursunda 2 öğretici ile 47 öğrenci, erkek kur'ân kursunda 1 öğretici ile 20 öğrenci bulunmaktadır.

⁴⁴ Bu veriler *Gerede İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden* alınmıştır.

Bölgede kadrolu-kadrosuz toplam 196 cami mevcuttur. Bu camilerden 175'i kadrolu, 21'i ise kadrosuzdur. Bu camilerden 25'i ilçe merkezinde, 171'i köylerdedir. Merkezi camiler dışında genelde camilerde tek din görevlisinin hizmet ettiği görülmektedir.

İlçede yıllardır tek vaiz görev yapmaktadır. Arasıra ilçe müftüsü tarafından da yapılan vaazlar genelde ilçe vaizi tarafından yapılmaktadır. Vaazlar Yeni Cami kürsüsünden yapılmaktadır ve diğer camilerden de dinlenilebilmektedir.⁴⁵

Bölgede spesifik büyük sanatsal özellikler taşımamakla birlikte tarihi eser hüviyeti taşıyan cami, türbe ve dede mezarları mevcuttur. Camilerden en eskisi ilçe merkezindeki 1399 tarihinde Yıldırım Bayezıt tarafından yaptırılan Yıldırım Bayezıt camisidir. Diğer camiler ise Dağ Karaköy'deki Yıldırım Bayezıt camisi, Eski Çağa Yıldırım Camisi, Demirci Zopran Köyü Şükürler Cami ve Aşağı Ovacık camileridir.

Bölge dinî ziyaretgâh mahalleri açısından oldukça zengindir. İlçe merkez ve çevresinde yer alan başlıca ziyaret yerleri şunlardır: Aşağı Tekke Cami bitişiğindeki Şeyh Şabanı Veli hulefasından olduğu rivayet edilen Şeyh Halil Efendi Türbesi, Yukarı Tekke Cami bitişiğindeki Halvetî Şeyhi Şeyh Abdullah Efendi ve oğlu Seyyit Ahmet Efendi Türbeleri, Esentepe Mesireliğindeki Horasan erenlerinden Ramazan Dede Mezarı, Güney Demirciler Köyündeki Horasan erenlerinden Gazi Dede Mezarı, Havullu Köyündeki Horasan erenlerinden Şaban Dede Mezarı, Çoğullu Köyündeki Horasan erenlerinden Musa Dede Türbesi, Sapanlı Köyündeki Horasan erenlerinden Sapanlı Dede Türbesi, Kabaklar Köyündeki Üçler Türbesi, Tekke Köyündeki Ümmü Kemal Türbesi, Çoğullu Köyündeki Hacı Emin ve Kemalettin Efendi Mezarları ile Garip Ahmet Türbesi, Nühüren Köyündeki Şih Halil Efendi

⁴⁴ M. F. Bayraktar, “Cumhuriyet Döneminde Gerede’de Eğitim”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Bel. Yay., Gerede 2000, s.176-179.

Türbesi, Ağızören Güney Köyü çevresinde Şıh Halil Türbesi, Yağmur Baba Mezarı ve Sarıçam Dede Mezarı, Yağdaş Köyündeki Bağırgan ve Çoban Tekkeleri ile İnköy yaylasındaki Yağmur Dede Mezarıdır.

Çeşitli hastalıklara şifa olduğu düşünülerek ziyaret edilen bazı su, kaynak ve kuyu tarzında ziyaretgâhlar da mevcuttur. Bunlardan en meşhurları Salur Köyündeki Ilıca Suyu, Afşar Tarakçı Yaylasındaki Şokrak Suyu, Ağızören Güney Köydeki Kırk Kuyu, Koçumlar Yaylasındaki Güllük Suyu ile Yeşilvadi Köyünde bulunan Haşere Suyu'dur.⁴⁶

Gerede yöresinde yaşanan dînî ve sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde izleri olan birtakım şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetlerden ilk önde geleni halk arasında “Koca Müftü” lakabıyla tanınan Ahmet Kemalettin Üstün'dür. Kendisi 1885'de Gerede'de dünyaya gelmiş ve ilk tahsilini eski Gerede müftü ve müderrislerinden olan babası Hacı Emin Efendi'de tamamlamıştır. Daha sonra Fatih Medresesinde başta fıkıh ve kıraat olmak üzere medrese ilimlerinden izâcet alarak Gerede'ye dönmüş ve önce babasından boşalan müderrislik vazifesini sürdürmüş, daha sonra bölgede 23 sene müftülük görevinde bulunmuştur. İyi derecede Arapça ve Farsça bilen A. Kemalettin Efendi batı dillerinden de Fransızca'ya aşinaydı. Yöre halkının düğün, sünnet, cenaze gibi toplantı ve davetlerinde vaz ve nasihatlerde bulunur, dualar ederdi. Resmi görevlerinin dışında özel dersler verirdi. Bu ders halkalarında yaklaşık 70 civarında hoca yetiştirmiş ve onun tedrisatından geçen bu hocalar hem Gerede ve çevresinde, hem de Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde halkın dînî konularda aydınlatılmasında faydalı olmuşlardır. Bir kısmı hayatta bir kısmı rahmetli olan ve bölge halkı üzerinde etkileri bulunan talebelerinden bazıları Ömer

⁴⁵Bu veriler *Gerede İlçe Müftülüğünden* alınmıştır.

Cevahircioğlu, Şeref Danışman, Ekrem Doğanay ve Habibullah Üstün'dür.⁴⁷ Şeref Danışman bölgede daha sonra uzun yıllar müftülük yapmış; Ekrem Doğanay Yeniçağa Kur'ân Kursunda yüzlerce hafız yetiştirmiş ve başta Arapça ve Hadis olmak üzere çeşitli dînî ilimlerde dersler vermiştir. Yörede Hacı Ömer Efendi diye bilinen Ömer Cevahircioğlu ise bu gün hala hayattadır ve Gerede'de ikamet etmektedir. Hacı Ömer Efendi, dînî konularda yöredeki en yetkili kişi olarak görülmektedir ve çözölemeyen pek çok dini mesele kendisine sorulmaktadır.

II. BÖLÜM

DİNİN TOPLUMSALLIĞI

“Gerede’de Dînî Hayat” adı ile gerçekleştirdiğimiz bu araştırma, Gerede ilçe merkezinde yaşayan insanların dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının

⁴⁶ Durmuş Arık, *Gerede’de Halk İnanışları ve Ziyaret Yerleri*, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2000, ss.229-233.

belirlenmesi ile dînî hayatın sosyo-kültürel sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasını konu edinmektedir. Araştırmanın temel parametrelerini toplumsal yapı ve din olgusu oluşturmaktadır. Araştırmada, örneklem grubuna ait verilerin analizinden oluşan uygulamalı bölüm, teorik bölümde ortaya konulacak kavramsal çerçeve üzerine oturtulacaktır. Uygulamalı bölüme geçişi sağlamak için araştırmayla ilgili temel kavramların tahlil edilmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Bu bağlamda toplum ve toplumsal yapı, sosyal yapı ve din ilişkileri ile dînî tecrübenin ifade şekilleri üzerinde durulacaktır.

1. Toplum ve Toplumsal yapı

Sosyolojinin temel görevi toplum adını verdiğimiz bütünü incelemek ve bu bütüne ait kanun ve teorilere ulaşmaktır. Toplumla ilgili genellemelere varabilmek için sosyal sistemin parçalara ayrılması ve bu parçaların işleyiş kanunlarının genel olarak ortaya konulması gerekmektedir.⁴⁸

1.1. Toplum Nedir?

Sosyologlar arasında üzerinde ittifak edilmiş bir toplum tanımı söz konusu değildir. Her sosyolog toplumu, kendi sisteminde öne çıkardığı olgular çerçevesinde tanımlamakta ve açıklamaktadır. Örneğin P.A. Sorokin toplumu bir “sosyo-kültürel yapı” olarak görmekte ve açıklamalarını buna göre yapmaktadır. P. Sorokin toplumu “maddi kültür (bio-fiziksel araçlar), manevi kültür (anlamlar, değerler, normlar) ve

⁴⁷ M. Kemal Üstün, *Gerede’de İz Bırakanlar -Koca Müftü- Ahmet Kemalettin Üstün*, Gerkav Bülteni, S.5, Ankara 2000, s.35.

⁴⁸ Bruno Reimann, *Soziologie (Lexikon zur Soziologie)*, Opladen 1973, ss. 631-633.

toplumsal ilişkiler (anlamalı etkileşim) bütünü” olarak tanımlamıştır.⁴⁹ T. Parsons, toplum olabilmenin temel şartını karşılıklı etkileşim içinde olan insanların uzun vadeli bir arada bulunmalarına bağlamaktadır ve toplumu “uzun süreli var olmanın temel fonksiyonel gereklerini kendi kaynaklarından alan bir sistem” olarak görmektedir. Kendine yeterli olması ön görülen bu sistem beş alt kategoriye ayrılabilir. Toplumsal sistem içinde her biri diğeriyle ilişkili olan bu alt kategoriler mutlak gerçeklik, kültürel sistemler, kişilik sistemleri, davranış modelleri ve fiziksel çevreden meydana gelir. Bir toplumun kendine yeterli olabilmesi söz konusu bu beş değişkenle ilişkilerinde yarattığı kontrolün ve kendi iç entegrasyonunun dengeli bir kombinasyonunu ile gerçekleşir.⁵⁰ Bir sistem olarak toplumun özü, sosyal ilişkilerin kolektif olarak örgütlendiği modelleşmiş normatif bir düzen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir düzen olarak toplum, anlamlı olmak ve meşruiyet kazanmak için her biri kültürel referanslara ihtiyaç duyan çeşitli değerler, farklılaşmış ve özelleşmiş normlar içermektedir.⁵¹ Niklas Luhman, T. Parsons’un tanımına paralel olarak toplumu “kendi kendine yeterli, bağımsız ve geniş bir sosyal sistem” olarak tanımlamaktadır.⁵² Berelson ve Steiner’e göre ise toplum, “kendi kendini devam ettiren, belli bir fiziksel yeri olan, varlığını uzun zaman sürdüren ve bir hayat şeklini paylaşan insan topluluğu” olarak tanımlanmıştır.⁵³ Marion Levy, bir insan grubunun toplum olarak nitelendirilebilmesi için dört temel karakteristiğin bulunması gerektiğini söyler. Bunlardan ilki grubun bir insan ömründen daha fazla yaşaması, ikincisi yeni üyelerinden hiç olmazsa bir kısmını cinsel birleşme ile sağlamalı,

⁴⁹ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, 4.Bsk., İstanbul 1985, ss.41-42.

⁵⁰ Talcott Parsons, *Societies*, Prentice-Hall, New Jersey 1966, s.9.

⁵¹ Talcott Parsons, A.g.e., s. 10.

⁵² Niklas Luhman, *Interaktion-Organisation-Gesellschaft*, Opladen 1975, s.11.

üçüncüsü insanların ortak ve karmaşık bir ilişkiler sistemine sadakat göstermesi, dördüncüsü ise uyulan ilişkiler sisteminin kendi kendisine yeterli olmasıdır.⁵⁴ Marcel Mauss'un tanımı ise "bir çok alt sosyal grubu kapsayan, yazılı hukuk sistemine sahip, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, kendi kendine yeterli, sürekli insan grubu"⁵⁵ şeklindedir. K. Marx da toplum denilen bütünü kurmaya çalıştığı sistemin temel parametrelerinden hareketle "uzlaşmaz sınıfların çatışmaları sonucunda belirlenen bir etkileşim süreci" olarak tanımlamaktadır.⁵⁶

Toplumu kurumsal bir sistem olarak tanımlayanlar için toplum, "insan davranışlarını düzenleyen sosyal kurumların meydana getirdiği bir sistem" olarak görülmektedir. Bu yaklaşıma göre "toplum, eylem ve ilişkileri belli kurallara bağlanmış olan insan topluluğu" olmaktadır.⁵⁷

Toplum tanımlarını sosyolog sayısınca çoğaltabiliriz. Ancak mevcut tanımlara, onları da göz önünde bulundurarak yeni birisini ilave etmek istersek toplum, "az veya çok (görelî) bir kararlılığa sahip, belli hedef ve amaçlara ulaşmak için organize olmuş insan grubu" olarak tanımlanabilir."⁵⁸

Bu tanımda toplum, kurumsal olarak tespit ve tayin edilmiş amaçların elde edilmesine yönelik bir grup bütünleşmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu bütünleşme, belli süreçler sonucunda yapılaşarak bir tip ve model oluşturur. Sosyal grup ve kurumların amaç farklılıkları ve ihtilafları bu süreç içinde ortaya çıkmaktadır. Hedeflerdeki farklılıklar, ortaya çıkan çeşitli ihtilaflar sosyal grup ve

⁵³ Emre Kongar, A.g.e., s. 43.

⁵⁴ A.g.e., s.44.

⁵⁵ Harmut Esser, *Soziologie*, Frankfurt/New York 1991, s. 325.

⁵⁶ Emre Kongar, A.g.e., s.45.

⁵⁷ A.g.e., s. 42.

⁵⁸ Zeki Arslantürk-M.Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, 4.Bsk., İstanbul 2001, s.203.

kurumlara bir mobilite kazandırmaktadır. Bu mobilite ise, toplumsal yapı içinde sosyal değişme ve sosyal gelişmenin motoru olmaktadır. Karşıt eğilimler belli bir denge içinde götürüldüğü sürece, hem insan ve toplumun muhafazası sağlanmış olmaktadır, hem de insan ve toplum daha ileriye götürülmektedir.⁵⁹

Joseph Fichter’e göre ise toplum, “ortak bir mekanda birlikte yaşayan, temel sosyal gereksinimlerini karşılamak için çeşitli gruplar halinde işbirliği yapan, ortak bir kültüre bağlı ve belli bir sosyal birim olarak işlevde bulunan kişilerin örgütlenmiş işbirliği” olarak tanımlanmıştır. Fichter’e göre bir toplumun genel özellikleri şunlardır:

- Her toplum demografik bir birimden meydana gelir ve belli bir nüfus kompozisyonuna sahiptir. Ancak toplumu, sadece bireylerin aritmetik toplamından müteşekkil bir sosyal yığın olarak göremeyiz.
- Her toplumun ortak bir coğrafi mekanı vardır ve belirli fizikî sınırlar içinde yaşarlar.
- Toplum, işlevsel olarak farklılaşmış temel gruplardan oluşmuştur ve temel insan gereksinimleri bu gruplar sayesinde karşılanır.
- Toplum kültürel olarak birbirine yakın grupların bir toplamıdır ve ortak değerler üzerinde bir ittifak söz konusudur. Ortak değerlerden hareketle bireyler ve gruplar arasında benzer davranış örüntüleri görülür.
- Toplum baştan aşağı işlevsel bir birimdir. Bireyler, gruplar ve kurumlar örgütlenmiş fiilleriyle topluma dinamizm ve süreklilik kazandırır.
- Toplum, yukarıda sıralanan öğeleri bünyesinde barındıran kendisine özgü, ayrı bir sosyal birimdir.⁶⁰

⁵⁹ A.g.e., ss.203-204.

⁶⁰ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, Çev.Nilgün Çelebi, 3.Bsk., Atilla Kitabevi, Ankara 1996, ss.73-75.

Sonuç olarak toplumu, kendisini meydana getiren alt sosyo-kültürel sistemlerin bir bütünü olarak görebiliriz. Bu alt sosyo-kültürel sistemlerin her biri kendi içerisinde bir bütündür ve kendisine ait alt sistemlerden meydana gelir. Sosyo-kültürel sistemi oluşturan tüm bu parçalar hem kendi aralarında, hem de sistemin bütünüyle karşılıklı fonksiyonel bir ilişki içine girerek, adeta bir makine veya organizma gibi toplumsal yapıya işlerlik kazandırırılar.

1.2. Sosyal Yapı

Gerede sosyo-kültürel yapısı, Türk toplum yapısının bir parçası ve alt sistemidir. Diğerk taraftan bölgede yaşanan dînî hayat, aynı zamanda bu sosyo-kültürel yapının bir parçası konumundadır. Din olgusunu, bir sistem zelliğig gösteren sosyo-kültürel yapıdan ayrı düşünmek mümkün değildir.

Sosyal yapı, sosyolojinin temel kavramlarından birisidir. Fakat sosyal yapının hem mahiyeti, hem de sınırları konusunda sosyologlar arasında tam bir fikir birliğine varılamadığını görmekteyiz. Genel olarak bir sistem zelliğig gösteren oluşuma yapı denilmektedir. Sistem ise yapının parçaları arasındaki ahenkten doğın bütünün adıdır. Bir bütünün parçalarından her biri değışik fonksiyonlar üstlenmiş ve parçaların birisinde meydana gelen fonksiyonel değışiklik hem diğerk parçaları, hem de bütünü etkiliyorsa ancak böyle bir yapı sistem olarak nitelendirilebilir. Sosyal yapı bir sistemin adıdır ve her sistem belirli bir uyum ve ahenk gerektirmektedir.⁶¹

Sosyal yapı kavramını ilk kullananlardan birisi Herbert Spencer'dir. Kendisi biyolojik organizma ve evrim yasalarından faydalanarak yapı kavramını açıklamaya çalışmış ve biyolojik organizma ile sosyal yapı arasında bir analogi kurmuştur. Daha sonra E. Durheim tarafından kullanılan kavram, sosyal yapıların

komplekslikleri ile sapık davranışların gelişimi arasındaki ilişkiyi anlatmak için kullanılmıştır. E. Durheim, sosyal yapıları, komplekslikleri açısından bir ayırıma tabi tutmuş; fakat kavramın detaylı bir açıklamasını vermemiştir.⁶²

Bu güne kadar pek çok sosyolog ve antropolog sosyal yapı kavramına açıklık getirmek istemiş; ancak her birinin sosyal yapıdan anladığı şeyler farklı farklı olmuştur. Kavramın ihtiva ettiği anlamlarla ilişkisini daha net görebilmek için burada bazı sosyal yapı tanımlarını vermek faydalı olacaktır. Sosyal yapı, Radcliffe-Brown'a göre, toplumda cereyan eden mevcut ilişkiler sistemi; M. Ginsberg'e göre, toplumu oluşturan temel grup ve kurumlardan meydana gelmiş komplekstir. S.F. Nadel'e göre ise sosyal yapıya nüfus ve nüfusu oluşturan bireylerin davranışlarından, rol ifa güçlerinden hareketle varılabilir. Gerth ve Mills'e göre rol kavramı temel birimdir. Roller müesseseyi oluşturur; müesseselerin bileşiminden de sosyal yapı meydana gelir. T. Parsons ve K. Merton için sosyal yapı kavramı, sosyo-kültürel sistemi ifade etmektedir. Sosyal sistemin parçaları arasındaki bütünlüğü ifade eden bu bakış açısında, sosyal etkileşimlerden başlamak üzere, sosyal münasebetler, rol ve statüler, sosyal süreçler vasıtasıyla yaratılan olgular ve kurumlar, kültürel normlar ve değer sistemleri fonksiyonel olarak bir bütün oluşturmaktadır. Böylece bir sosyal yapıda sürekli yenilenen bir süreç söz konusudur. Onlara göre sosyal yapıda dinamizm ve kendisini sürekli yenileme özellikleri vardır.⁶³

Yapısalcı akımın kurucusu Levi-Strauss'a göre, her toplum çeşitli seviyelerdeki bir yapılar bütününden meydana gelir. Bu yapılar aile sistemleri, sosyal organizasyonlar ve ekonomik tabakaların farklılaşmasıdır. Levi-Strauss, sosyal

⁶¹ Z. Arslantürk-M.T. Amman, A.g.e., s.241.

⁶² T.B. Bottomore, *Toplum Bilim*, Çev.Ünsal Oskay, Doğan Yayınevi, Ankara 1977, s.119.

⁶³ M. Fikret Gezgin, *Sosyal Yapı Açısından Genel Sosyoloji Köy Sosyolojisi İlişkileri*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1997, ss.21-22; T.B. Bottomore, A.g.e., ss.119-121.

yapının bazı modeller tercih edilerek tahlil edilebileceğini söyler ve toplumsal ilişkilerin sosyal yapı gibi gösterilmesine karşı çıkar. Sosyal ilişkiler sadece yapının analizini sağlayacak modellerin kurulmasında yardımcı olur. O'na göre sosyal yapıda bulunması gereken temel dört özellik vardır: Öncelikle yapı, her hangi bir unsurundaki değişimin diğer unsurlarda da değişmeye sebep olduğu bir sistem özelliği göstermelidir. İkinci olarak yapı, aynı tür yapı gruplarını oluşturmayı sağlayacak bir dizi dönüşümü düzenleme imkanı vermelidir. Üçüncü olarak yapının unsurlarında meydana gelecek bir değişimin sonuçları tahmin edilebilir olmalıdır. Son olarak yapı, gözlemlenen bütün olguları hemen anlaşılır kılacak bir biçimde mükemmel olmalıdır.⁶⁴

T. B. Bottomore, bütün bu yaklaşımlar içinde sosyal yapıyı temel kurumların ve grupların bir kompleksi olarak gören anlayışı kabul etmektedir. Her toplumun fonksiyonel ön gereklilikleri bulunmaktadır. Genel olarak bu ön gereklilikler şunlardır: Öncelikle bir haberleşme-iletişim sistemi bulunmalıdır. İkinci olarak, yetişen kuşakların sosyalleşmesi için aile, eğitim gibi bir takım toplumsal ortamlarda çeşitli düzenlemeler bulunmalıdır. Üçüncü olarak, üretim ve dağıtımla ilgili yerleşik bir ekonomik sistem bulunmalıdır. Dördüncü olarak, belli bir otorite nizamı ve iktidarın paylaşımıyla ilgili yerleşik bir sistem bulunmalıdır. Son olarak da toplumsal tutumu meydana getiren ve sürdüren doğum, sünnet, evlilik, ölüm gibi olaylara sosyal bir değer kazandıran belirli bir ritüeller sistemi gerekmektedir.⁶⁵

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren makro sosyoloji alanındaki çalışmalarıyla dikkatleri çeken günümüzün önde gelen sosyal teorisyenlerinden A. Giddens sosyal yapıyı kurallar ve kaynaklar olarak toplumun yeniden üretiminde rol

⁶⁴ M.F. Gezgin, A.g.e., s.22; Z. Arslantürk-M.T. Amman, A.g.e., ss.438-439.

⁶⁵ T.B. Bottomore, A,g,e, ss.121-122.

alan bir bütün şeklinde tanımlamaktadır.⁶⁶ Yapı, bireyin üstünde bir yere sahip olmakla beraber birey eylemlerinde kural ve kaynakları kullanmak suretiyle yapıyı şekillendirmektedir. Bu kaynaklarla kastedilen şey, öğrenebilme kabiliyetine sahip aktörlerin toplumsal etkileşimlerde temel aldıkları ve yeniden üretilmesine katkıda bulundukları toplum dizgelerinin yapılaşmış halidir.⁶⁷ Aynı zamanda sosyal yapı da benzer şekilde bireyin eylemlerini şekillendirmektedir. Böylece yapı ve eylem arasında ortaya çıkan etkileşimi diyalojik bir ilişki olarak adlandırabiliriz.⁶⁸

Bütün bu tanımların ortak yanları birleştirildiğinde “sosyal yapı, en küçük sosyal grup (en az iki kişi arasında cereyan eden sosyal münasebetlerin kalıplaşmış bütünü; en küçük model) ve en büyük sosyal grup (toplum) düzeyinde bir sosyal grubun teşkilatlanma tarzı, bu teşkilatlanma tarzından doğan ilişkiler sisteminin kalıplaşmış (tipleşmiş ve modelleşmiş) bütünü” olarak ifade edilebilir.⁶⁹

Sosyal yapı, “toplum nasıl düzenlenmiştir?” sorusunun cevabını verir. Yapı kavramı, yukarıda da ifade edildiği gibi bir sistem özelliği taşıyan bütünün adıdır. Bu sistemin nasıl düzenlendiğini anlayabilmek ancak sistemi oluşturan yapısal unsurları bilmekle gerçekleşebilir. Sosyal yapıyı analiz edecek olursak temel unsurlarını şu şekilde belirleyebiliriz. Öncelikle fizikî, biyolojik ve coğrafi çevrelerden oluşan tabii varlık alanı; daha sonra tabii varlık alanı üzerinde cereyan etmekte olan sosyal hayat alanı ve statü, rol, yetki ve sorumluluklardan oluşan sosyal ilişkiler ağı; sosyal ilişkiler ağını ve bireylerin rol, statü, yetki ve sorumluluklarını belirleyen kültür ve değerler sistemi; sosyal tabakalar, sosyal sınıflar ve sosyal gruplar; kültür ve değerler

⁶⁶ Antony Giddens, A., *The Constitution of Society -Outline of the Theory of Structuration-*, Polity Press, Cambridge 1984, s.165.

⁶⁷ A. Giddens, A.g.e., s.15.

⁶⁸ I. Burkitt, *Social Selves -Theories of the Social Formation of Personality-*, Sage Publication, New York 1991, s.77.

sistemi içinde fert ve grupların yerlerini, rollerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen sosyal süreçler temel unsurlar olarak belirlenebilir.⁷⁰

Sosyal yapı, sosyal süreçlerin bir ürünüdür. Bir toplumda öne çıkan veya değer atfedilen süreçler, belli bir kültürel yapı oluşturarak o toplumun sosyal yapısını belirlemektedir. Sosyal davranışların yapılaşması için belli süreçlere ihtiyaç vardır.

Temel sosyal süreçler, “işbirliği ve dayanışma”, “uyuma ve bütünleşme”, “farklılaşma”, “zıtlaşma ve muhalefet”, “rekabet ve çatışma” olarak sınıflandırılabilir. Toplumun yapısal bir bütün haline gelmesinde bu sosyal süreçler rol oynarlar. Bu anlamda sosyal yapı, toplumsal dinamiklerin süreç içinde yapılaşmış ve bir sistem oluşturmuş şeklidir.⁷¹

Çağdaş Alman sosyologlarından Rene König’e göre, sosyal yapı kavramının kullanılması şu iki amaca hizmet etmektedir. Bunlardan ilki bir toplumun veya sosyal grubun iç yapısını (sosyal sistemini) bulunduğu ortamda belirlemektir. İkincisi ise bir toplum veya sosyal grup içindeki sosyal bağların objektif olarak tanınmasını sağlamaktır.⁷²

Genel sosyoloji çalışmaları içinde sosyal yapının çeşitli yönleriyle analiz edildiği uygulamalı monografi araştırmaları önemli bir yer tutmaktadır. Her monografi çalışması ele aldığı sosyal yapının unsurlarına ve sosyal yapının muhtevasına göre farklı bir yöntem izlemektedir. Deneysel sosyoloji araştırmalarının bu gün geldiği nokta itibarıyla genel, standart bir sosyal yapı araştırma modelinin henüz oluşmadığını görmekteyiz. Sosyal yapıların başta zaman ve coğrafi çevre

⁶⁹ Z. Arslantürk-M.T. Amman, A.g.e., ss.245.

⁷⁰Nihat Nirun, *Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, ss.3 vd.

⁷¹A.g.e., ss.339-350.

olmak üzere ekonomi, eğitim, zihniyet, değerler dünyası gibi pek çok değişkenin etkisi altında yapılaşmış ve bir tip oluşturduğunu düşünürsek, genel geçer standart bir sosyal yapı araştırma modelin oluşmasının zorluğu da aslında kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Ancak yine de benzer yapıları, benzer hipotezlerden hareketle incelemeye çalışan sosyologlar, yapılmış deneysel çalışmaların hem konularından, hem metotlarından, hem de sonuçlarından faydalanmak durumundadırlar.

Sosyoloji tarihinde yapılmış ilk sistemli monografi çalışması Fransız sosyolog Lé Play'a aittir. Lé Play, *Avrupa İşçileri* adlı monografisinde ailenin, yapısal özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

A. İLKEL GÖZLEMLER

- ❑ Ailenin tarihi
- ❑ Ailenin maddi-manevî dirliğini sağlayan töre ve kurumları
- ❑ Toprak, endüstri ve nüfus durumu
- ❑ Ailenin medeni durumu
- ❑ Din ve Ahlak
- ❑ Sağlık
- ❑ Ailenin sosyal statüsü
- ❑ Mal ve mülk
- ❑ Ödenek
- ❑ İş ve Endüstri
- ❑ Yiyecekler ve yemekler
- ❑ Mesken, mobilya ve elbiseler
- ❑ Eğlence.

B. BÜTÇE

⁷²Rene König, *Soziologie*, Frankfurt 1967, s. 317.

- ❑ Yıllık gelirler. (Ailenin girdiği endüstri faaliyetlerinden, ödeneklerden, ücretlerden elde ettiği gelirler)
- ❑ Yıllık giderler. (Yiyecek, giyecek, barınma, sağlık harcamaları, borç, vergi ve sigorta giderleri ile manevî ihtiyaç giderleri)

C. SOSYAL YAPININ KENDİSİNE ÖZGÜ ÖĞELERİ

- ❑ Her sosyal yapıyı diğerlerinden ayıran daha özel nitelikleri.

Demek ki, Lé Play'e göre bir sosyal yapı araştırmasında yukarıdaki hususların araştırılması gerekmektedir. Böylece ele alınan sosyal birimin iç işleyişi ve yapısının tespiti mümkün olmaktadır.⁷³

Türkiye'de sosyal yapı araştırmalarında önde gelen isimlerden birisi Mübeccel B. Kıray'dır. Kendisinin *Ereğli -Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası-* isimli sosyal yapı araştırması sahanın klasiği konumundadır. Ereğli ilçesinin sosyal yapısını toplam 16 bölümde tasvir ve tahlil etmiştir. Bu bölümler araştırmanın girişi ve metodolojisinden sonra sırasıyla Ereğli'nin coğrafi konumu, ilçenin tarihi ve bölgedeki yerleşme durumu; Ereğli'nin dışarı ile bağlantıları; nüfus ve nüfus hareketleri; sosyal ve ekonomik hayat; gelir farklılıkları ve tüketim normları; aile yapısı ve aile içi insan ilişkileri; eğitim; boş zaman faaliyetleri; haberleşme; mülkî teşkilat; din ve dünya görüşü; demir çelik fabrikaları ve mahalle çevresindeki civar köylerden oluşmaktadır.⁷⁴ M. Kıray'a göre bir sosyal yapının unsurları şunlardır:

- ❑ Doğal Kaynaklar
- ❑ Bunları işlemek için kullanılan teknoloji
- ❑ Nüfus ve özellikleri
- ❑ Sosyal organizasyon

⁷³N.Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, 7.Bsk., İstanbul 2002, ss.304-305; Paul Descamps, *Deneyisel Sosyoloji*, Çev.N. Şazi Kösemihal, Remzi Kitabevi, 2.Bsk., İstanbul 1965, ss.75-82.

⁷⁴Mübeccel B. Kıray, *Ereğli -Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası-*, D. P.T. Yay., Ankara 1964, ss. III-IV.

- ❑ Bunların hepsinin etkileşiminden doğan değerler sistemi.⁷⁵

Diğer bir sosyal yapı araştırmacısı olan M. Fikret Gezgîn'e göre ise bir sosyal yapının unsurları şunlardır:

- ❑ Fiziki unsur
- ❑ Demografik unsur
- ❑ Ekonomik ve sosyal organizasyon
- ❑ İktisadi hayatın işleyişi
- ❑ Kültür unsurları
- ❑ Sosyal ilişkiler.⁷⁶

Sosyal yapı içinde özel olarak dinî hayatı inceleyen pek çok uygulamalı araştırma mevcuttur. Yüksek lisans ve doktora düzeyindeki bu araştırmalardan yalnızca iki tanesine burada işaret etmek istiyoruz. Bunlardan ilki Ünver Günay'ın *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat* isimli araştırması, diğeri ise M. Emin Köktaş'ın *İzmir'de Dinî Hayat* adlı incelemesidir.

Ünver Günay, Erzurum ve çevresinde yaşanan dinî hayatı sosyal bir realite olarak ele almış ve şu başlıklar altında dinî hayatı incelemiştir: Araştırmanın konu ve metodolojisini ortaya koyduğu giriş bölümünden sonra ilk bölümde dinî yaşamın sosyo-kültürel kadrosu anlatılmış; ikinci bölümde sosyo-kültürel kadrosu içinde salt dinî hayat tasvir edilmiş; üçüncü bölümde sosyo-kültürel yapının bir unsuru olarak dinin öteki kurumlarla ilişkisi ortaya konulmuş; dördüncü bölümde dinî toplumsallaşma ve bu toplumsallaşmada rol alan faktörler analiz edilmiş; beşinci bölümde çeşitli dindarlık tipolojileri ve bu tipolojilere etki eden faktörler verilmiş ve son olarak araştırmanın genel değerlendirmelerinin sunulduğu sonuç bölümüne yer verilmiştir.⁷⁷

⁷⁵Mübeccel B. Kıray, *Toplumbilim Yazıları*, G.Ü.İ.İ.B.F. Yay., Ankara 1982, ss. 16-21.

⁷⁶M. Fikret Gezgîn, A.g.e., s. 23.

⁷⁷Ünver Günay, A.g.e., ss.7-9.

M. Emin Köktaş, İzmir'in çeşitli sosyal ve kültürel çevrelerinde dînî hayatın tasvirini yapmıştır. Araştırmasını iki bölüm üzerine kurmuş ve ilk bölümde din konusu ile ilgili bazı sosyolojik kuram ve görüşleri ele alarak genel değerlendirmelerde bulunmuştur. İkinci bölümde araştırmanın uygulamalı kısmına geçmiş ve deneklerden elde ettiği bilgilerin analizlerini yapmıştır. Köktaş'ın dînî hayatı 6 bölüm halinde incelediğini görüyoruz. Bu bölümler sırasıyla dînî inanç boyutu; ibadet boyutu; dînî tecrübe boyutu; dînî bilgi boyutu; dînî toplumsal etki boyutu ve bu bağlamda din-aile, din-eğitim, din-ekonomi, din-bilim, din-devlet ve din-kişiler arası ilişkiler boyutları ile son olarak dindarlığa atfedilen önem bölümünden meydana gelmektedir.⁷⁸

2. Din ve Sosyal yapı ilişkisi

2.1. Din Nedir?

İnsan, düşünen bir varlık olduğu kadar, inanan bir varlıktır da. Düşünmenin temelinde akıl bulunur. Aklın yetersiz olduğu durumlarda tasavvur, aklın ötesine geçerek, yeni durumlara uymayı sağlar. Bu aşamada inanç olgusu devreye girer ve düşünmeyi etkisi altına alır.

Tanrı merkezli bir düşünce yapısı ve davranış örüntüsü, diğer sosyal olay, olgu ve süreçleri etkiler. Böylece din, tanrı-insan ilişkisinden çıkarak insan-insan ilişkisi haline dönüşür ve sosyolojik bir olgu haline gelir.⁷⁹

Öncelikle, din tanımı yapmanın çok çeşitli yaklaşım ve değerlendirmelere sahne olan problematik bir alan olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Din fenomeni

⁷⁸M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dînî Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s.7-8.

⁷⁹Zeki Arslantürk-M.Tayfun Amman, A.g.e., s.305.

üzerinde araştırma yapan sosyal bilimcilerin üzerinde ittifak ettikleri bir din tanımı mevcut değildir. Antropoloji, etnoloji, sosyoloji, psikoloji ve din bilimleri gibi çeşitli disiplinlere ait pek çok bilim adamı, kendi amaçlarına hizmet edecek bir tanım benimseyerek çalışmalarını bu tanım çerçevesinde sürdürmektedir. J.Milton Yinger’in ifade ettiği bir gerçeği burada hatırlatmakta fayda vardır. O, birkaç saat içinde yüzlerce din tanımının toplanabileceğini ve din konusunda araştırma yapan pek çok uzmanın ilk takıldığı noktanın tanım meselesi olduğunu ifade etmektedir.⁸⁰ Dinin tanımlanmasını güçleştiren temel etkenler olarak, bir değil bir çok dinlerin var olması ve bütün dinlere mensup insanların benimseyeceği bir tanımın mümkün olmaması; tanımın yapıldığı mekan ile dönemin genel havası; tanımı yapanın kişiliği ve tutumları ile son olarak bizzat dinin çok farklı boyutlara sahip kompleks bir yapıya sahip olması gibi faktörler sayılabilir.⁸¹

Kelime anlamı itibarıyla din olgusu, farklı dillerde farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Türkçe’de kullanılan din kelimesi Arapça’dan dilimize geçmiştir. İslamiyet’in kabulünden önce Türkler arasında din olgusu akide anlamına gelen “darm” ile inanç, kanun gibi anlamlara gelen “nom” kelimeleriyle ifade ediliyordu.⁸²

Din, eski Yunanca’da “korkuyla karışık sevgi ve saygı” anlamına geliyor ve “thrioheva” kelimesi ile ifade ediliyordu. Bu günkü Yunanca’da benzer anlama gelen “triskevi” kelimesiyle karşılanmaktadır.⁸³

Latince’de ise din olgusunu ifade etmek için kullanılan “religio” sözcüğünün iki ayrı kökten geldiği ileri sürülmektedir. Çiçeron’a göre kutsallığına

⁸⁰J. Milton Yinger, *Religion, Society and Individual*, The Macmillan Company, Third Printing, New York 1961, ss.5-6.

⁸¹Recep Yaparel, “*Dinini Tarifi Mümkün mü?*”, Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir 1987, C.IV, s.405; Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fak.Vakfı Yay., 8.Bsk., İzmir 1999, ss.5-6.

⁸²Abdurrahman Küçük-Günay Tümer, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1988, s.15.

⁸³Günay Tümer, “*Çeşitli Yönleriyle Din*”, A.Ü.İ.F. Dergisi, C.28, Ankara 1986, s.217.

inanılan bir takım fiillerin belirli aralıklarla ve dikkatli bir şekilde yapılması anlamına gelen “religere” kökünden geldiği, Lactantius’a göre insanların tanrıya ve birbirlerine bağlanmaları anlamına gelen “religare” kökünden geldiği öne sürülmektedir.⁸⁴

Kelimenin Arapça’da ifade ettiği anlamlar dört grupta toplanmaktadır. Bunlardan ilki yüce bir egemenlik sahibine ait üstünlük ve galibiyet, ikincisi egemenlik sahibine itaat ve ibadet etmek, üçüncüsü şeriat, kanun, yol, mezhep, millet, adet ve son olarak da ceza, mükafat, muhasebe, hesap gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁵

Çeşitli sosyolog, psikolog, antropolog ve din bilimcilerinin din tariflerine geçmeden önce İslam kelmacılarının din tanımına yer vermek istiyoruz. Genel olarak İslam kelmacıları dini “Allah tarafından Peygamber aracılığı ile vaz edilmiş; inananları saadet ve mutluluğa götüren; kişinin kendi ihtiyarı ile seçtiği emir ve yasaklar manzumesi” olarak tarif ederler.⁸⁶ Elmalılı Hamdi Yazır dini, akıl sahiplerini kendi kabulleriyle hayırlara sevk eden ilahi bir açıklama olarak tarif eder. Bu sevk ilahi dinlerde vahye dayanır; ilahi olmayan dinlerde ise vehmidir. Yine hak dinin muhatabı, akıl sahibi ve seçme yeteneğine sahip olan insanlardır. Allah insana akıl ve basiret vermiştir. Üstelik bu dünyada mevcut bulunan varlıklarda kendi varlığına delalet eden bir takım alamet ve işaretler koymuştur ve insanı bu deliller aracılığı ile kendisini idrak edebilecek kabiliyet ve fıtratta yaratmıştır. Din insanoğlunda sonradan da kazanılabilir. İnsanda fitri olarak bir nüve şeklinde bulunan bu duygu, vahiy yardımıyla geliştirilerek daha anlamlı ve açık hale getirilir.

⁸⁴ Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, A.Ü.İ.F. Yayınları, 3.Bsk., Ankara 1983, s.6.

⁸⁵ Ebu’l Ala Mevdudi, *Kur’an’a Göre Dört Terim*, Çev.Osman Cilacı, Beyan Yayınları, İstanbul 1987, ss.75-77.

⁸⁶ A.Saim Kılavuz, *İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998, s.9.

Yani din hem akla, hem de akla yol gösterecek nakle dayanır. Dinin yegane gayesi insanları doğru fiillere yöneltip onları hem bu dünyada, hem de öbür dünyada mutlu ve huzurlu kılmaktır.⁸⁷ İslam kelimcileri açısından dinin beş temel özelliği söz konusudur.

- ❑ Allah tarafından gönderilmiş bir kanun-i mübindir.
- ❑ İnsanları yaratılıştaki gaye ve hikmetten haberdar eder.
- ❑ İnsanlara hidayet ve saadet yollarını gösterir.
- ❑ Akıl sahiplerini kendi seçimleriyle hayırlı işlere sevk eder.
- ❑ Dinin hakiki sahibi Allah olup menşei vahiy ve nübüvvettir.⁸⁸

Çeşitli sosyolog, psikolog ve antropologlara ait din tanımlarını ise şöyle sıralayabiliriz. T. Parsons’a göre din, tabiatüstü düzen, nihai gerçek, temel davranış, kainatta insanın yeri, insanın çevresi ve diğer insanlarla ilişkilerine bağlı olarak arzu edilir olan ve olmayan şeyler hakkında geliştirilen ve gerçekleştirilen bir anlayıştır.⁸⁹ T. Parsons, dinin, deneysel olmayıp değer koyucu özellik taşıyan bir inanç sistemi olduğunu belirterek, bu özelliği sayesinde ilimden, felsefeden ve ideolojiden ayrıldığını vurgular. Ona göre din, hayatı anlamlandırmaya ilişkin meselelere verilen cevaplardır. Bu cevaplar bir yandan bir bütün olarak aksiyon için “durumun kognitif tarifini” ilgilendirmekte; diğer taraftan daha geniş felsefi bir bakış açısından hareketle mânâ, deneysel bilgi, nesnelerin anlamı, tabiat, insanın mahiyeti, insan ve toplum hayatını oluşturan olaylar vb. ile ilgili problemleri kapsamaktadır.⁹⁰

P. L. Berger’e göre din, kendisiyle kutsal bir kozmosun inşa edildiği beşerî bir girişim ve iki yönü olan bir yasallaştırma sürecidir. Din, öncelikle kendilerine

⁸⁷ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, c.1, s.83 vd.

⁸⁸ Ünver Günay, A.g.e., s.194.

nihâf olarak geçerli ontolojik statüler bahşederek ve onları kutsal, kozmik bir başvuru kaynağı haline getirerek toplumsal kurumları meşrulaştırmaktadır. Daha sonra içinde günlük yaşamın cereyan ettiğı toplumsal anlam dünyalarının gerçekliğini sağlamaktadır. Bu bakımdan Berger'e göre din toplumsal işlevselliğı sağlayan bir sosyal düzen ve mânâ arayışı süreci olarak görölmektedir. Yine O'na göre din insanın anlam ve düzen arayışının bir parçası olup; ancak beşerî bir girişim olduğı sürece modern bilim tarafından araştırma konusu yapılabilir.⁹¹ Thomas Luckmann dini, evrensel antropolojik temellerinden hareket ederek anlamlandırmaya çalışmakta; anlam sistemleri ve sembolik dünyaların toplumsal süreçlerdeki kökenlerine vurgu yapmaktadır. O, bu bakış açısından hareketle, insan organizmasının, biyolojik doğasını aşarak "nesnel ve ahlakî bir anlam evreni" inşa ettiğini ifade etmekte ve bu süreci de dînî olarak nitelendirmektedir. O'na göre insan organizmasının tabiî bir yeteneğı olduğı için insanî olan her şey aynı zamanda dinîdir de. Burada insan organizmasının mânâ alemleri vasıtasıyla aşkınlaştırılması söz konusudur. Nitece itibariyle Luckman'a göre din hem toplumsal, hem de antropolojik bir olgu olmakta ve beşerî olan her şey çeşitli anlam sistemlerinden oluştuğı için aynı zamanda dînî bir görünüm kazanmaktadır.⁹² J. Milton Yinger ise dini fonksiyonel bir biçimde tanımlar. Ona göre din, bir grup insanın hayatın temel problemlerine çözüm bulmak amacıyla bir vasıta aracı olarak kullandığı inanç ve pratikler sistemidir.⁹³ A. Giddens, bütün dinlerin ortak özellikleri arasında şu dört faktörü öne çıkarmaktadır. Her dinde öncelikle bir semboller dizisi bulunmakta,

⁸⁹Yümni Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, M.Ü.İ.F. Yayınları, 3.Bsk., İstanbul 1998, s.29.

⁹⁰Talcott Parsons, *The Socisl System*, London 1952, s.367.

⁹¹Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye*, Çev.Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, 2.Bsk., İstanbul 2000, ss.20-21.

⁹²Thomas Luckmann, *Görünmeyen Din*, Çev.Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, s.45; P. L. Berger, A.g.e., s.255.

⁹³J. Milton Yinger, A.g.e., s.9.

tazim veya huşu hisleri taşınmakta, bir inananlar topluluğu bulunmakta ve birlikte bir takım ritüeller gerçekleştirilmektedir.⁹⁴ Bryan Turner ise dini “genel bir var oluş düzenine özgü kavramlar ortaya koymak ve bu kavramları ruhsal durumların ve motivasyonların kendine özgü bir mantığı olan bir gerçeklik atmosferiyle bezemek suretiyle insanda, güçlü, yaygın ve uzun süre varlığını devam ettiren ruhsal durumlar (moods) ve motivasyonlar geliştirmek için hareket eden bir semboller sistemi” şeklinde tanımlamaktadır.⁹⁵

E. B. Taylor dini, “ruhi varlıklara inanç” şeklinde tanımlamaktadır. Radcliffe-Brown’na göre din, “bizim dışımızda olan manevî veya ahlakî bir güç olarak nitelendirebileceğimiz bir güce karşı olan bağlılık duygusunun falan ya da filan şeklindeki anlatımından” ibarettir. Geertz ise dini “insanlarda uzun süreli, geniş kapsamlı ve güçlü güdüler yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemi” olarak tanımlamaktadır. Geertz dini, her şeyden önce bir kültürel sistem olarak görerek dindeki sembolik ve fonksiyonel yöne işaret etmektedir. A. Reville din olgusunu “insan hayatının, ferdin ruhunu, dünyaya ve kendisine hakim olduğuna inandığı ve ona kendisini bağlı hissettiği esrarengiz bir ruhla birleştiren bir duygu tarafından tayin ve tespit edilmesi” şeklinde açıklar. Max Müller “her dinde zihnin anlayamayacağı şeyi zihne sığdırmak, anlatılamayan şeyi bir takım değişik isimler ve yakıştırmalarla açıklamaya çalışmak ve sonsuza yönelme eğilimi görülür” şeklinde bir tespit yapmakta ve bu düşünceden hareketle dinin “duygular ve aklın nüfuz edemediği şeylerle ilgili bir takım inanç ve uygulamalardan meydana gelen bir

⁹⁴ Anthony Giddens, *Sociology*, Polity Press, London 1993, s. 458.

⁹⁵ S. Bryan Turner, *Religion and Social Theory*, Sage Publication, 2. Bsk., London 1991, s.4.

sistem” olduğunu ve dinin konusunun akıl tarafından idrak edilemeyen, anlaşılmaz ve esrarengiz sıklardan meydana geldiğini söylemektedir. Moris Jastovs’a göre dinin üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar her şeyden önce bize bağılı olmayan güç veya güçleri kabul etmek, ikinci olarak bu güç ya da güçlere bizim bağılı olduğumuz düşüncesini taşımak ve son olarak da bu güç ya da güçlerle temasa geçmektir. Buna göre din “bizi aşan ve bizim kendilerine bağılı olduğumuzu hissettiğimiz güç ya da güçlere inanmaya” denir. Din olgusunu büyüye bağlayan James Frazer’e göre din, “tabiatın ve beşer hayatının akışına yön verdiği ve onu idare ettiğine inanılan üstün güçlerin insan için elverişli hale getirilmesinden” ibarettir. Din psikolojisinin kurucusu kabul edilen William James’e göre dinin temelinde ne sosyal ve kurumsal bir yönelim, ne spekülâtif ve aklî bir anlamlandırma ve ne de patolojik bir durum söz konusudur. Din her şeyden önce “tabiat üstü” bir manaya sahiptir. Buradan hareketle din, ferdin, kendisini ilahi olarak kabul ettiği şeyle münasebet halinde olduğu durumlardaki duygu, hal-hareket ve tecrübelerinden ibarettir. Sosyologlar arasında kullanılan en meşhur tanımlardan birisi de Rudolf Otto’ya aittir. Otto dini, korkutucu ve büyüleyici sır olan “kutsalın tecrübesi” olarak tanımlamıştır. Joachim Wach da R. Otto’nun tanımını benimsemektedir. Dinin, kutsalın tecrübesi olarak tanımlanması Otto’ya göre en kısa, en basit ve aynı zamanda en zengin bir din tanımıdır. J. Wach’a göre dinin bu şekilde anlaşılması, dinin objektif özelliğini ortaya çıkarmakta ve tek yönlü psikolojik nazariyelere karşı koymaktadır.⁹⁶

Din tanımlarında kullanılan merkezî bakış açısı ve temel kavramlara göre diğer tanımları şu şekilde sıralayabiliriz. Weber “tabiat üstü güçlerle ilgili”, Durkheim “kutsalın toplumda bir uygulaması”, Davis “sosyal bütünleşme; topluma güç veren, duyguları onaylayan, aklileştiren ve destekleyen sistem”, Bouquet “insan

⁹⁶Ünver Günay, A.g.e., ss.196-200.

üstü varlıklar”, Nottingham “sosyal bağın temeli”, Firth “insan üstü varlık ve güçler”, Tillich “en üstün ilgi”, Goody “insan üstü faaliyetler”, Bellah “sembolik şekiller, varlığın nihai halleri”, Spiro “insan üstü olaylar”, Luhmann “kararsızlığın, belirsizliğin azaltılması”, Robertson “tecrübe üstü”, Hill “tecrübe üstü, görünen ve görünmeyen dünya”, Schmidt “Küll’ün yolu”, Wilson, “ekstra tabiat, kriterler bütünü”, Malinowski “sosyal bütünleşme fonksiyonu”, E. Schillebeeck “sonludan sonsuzun idraki” şeklinde dini tasvir etmektedirler.”⁹⁷

Yapılan her bir din tanımında, dînî tecrübenin kompleks bir yapı arz eden pek çok boyutundan sadece birisi ele alınmakta ve açıklamalar da buna göre yapılmaktadır. Burada P. L. Berger’in de ifade ettiği bir gerçeği hatırlamak gerekmektedir. Tanımlar özleri itibariyle ne doğu, ne de yanlıştırlar; sadece az veya çok kullanışlıdır.

2.2. Din ve Sosyal yapı ilişkisi

Din olgusu, sosyal hayatın en eski ve en tipik tezahürlerinden birisidir. Mahiyetleri, görünüşleri, etkileri, sınır ve boyutları farklı farklı olsa da, bütün insan topluluklarında bir din olgusuna rastlanmaktadır. Bu tarihi gerçeğin sosyoloji için önemi ve anlamı vardır.

Her din bir toplumsal yapı içinde ortaya çıkar ve gelişir. Öncelikle tek tek fertlere hitap eder; daha sonra belirli bir topluluğa mal olur; sosyal yapı içinde fertler arası bir görünüm kazanarak kurumsallaşır ve sonuç itibariyle fertleri aşan, nesnel-kurumsal bir kimlik kazanır. Bir topluluğa mal olmayan her din, kurumsal bir yapı kazanamadan kurucusunun ölümüyle tarih sahnesinden çekilir. Dolayısıyla dinlerin,

⁹⁷Yümni Sezen, A.g.e., ss. 30-31; Günay Tümer, “*Din*”, T.D.V.İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C.9, ss.314-316.

ortaya çıktıkları sosyal yapı içinde çeşitli kültürel ve coğrafi değişkenlere bağlı olarak toplumsal bir fenomen haline gelip objektifleşmesi hayati önem taşımaktadır.⁹⁸

Din olgusu, toplumsal bir fenomen olarak kişiler arası bir görünüm kazandığı anda, din-sosyal yapı ilişkileri de başlamaktadır. Sosyal varlık alanı içinde, din-sosyal yapı ilişkisinin parametrik olarak dört temel yönü bulunduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak din ve sosyal davranışlar arasındaki ilişki, ikinci olarak din ve sosyal münasebetler arasındaki ilişki, üçüncü olarak din ve sosyal kurumlar arasındaki ilişki ve son olarak sosyal değişme, sosyal gelişme, sosyal farklılaşma, sosyal tabakalaşma, sosyal bütünleşme ve sosyal çözülme gibi sosyal süreç ve hareketlerle din arasındaki ilişki ve etkileşimdir. Dinin bu temel parametrelerle, hatta sadece tek bir parametreyle olan ilişki ve etkileşimi başlı başına bir araştırmanın konusu olabilecek genişlik, yoğunluk ve derinliktedir. Bu açıdan, burada, din ve sosyal yapı arasında cereyan eden ilişki ve etkileşimleri genel hatlarıyla ele almaya çalışacağız.

Her din bir değerler ve semboller sistemine sahiptir. Bu değerler ve semboller sistemi, sosyal yapıyı oluşturan fertlerin zihniyet dünyasını bütünüyle etkileyerek sosyal yapıyı oluşturan insanlar arası sosyal münasebetleri, fertlerin birbirleriyle ve sosyal yapının bütünüyle olan ilişkilerini, fertlerin statü, rol, yetki ve sorumluluklarını, sosyal grupları, sosyal kurumları, kültür ve değerler sistemi ile bütün bu faktörlerin sosyal yapı içinde şekillenmesini sağlayan sosyal süreçleri derinden etkilemektedir. Ancak din ve sosyal yapı arasında tek yönlü bir ilişki söz konusu olmayıp karşılıklı fonksiyonel bir ilişki söz konusudur. Din, sosyal organizasyonların yapı ve işleyişini derinden etkilerken aynı zamanda, sosyal yapının

⁹⁸ Ünver Günay, A.g.e., ss.211-212; Joachim Wach, A.g.e., ss.38-40.

çeşitli unsurları tarafından etkilenmektedir.⁹⁹

Dinin sosyal hayatta meydana getirdiği ilk temel fonksiyonu, din sosyolojisi literatüründe dinin teorik anlatımı olarak ifadesini bulan ve farklı şekillerde de olsa bütün dinlerde var olan inanç ve temel değerler sistemidir. İncanın birbirine zıt iki temel fonksiyonu vardır. İnananlar bir yönüyle kendi inançlarını hem paylaşanlarla, hem de paylaşmayanlarla bir takım kalite, yorum ve değerlendirme farklılıkları içine girerek çeşitli sosyal grupların, sosyal tabaka ve sosyal sınıfların oluşumuna neden olabilmektedirler. Diğer yönüyle inanma, hem belli bir sosyal yapı içindeki insanları, hem de global anlamda aynı inanç, duygu ve düşünceleri paylaşan millet ve toplulukları sosyal bütünleşme ve dayanışmaya teşvik etmektedir.¹⁰⁰ Sosyolojik bir vakıa olarak incanın birleştirici, kaynaştırıcı ve bütünleştirici tesirinin, ayrıştırıcı ve bölücü etkisinden çok daha fazla olduğu genel bir kabuldür.¹⁰¹

Dinin, sosyal yapı içindeki bütünleştirme ve kaynaştırma fonksiyonları, dinin pratik anlatımı olarak ifade edilen çeşitli mensekler, semboller ve ayinlerden oluşan ibadetlerde daha net görülmektedir. İbadetler bir yandan dînî incanın canlılığını koruma, devam ettirme ve artırma işlevi görürken, diğer yandan benzer duygu ve düşüncelerle çeşitli sosyal grup ve tabakalara mensup pek çok kişiyi belirli mekanlarda toplayarak hem sosyal bütünleşme işlevi görmekte, hem de bireylerin gruba olan mensubiyet duygusunu kuvvetlendirmektedir.¹⁰² İslamiyet'te bu durumun örneklerini çok açık bir şekilde görebilmekteyiz. Bütün dünyada aynı şekilde okunan ezanlar, birlikte kılınan namazlar, zekat ve sadaka gibi yardımlaşma müesseseleri, tutulan oruçlar ve birlikte açılan iftarlar, pek çok ferdi aynı duygularla bir araya

⁹⁹ Yümni Sezen, A.g.e., s.110; Ünver Günay A.g.e., s.52.

¹⁰⁰ Yümni Sezen, *İslamın Sosyolojik Yorumu*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 2000, s.96.

¹⁰¹ Ünver Günay, A.g.e., s.222.

¹⁰² A.g.e., s.226.

toplayan hac, çeşitli ahlak ve muaşeret kuralları, selamlaşma vb. gibi pek çok ibadet, sosyal ruhu sürekli tazeleyen önemli sosyal olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰³ Müslümanların doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi kişi ve toplum hayatında bir safhadan diğer bir safhaya geçişi ifade eden önemli olay ve durumların dînî bir atmosfer içinde cereyan etmesi ya da en azından bu tür olaylar vesilesiyle yerine getirilen çeşitli örf, adet, tören ve uygulamaların dinin toplum hayatında icra ettiği bütünleştirici fonksiyonlarla yakından ilişkisi vardır.¹⁰⁴

Dinin özü ile ilgili hususlar dışında, toplumsal hayat içinde tüm önemli dünyevî hadiselerle karşı takınılan tavırların toplamından ibaret bulunan gayet zengin bir fikir muhtevası bulunmaktadır. Bu anlamda her din belli bir ruh ya da zihniyeti beraberinde getirmektedir.¹⁰⁵ Bu zihniyet veya ruh, ferdin kutsal dışı pek çok meseleye karşı belli bir tutum takınmasına neden olmakta ve sosyal hayatın çeşitli üniteleri üzerinde yapılan faaliyet ve değerlendirmeleri derinden etkilemektedir.¹⁰⁶ Dolayısıyla din insanlarda bir zihni yapı oluşturur ve bu zihni yapı bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde sosyal olayları etkiler.¹⁰⁷

Din, sosyal yapının muhtevasını oluşturan kültürel yapı ile derin bir ilişki içindedir. Dinin bizatihi kendisinin hukuk, sanat, iktisat, eğitim, ilim vb. gibi sadece bir kültür sahası olarak görülmesi pek mümkün değildir.¹⁰⁸ Din, kendisine özgü muhtevası ile kültür alanlarından birisi değil; ancak bütün kültür sahasını etkileyen daha kapsayıcı ve daha üst bir fenomendir. Din, kültürün kendisinden ayrılması mümkün bir parça değildir ve oluşturduğu zihniyet ile bütün kültür sahasına nüfuz

¹⁰³ Yümni Sezen, A.g.e., s.100-101.

¹⁰⁴ Ünver Günay, A.g.e., s.226.

¹⁰⁵ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, Çev.Turgut Kalpsüz, Ankara Ü. İlahiyat F. Yay., Ankara 1964, s.36-37; Ünver Günay, A.g.e., s.230.

¹⁰⁶ Ünver Günay, A.g.e., s.231.

¹⁰⁷ Hans Freyer, A.g.e., s.37.

¹⁰⁸ A.g.e., s.75.

etmiştir. Bu açıdan çoğu zaman sırf dünyevî davranışlarda bile kişinin dindar olup olmadığı, hata hangi dine mensup olduğunu anlamak mümkündür.¹⁰⁹ Din olgusunu, yalnızca kültürün ufak bir cüzü olarak düşünmek, bizleri tarih, dil, siyaset, eğitim, hukuk, sanat vb. gibi dinin de insan yapısı bir fenomen olduğu noktasına götürebilir. Din kültürel olgulara kendi rengini verir. Ancak dinin etkisinde şekillenen bu kültürün din olarak ifade edilmesi mümkün değildir. Zira kültürler değişken bir yapıya sahipken dinlerin kendilerine özgü değişmez yönleri mevcuttur.¹¹⁰

Aynı tespit dinin siyasi kurumlara yaptığı etki ve böylece meydana getirdiği siyasi kültür için de geçerlidir. Dinin meydana getirdiği siyasi kültürü, dînî kaynaklı kutsal bir obje gibi algılamak yanıltıcıdır. Siyasi kültür, altında ne yatarsa yatsın beşerî bir insan etkinliğidir. Hiçbir insan etkinliği kutsallaştırılamaz ve dinin yerine geçirilemez. Eğer dinin yarattığı siyasi kültür din gibi algılanırsa siyaset amaç, din de araç haline getirilmiş olur.¹¹¹

Sosyal yapı içinde din, toplumsal kontrol fonksiyonu görerek bireyleri toplum normları çizgisinde tutmaya yardımcı olur. Kontrol, ferdi, hem içten hem de dıştan itaate zorlayan bir mekanizmadır. Din, her iki kontrol gücüne de sahiptir. Dış kontrol mekanizması olarak din “meşrulaştırma” fonksiyonu görür. Sosyal yapıda hem toplumsal fiilleri “açıklar” ve “anlamlandırır”, hem de gücün kullanımını “meşrulaştırır”. Filleri, olayları, olguları meşrulaştırma gücüyle haklı gösterir ve psikolojik açıdan akılcılaştırarak sosyal kontrolün faal bir şekilde devamını sağlar.¹¹² Toplumsal kontrolün tam ve aktif bir şekilde sağlanması sosyo-kültürel normların kişinin vicdanında kök salmasıyla doğrudan ilişkilidir. Din, normların kişinin

¹⁰⁹ A.g.e., s.75.

¹¹⁰ A. Kurtkan Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985, s.8.

¹¹¹ Zeki Arslantürk-M. Tayfun Amman, A.g.e., s.309.

¹¹² Peter L. Berger, “*Dînî ve Toplumsal Kurumların Değişimi*”, s.132.

bilincinde “içselleşerek” bir vicdan meselesi haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Sosyal yapı içinde hoş karşılanmayan hareket ve tavırlardan uzak tutacak şekilde insan bilincini şekillendirmesi, dinin en belirgin etki ya da işlevlerinden birisidir.¹¹³ Din, bir yandan hayatta karşılaşılan sıkıntı ve meşakkatleri katlanılabilir hale getirirken, diğer yandan bu sıkıntılardan kurtulmanın kendi sistemi içindeki yollarını da gösterir. Özellikle ölümden sonra var olduğuna inanılan bir hayatın beklentisi ve buradaki mutluluk vaadi, bireylere önemli bir psikolojik tatmin ve sosyal kontrol sağlamaktadır.

Sosyal kontrolü sağlayan donelerin meşrulaştırma fonksiyonu, çeşitli toplumsal düzenlemelerin zorunluluk olarak kendilerini hissettirdikleri durumlarda daha iyi ortaya çıkar. Sosyal sistem içinde evlilik, mülk edinme gibi kurumlar, dînî meşrulaştırma ve dînî kontrolle desteklenen son derece sağlam toplum normlarıyla sağlanmaktadır. Oldukça “dünyevîleşmiş” toplumlarda bile evlilik, doğum, ölüm, mülk edinme gibi konular kutsal kurumlar olarak değerlendirilir. Pek çok sosyal kurum evrensel boyutta bir kutsallık taşır.¹¹⁴

Ayrıca din, yalnızca kurumsallaşmış yapısıyla işlev görmeyip, aynı zamanda “inanç ve yaşam dünyası” olarak bireylerin gündelik hayatlarının özünü belirlemektedir. Berger kutsal dünyanın işlevini şu şekilde tasvir eder: “Din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynar. İnsanın kendisini dışsallaştırmasının ve kendi öz manalarını realiteye aşılmasının en yüce sınırını ifade eder. Din, bununla birlikte beşerî düzenin varlığın bütününe yansıtıldığını da ima eder. Başka

¹¹³ A.g.e., s.133.

¹¹⁴ A.g.e., s.132.

bir deyişle din, evrenin tamamını insan açısından manidar bir varlık olarak kavramanın cüretkar bir girişimidir.”¹¹⁵

Günümüz din sosyologlarından Bryan Wilson fonksiyonalist ekole mensup olanların sosyal yapı ve fonksiyon arasında bir bağıntı kurduklarından bahsederek, din’in toplumda birleşme vesilesi olduğunu, toplumsal dayanışmayı sağladığını, toplumsal birliktelikte devamlılık oluşturduğunu ve böylece sosyologların sosyal kontrol adını verdikleri oluşuma temel teşkil ettiğini ifade etmektedir.¹¹⁶

Dinin sosyal yapı içinde birleştirici ve bütünleştirici özelliği yanında parçalayıcı ve farklılıkları artırıcı bir yönü de bulunmaktadır. Bir toplumdaki ana dînî bünyede ortaya çıkan mezhep, tarikat, cemaat, ihvan birlikleri, çeşitli protestocu hareketler gibi dinsel alt grupların, hem dînî hem de toplumsal vahdeti bölücü fonksiyonları vardır. Bu gün modern dünyada farklılığın toplumsal bütünlüğü bozucu etkileri laiklik ilkesi ile giderilmeye çalışılmaktadır.¹¹⁷ Bir toplum dînî homojenliğini kaybettiğinde dindarlar ve dînî teşkilatlar arasında anlaşmazlık ve çekişmelerin ortaya çıkması olağan bir durumdur. Her dînî grubun kendi değer ölçülerini yayma ve hakim kılma mücadelesine giriştiği bir sosyal yapıda bir değerler çatışması yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Dünya üzerinde Katolikler ile Protestanlar arasındaki veya Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki gerilimler, pek çok devlette hem meclislerin hem de siyasi kararların rengini etkileyebilmektedir. Böyle durumlarda, her dînî grup kendi kültür modelini geliştirdiği ve bu modelin

¹¹⁵ Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye*, s.67.

¹¹⁶ Bryan Wilson, *Religion in Sociological Perspective*, Oxford University Press, London 1989, s. 33.

¹¹⁷ Ünver Günay, A.g.e., s.294.

uygulanmasını istediği için toplumda var olan ortak idrakin teşekkülünü sürekli engeller.¹¹⁸

Genel sosyoloji tarihi içerisinde, dinin sosyal varlık alanıyla olan bu ilişki ve etkileşimi, sistem sahibi veya belirli bir sistemin savunucusu olan pek çok sosyolog tarafından dikkatle gözlemlenmiştir. Başta Auguste Comte, Max Weber, Emile Durkheim ve Karl Marx olmak üzere pek çok sosyolog incelemelerinde din fenomenine yer vermiş ve sosyal bir realite olarak dinin toplumsal fonksiyonlarını analiz etmiştir. Burada akıldan çıkarılmaması gereken önemli bir nokta, sosyologlar için din temelde mahiyeti icabı değil; sosyal fonksiyonları açısından inceleme konusudur ve din olgusu, sosyal sistem içerisinde ortaya çıkardığı etkileri itibarıyla araştırılmıştır. Daha açık bir ifade ile sosyologlar, filozoflardan ve din adamlarından farklı olarak “din nedir?” sorusunu, dinin “toplumsal fonksiyonları nelerdir?” sorusuna cevap bulabilmek için sormuşlar ve incelemelerini buna göre yapmışlardır.

Dinin toplumsal fonksiyonlarına E. Durkheim ve M. Weber gibi olumlu değer atfeden sosyologlar yanında, dine K. Marks, A.Comte gibi olumsuz bir değer atfedenler de vardır. Bunun yanında dine bir değer atfından çok T. Parsons, P. L. Berger, T. Luckman, J. M. Yinger gibi dini, bir sosyal sistem içerisindeki fonksiyonları açısından araştıranlar olmuştur.

Pozitif felsefenin kurucusu ve sosyolojinin isim babası olan Auguste Comte’un sosyolojisinde din merkezi bir öneme sahiptir. Comte’un amacı, devrim sonrası çeşitli sıkıntı ve çalkantılar yaşayan topluma yeniden bir düzen vererek insan zihnini kargaşa ve çelişkilerden kurtarmaktır. Bunun için öncelikte insan zihninin tarih boyunca gösterdiği fikrî gelişimi tahlil etmiş ve bu fikrî gelişimi *üç hal kanunu* ile izah etmeye çalışmıştır. İnsanlık tarihi, sarasıyla teolojik ya da kurgul hal,

¹¹⁸ Günter Kehr, *Din Sosyolojisi*, Çev.Semahat Yüksel, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1992, s.108-109.

metafizik ya da soyut hal ve bilimsel ya da pozitif düşünce evrelerinden geçmiştir. Birince evre, insan zihninin zorunlu hareket noktası, ikinci evre yalnızca bir geçiş süreci, üçüncü evre ise insan zihninin sabit ve belirgin halidir. İnsan zihni teolojik çağda olayların nedenlerini doğa üstü bir takım varlıklarda görmüş; ilkinin basit ve genel bir dönüşümü olan metafizik çağda doğa üstü nedenlerin yerini soyut bir takım kuvvetler almış ve pozitif çağda insan zihni olayların arkasındaki mutlağı aramaktan vazgeçip deney, gözlem ve akıl yürütme yoluyla sadece olaylar arasındaki değişmez ilişkileri, yani kanunları bulmaya çalışmıştır.¹¹⁹ Comte göre insanlığın evriminde en önemli faktör din olmuştur. Din her çağda insanları birbirine bağlamaya yaramış, topluma düzen, denge ve sağlık vermiştir. İnsanlığı bunalım ve kargaşalardan kurtarmak için yeni bir dine ihtiyaç vardır. Fetişizmin, çoktanrıçılığın, tektanrıçılığın modası çoktan geçmiştir. Bugün ileri sürülecek dinin yalnızca kabul edilebilir olması yetmemekte; aynı zamanda pozitif gerçeklere dayanması ve kanıtlanabilir olması gerekmektedir. A. Comte bu düşüncelerden hareketle adına “insanlık dini” dediği bir din kurmuştur. Bu dinin tanrısı gelmiş geçmiş bütün insanlıktır. Başka bir deyimle tapılacak ulu varlık insan ırkıdır. İnsanlık dini şu üç temele oturur. İlke olarak aşk, temel olarak düzen ve amaç olarak da ilerleme fikridir. İnsanlık dininin teslis telakkisi, ibadet anlayışı, koruyucu melek düşüncesi, çeşitli törenler, dini bayramlar ve anma günleri gibi pek çok teorik ve kurumsal dini olguları, zaten kilisenin canlılığını koruyan kurumlarına hayran olan A. Comte tarafından Katoliklikten alınmıştır. Comte’un insanlık dininin amacı, bilimlerin soyut gerçekliklerini duygusal bir şekle sokarak geniş yığınlara yaymaktır. O’nun dininde akıl daima gönül ve duygunun efendisi olacak; fakat hiçbir zaman kölesi durumuna

¹¹⁹Auguste Comte, *Pozitif Felsefe Kursları*, Çev.Erkan Ataçay, Sosyal Yay., İstanbul 2001, s.32-33.

düşmeyecektir.¹²⁰

E. Durkheim'a göre de din, tarihi süreç içinde bütün toplumlarda varlığını hissettiren sosyal bir fenomendir. *Dînî hayatın iptidaî şekilleri* adlı incelemesinde en basit, en ilkel dinleri incelemiş ve bulgularını tüm dinlerin değerlendirilmesinde kullanmıştır. Çünkü O'na göre iptidaî dinlerde, dinin bütün ana unsurları mevcuttur ve bu unsurlar iptidaî dinlerde en yalın halde bulunduğundan din olgusunu izah etmeyi kolaylaştırır.¹²¹ Dinin kökeni sorununu araştıran Durkheim öncelikle kendisinden önce yapılmış animizm, naturalizm gibi din teorilerini eleştirerek işe başlar. O'na göre dinin kaynağı ne naturalizm ne de animizmdir; dinin kaynağı topluluğun kendisidir. Din tasarıları, toplumun karakterlerini temsil eden sembollerden, tanrı veya kutsal kavramları da topluluğun kişileştirilmesinden meydana gelmektedir.¹²² O, sosyolojisine açıklık getirmek için *kolektif şuur* kavramını kullanmaktadır. Durkheim'da aşkın bir nitelik taşıyan kolektif şuur, bireysel şuurdan bütünüyle ayrı bir türdür ve toplumun ortak tasavvurlarından meydana gelir. Burada toplum bilinci metafizik bir varlık olarak görülmektedir.¹²³ E. Durkheim, nihaî olarak toplumu bir arada tutan şey nedir sorusuna eğilmiştir. O'nun din sosyolojisi incelemelerinde, insanoğlunun nasıl oldu da kişisel yargılarını ve menfaatlerini aşarak karşılıklı mensubiyet duygularını geliştirebildiği sorusu temel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın bütün toplumsal ilişki ve davranışları ortak

¹²⁰Nurettin Şazi Kösemihal, A.g.e., ss.157-159; Hans Freyer, *İçtimâî Nazariyeler Tarihi*, Çev.Tahir Çağatay, A.Ü.D.T.C.F Yayınları, 3.Bsk., Ankara 1977, ss.37-40; Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev.Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınları, 4.Bsk., Ankara 2000, ss.98-99.

¹²¹Görsoy Akça, *İptidaî Kavimlerde Din Anlayışları Teorileri ve Emile Durheim*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, İstanbul 1998, s.107.

¹²²Nurettin Ş. Kösemihal, A.g.e., ss.191-192.

¹²³A.g.e., ss.179-180; Görsoy Akça, A.g.e., ss.114-118;

sembollerle ile gerçekleşir. Din en büyük sembolik bütünleştirme işlevine sahiptir ve insanları birbirlerine bağlayan en büyük bağıdır.¹²⁴

Durkheim'a göre dinlerde kutsal ve kutsal dışı ayrılığı vardır ve bu gerçek, mahiyetleri, görünüşleri farklı farklı da olsa bütün dinler için geçerlidir. Mesela din işlerini görmeye yarayan kutsal mekanlarda, kutsal olmayan dünya ile ilgili gündelik işleri görmek yasaktır. Zaman da böyle bir sınıflamaya tabidir. Kutsal işlerin yapıldığı zamanlarda dünyaya ait kutsal dışı işler yapılmayarak kutsal olanla kutsal dışı olan birbirinden ayrılmıştır.¹²⁵

Sistematik din sosyolojisinin kurucusu olarak kabul edilen Max Weber çeşitli dinlerin metodik sosyolojisini yapmış ve özellikle de din ile ekonomi arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Ekonomik ve sosyal hayatın hem kuruluşu, hem de işleyişi üzerinde dînî tasavvurların önemli bir yeri vardır. Sadece ekonomik değişkenlerle sosyal ilişki ve organizasyonları açıklamak tek yanlı nedensellikten ibarettir ve gerçeğin yalnızca bir yüzünü aydınlatır. Weber bu değerlendirmesiyle Marksizm'in iktisadî faaliyetleri temel birim alıp bütün toplumsal strüktürü buna göre açıklamasını tenkit eder.¹²⁶

M. Weber'e göre bütün dînî sistemlerde tanrı, ahiret gibi insanları refah ve mutluluğa götürmek için bir takım temel prensipler bulunur. Dînî prensipler, sosyal münasebetler, aile yapısı, devlet kurumu ve yaşanan günlük hayatın sürdürülmesi gibi pek çok konuda etkilidir. Zira her din, bir iktisadî ve içtimâî ahlak yaratarak varlığını devam ettirir. Dolayısıyla dînî motifler, insanların fiil ve hareketlerini tayin

¹²⁴Peter L. Berger, "*Dînî ve Toplumsal Kurumların Değişimi*", Çev.Adil Çiftçi, Din ve Modernlik - Toplum Bilim Yazıları 1-, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s.129-130.

¹²⁵Nurettin Ş. Kösemihal, A.g.e., s.191.

¹²⁶Hans Freyer, A.g.e., ss.190-191.

eden en önemli kuvvetlerden birisi olmaktadır.¹²⁷

Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* isimli incelemesinde din anlayışının ekonomik faaliyetleri etkileyen temel belirleyicilerden birisi olduğu fikrini işlemiştir. Kendisi öncelikle batı kültürüne özgü, diğer kültürlerde olmayan bir “ussallığın” varlığından bahseder. Bu ussallık sayesinde özgür emek rasyonel bir biçimde örgütlenebilmiştir. Bu ussallık, deneysel ve akılcı temeller üzerine kurulan bir bilim anlayışından ileri gelir. Aslında Hint, Çin, Bâbil ve Orta Çağda da kendilerine özgü bir ussallık ve kapitalist ruh vardı; fakat bu medeniyetler çağdaş kapitalizmin doğuşuna neden olacak batı toplumlarında var olan özel bir *ethos*’tan yoksundular.¹²⁸ Tam bu noktada Weber dinleri, hayata ait tüm düzensizlik ve aksamaları kanun ve adetlerle katlanılır hale getirerek insanın dünyaya olan uyumunu kolaylaştıran dinler ve düzensizlikleri tevekkülle karşılayıp ulvî bir amacın peşinde kurtuluş vadeden dinler olmak üzere ikiye ayırıyor.¹²⁹ Kendisi Protestanlığı birinci gruba ait görüyor ve Batı Avrupa’da ortaya çıkan kapitalist ruhu Protestan ahlakıyla açıklamaya çalışıyor. Çünkü Protestanlık, tüm dünyevî eylemlere ve meslek kavramına dînî bir değer atfetmektedir. Dolayısıyla her türlü koşul altında dünyaya ait ödevlerin en iyi şekilde gerçekleştirilmesi ve herkesin mesleğini çok iyi icra etmesi tanrıyı hoşnut edecek tek yaşama biçimidir. Temelinde Protestan ahlakı olan bu yaşama biçimi, üstün bir meslek ahlakı, rasyonel bir teşkilatlanma, en üst seviyede verimlilik, etkin bir üretim ve pazarlamayı doğurarak kapitalist bir ruh vücuda getirmiştir.¹³⁰ Görüldüğü gibi Weber, din faktörünü metodik bir değişken olarak belirledikten sonra dinin ekonomik hayat üzerindeki etkisini incelemek için

¹²⁷ A.g.e., s.191.

¹²⁸ Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev.Zeynep Aruoba, Hil Yayınları, 2.Bsk., İstanbul 1997, ss.23-24 ve 47.

¹²⁹ A.g.e., ss.13vd.

“ekonomi ahlakını” ele almış ve dünya üzerindeki büyük dinlerin ekonomik ahlaklarını inceleyerek dinle ekonomi arasında bir korelasyon kurmayı denemiştir.

Son olarak Karl Marks’ın toplum anlayışına ve dinle ilgili görüşlerine yer vermek istiyoruz. Marks’ın sosyolojiye en önemli katkısı ekonomik olayların sosyal yapı içindeki önemini vurgulamasıdır. Ancak iktisadî faaliyetleri tek değişken olarak alıp sosyal yapının tümünü buna göre açıklaması tek yanlı nedensellik olarak görülmüş; farklı değişkenlerin fonksiyonel ilişkisine yer vermediği için tenkit edilmiştir.¹³¹ Marks’a göre, insanlar zorunlu ve iradelerinden bağımsız olarak üretim ilişkilerine girerler ve bu üretim ilişkilerinin toplamı da toplumların ekonomik yapısını meydana getirir. Toplumsal bilinci oluşturan kanun ve politik üst yapılar hep üretim ilişkileri üzerine kuruludur. Maddî hayattaki üretim biçimi, politik ve tinsel toplumsal oluşumların genel karakterini belirler. Üretim ilişkileri toplumsal zihniyet tarafından belirlenmez; aksine üretim ilişkileri toplumsal zihniyetin belirleyicisi konumundadır.¹³² Marksist kuramın din konusundaki yaklaşımı K. Marks’ın şu ifadelerinde bütün çıplaklığı ile görülmektedir. “Dînî sefalet, gerçek sefaletin bir ifadesidir ve aynı zamanda gerçek sefaletle karşı bir protestodur. Din, baskı altındaki yaratıkların iniltisi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur. Din halkın afyonudur.” Marksist sosyolojide dinle ilgili genel olarak şu tezler savunulur:

- İnsan bilincinin bir elementi olan din, toplumdaki diğer manevî oluşumlar gibi üretim ilişkilerinin ifadesidir.
- Sınıflı toplum yapısı içinde din, üst yapının bir parçası olarak hakim sınıfın menfaatine işleyen bir ideolojidir. Dînî yorum sisteminin muhtevası ve işleyişi, toplumda egemenliğini sürdüren sınıfın menfaatlerine bağlıdır.
- Din, kavranamayan, yanlılığı görülemeyen bir dünyanın bilincini ifade ederek

¹³⁰ A.g.e., ss.70-71.

¹³¹ Zeki Arslantürk-M. Tayfun Amman, A.g.e., s.95.

¹³² N. Şazi Kösemihal, A.g.e., s.222.

ve ezilen sınıfları hayata bağlayarak, yanlış dünyanın gerçek sefaletine karşı yapılması muhtemel protestoları yatıştırır. Böylece dinin ideolojik işlevi gerçek sefaletle karşı protestoları nötrleştirerek ve öbür dünyaya havale ederek, egemen ve ezilen sınıflar arasındaki ilişkilerin istikrarında kendini gösterir.

- ❑ Dînî yorum ve anlam sisteminin muhtevası (doğma, sembol, inanç ve değerler), toplumsal gelişme sürecinde göreceli bir bağımsızlık kazanabilir ve ezilen sınıfların menfaatine yorum yapmayı mümkün kılabilir. Bu açıdan din, devrimci bir ideolojiye de dönüşebilir.
- ❑ Bir üst yapı kurumu olarak din ve kilise, kendi açılarından siyaset, ahlak, hukuk ve felsefeye etki ederler ve toplumsal hayatı aktif bir şekilde etkileyebilirler.
- ❑ Bir projeksiyon olarak din, bireye hayalî bir mutluluk kaynağı sağlar.¹³³

3. DİNÎ TECRÜBENİN İFADE ŞEKİLLERİ

Dînî hayatın fenomenolojik tasviri, dînî tecrübeyi çeşitli boyutlara ayırarak incelemeyi gerektirmektedir. Zira dindarlık, farklı formlarda tezahür edebilen kompleks bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her araştırmacı kendi hipotezleri çerçevesinde bir model benimseyerek dindarlığın çeşitli boyutlarını ortaya koymaya çalışır.

Sosyologlar, dînî tecrübenin bir sosyo-kültürel yapı içinde büründüğü ifade şekillerini çeşitli biçimlerde kategorize etmişlerdir. Bunlardan Pinard de la Boullaye ait tasnif şu şekildedir:

- ❑ Dînî olayların sosyal psikolojik tezahürleri
- ❑ Teşkilatın dînî cemaat üzerindeki etkileri
- ❑ Dînî cemaatlerin toplumla münasebetleri¹³⁴

Charles Y. Glock, *Dindarlığın Boyutları Üzerine* adlı makalesinde din fenomeninin kavramsal olarak nasıl ifade edileceğinin ve dindarlık formlarının nasıl

¹³³ M.Emin Köktaş, A.g.e., ss.33-34; Yümni Sezen, *Maddeci Felsefenin Çıkmazları*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul 1996, ss.249-250.

¹³⁴ Ünver Günay, A.g.e., s.216.

bir sınıflandırmaya tâbi tutulacağına zorluğuna işaret ettikten sonra dînî tecrübenin beş şekilde ifade edilebileceğini ileri sürmektedir.

- ❑ Dînî inanç boyutu
- ❑ Dînî pratik boyutu
- ❑ Dînî tecrübe boyutu
- ❑ Dînî bilgi boyutu
- ❑ Dînî etkileme boyutu¹³⁵

Juachim Wach ise dînî tecrübenin ifade şekillerini üç ana kısma ayırmaktadır:

- ❑ Dînî tecrübenin teorik anlatımı (akide-doktrin)
- ❑ Dînî tecrübenin Pratik anlatımı (ibadet)
- ❑ Dînî tecrübenin Sosyolojik anlatımı (dini cemaat veya topluluk)¹³⁶

Hans Freyer'e göre de dini tecrübe, inanç, ibadet ve sosyal davranışlar olmak üzere üç farklı tarzda objektifleşir.¹³⁷

3.1. Dînî Tecrübenin Teorik Anlatımı

Bütün dinler, dînî tecrübenin teorik kısmını oluşturan bir takım inanç, öğreti veya temel tasavvurlara dayanırlar. Temel inançları olmayan bir din düşünmek imkansızdır. İster hak ister batıl olsun bütün dinlerde, dînî öğretinin kendi üzerine bina edildiği bir takım temel inanç ve öğretiler mevcuttur.¹³⁸

Bu inanç ve öğretiler ilkel ve çok tanrılı dinlerde somut, maddî bazı unsurlar veya yüksek fikirlerden oluşurken, monoteist, vahye dayalı dinlerde soyut bir özellik göstermektedir.¹³⁹ Bir dine özgü olan inanç ve öğretiler, ister somut olsun ister soyut o dine inanları birbirlerine bağlayan en güçlü bağıdır. İnançlar o dine

¹³⁵ Charles Y. Glock, “*Dindarlığın Boyutları Üzeine*”, Çev.M. Emin Köktaş, Din sosyolojisi, Vadi Yayınları, 2.Bsk., Ankara 1998, ss.252-274.

¹³⁶ Joachim Wach, A.g.e., ss.45-61.

¹³⁷ Hans Freyer, A.g.e., ss.32-38.

¹³⁸ Ünver Günay, A.g.e., s.217.

¹³⁹ Hans Freyer, A.g.e., s.32.

inanan insanların üzerinde bir objektivite kazanarak fertler arasında güçlü bir köprü oluşturur.¹⁴⁰ Çok basit dinlerde dahi dinin teorik boyutunun etkili bir bütünleştirici fonksiyonu olduğunu görmekteyiz. “Biz, bu boyun veya kavmin mensupları, hangi tanrıların mevcut olduğunu, ayrı ayrı hepsinin isimlerini ve sahip oldukları beşer üstü kudretleri biliyoruz” düşüncesi çok tesirli bir bağ olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴¹

Her dinde ve özellikle monoteist yüksek dinlerde dînî inançlar bir formülasyona tâbi tutularak sembolleştirilir. Herkesin arkasından gittiği, adeta bir bayrak gibi olan bu sembol veya semboller sürekli tekrarlanarak dine mensubiyet pekiştirilir.¹⁴² İslamiyet’te dinin teorik sembolleri, “Yüce Allah’ın birliğini ve tekliğini” ifade eden Kelime-i Tevhit ile “Allah’ın varlık ve birliğini, Hz. Muhammet’in Allah’ın kulu ve peygamberi olduğunu” tasdik etmekten ibaret olan Kelime-i Şahadet’ten meydana gelmektedir. Ayrıca inanç esasları “Amentü” şeklinde bir formülasyonla ifade edilmiştir. Amentü, Allah’a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe ve kadere inanmaktan müteşekkildir.¹⁴³ Hristiyanlıkta bu inanç ilkeleri “teslis” şeklinde formülleştirilmiş olup özü tanrıya, İsa’ya ve mucizelerine, bir de İsa’nın bakire Meryem’den doğmuş olmasına inanmaktan ibarettir.¹⁴⁴ Muhteva itibarıyla dinin teorik anlatımı tanrı, dünya ve insan konuları etrafında dönmektedir. Tanrının varlığı ve sıfatları, peygamberlik, insanın başlangıcı ve sonu, dünyanın başlangıcı ve sonu gibi konuları içermektedir.¹⁴⁵

3.2. Dînî Tecrübenin Pratik Anlatımı

¹⁴⁰ Ünver Günay, A.g.e., s.218.

¹⁴¹ Hans Freyer, A.g.e., s.32.

¹⁴² Hans Freyer, A.g.e., s.33.

¹⁴³ Ünver Günay, A.g.e., s.219.

¹⁴⁴ Charles Y. Glock, A.g.m., s.259.

¹⁴⁵ Ünver Günay, A.g.e., s.219; Joachim Wach, A.g.e., s.49.

Hiçbir din sadece inançlardan veya bir takım dînî tasavvurlardan ibaret değildir. İnançlarla birlikte her dinin bir duygu ve davranış boyutu vardır.¹⁴⁶ İmanın nazari tasdikinde ifadesini bulan her şey, din tarafından ilham olunan fiillerle yerine getirilir. Daha açık bir ifadeyle dini inanç ve tecrübelerden kaynağını alan bütün duygu, düşünce, fiil ve hareketler dinin pratik bir açılımı olarak görülebilir. Ancak daha genel bir ifade ile dînî pratikleri, dindar insanın -“homo religiosus”- bütün tapınma fiil ve hareketleri olarak tanımlayabiliriz.¹⁴⁷

Dinin inanç ve amellerden oluşan iki temel boyutu birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil eder. Dinin teorik yönü ile pratik yönü geniş ölçüde birbirine bağlı olup, ameller, iman konularının ibadet alanında gerçekleştirilen bir uygulaması mesabesinde dir.¹⁴⁸

Dînî ibadet, ayin, tören ve seremoniler toplumda çift yönlü bir fonksiyon icra ederler. Bir yandan ferдин dînî inancının canlılığını korur, devamlılığını sağlar; diğer yandan toplumun kaynaşmasına, birliğine ve bütünlüğüne hizmet eder. Toplumda aynı ruh, heyecan ve duyguyla yapılan her faaliyet cemiyet ruhunu güçlendirir ve bireyin gruba olan aidiyetini kuvvetlendirir.¹⁴⁹

İbadet, ayin ve törenlerin toplumda teferruatlı ve karmaşık bir hal almasıyla bu konularda bir uzmanlaşmayı ve kurumlaşmayı da beraberinde getirdiği gözlemlenir. İbadet ve törenleri yürütmek üzere bir uzmanlar grubu teşekkül eder. Bunun sonucu olarak “din adamları” ya da “din görevlileri” tarzında bir teşkilatlanma görülür. İbadetlerin idamesi, ahenk ve düzen içinde yürütülmesi ve bu suretle toplum

¹⁴⁶ Hans Freyer, A.g.e., s.34.

¹⁴⁷ Joachim Wach, A.g.e., s.51.

¹⁴⁸ Ünver Günay, A.g.e., s.224.

¹⁴⁹ A.g.e., s.226; Hans Freyer, A.g.e., s.35-36.

bütünlüğünün muhafaza edilmesi kurulan teşkilatlarla teminat altına alınmış olur.¹⁵⁰

Dînî pratiklerin araştırılmasında temel üç yön bulunmaktadır. Öncelikle insanların katılma sıklıkları, katılma sıklığının çeşitli faktörlere göre farklılaşması ve dînî pratikler arası çeşitli ilişkiler araştırılabilir. İkinci olarak belirli bir dînî pratiğin içindeki -dua, namaz veya kurban gibi- değişkenler izlenebilir. Son olarak da insanların yerine getirdikleri ibadet ve ritüellerin kendileri için hangi anlamları ihtiva ettiği araştırılabilir. Genelde dînî pratiklerin sıklık ve farklılaşmasının araştırılması en kolay yöntem olarak görülmektedir.¹⁵¹

3.3. Dînî Tecrübenin Sosyolojik Anlatımı

Dînî tecrübenin teorik ve pratik anlatımları bir üçüncü yön olan dinin sosyolojik anlatımıyla tamamlanmaktadır. Zira dînî yaşayan fert aynı zamanda sosyal bir varlıktır ve dînî kaynaklı her türlü fiil, hareket, tavır, olay, olgu ve süreç sosyal bir kontekst içinde gerçekleşir. Dînin sosyal yönü insan tanrı ilişkisinden ziyade insan insan ilişkilerinde kendisini gösterir.

“Yaşayan her din, doğası gereği sosyal münasebetler kurma ve onları sürdürme zorunluluğu içindedir”. Bu temel göstergeden hareketle “her dînî fiil daima aynı zamanda ferdî bir fiil ve toplumsal bir fiil” olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵²

Dinler sosyal hadiselerle karşı takınılan gayet zengin bir fikrî muhtevaya sahiptir. Din belirli bir ruh meydana getirir ve bu ruh dinin müntesiplerinin sosyal hayatlarına bilinçli veya bilinçsiz etkide bulunur.¹⁵³ Her din, ferdin dînî olmayan meselelere karşı belirli bir tavır takınmasına neden olmakta ve dünya, tarih ve

¹⁵⁰ Ünver Günay, A.g.e., s.228.

¹⁵¹ Charles Y. Glock, A.g.m., s.264.

¹⁵² Joachim Wach, A.g.e., s.54-55.

¹⁵³ Hans Freyer, A.g.e., s.37.

kültürü muayyen bir zaviyeden hareketle değerlendirmesini sağlamaktadır. Çoğu zaman uhrevî hususlarla dünyevî hususlar arasındaki ayırım yine dînî referanslarla gerçekleştirilmektedir. Mukaddes olmayan -profan- alemin bir bütün olarak iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, faydalı-faydasız gibi değerlendirilmesinde veya bazı olay ve hareketlere kıymet atfedilmesinde yine din merkezî bir öneme sahiptir.¹⁵⁴

Sosyolojik açıdan bakıldığında dînin sosyal bir sistem özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu sistemin unsurları dînî inanç ve değerler, ibadet, ayin ve törenler, dînî kurum ve teşkilatlardır. Dînî sistemin unsurları yapı bakımından bir birine sıkı bir şekilde bağlıdır ve parçalardan birisi üzerinde meydana gelecek bir değişiklik diğer parçaların işleyişini de etkileyecektir. Sosyolojik açıdan yine dînî cemaatler, gruplar ve çeşitli topluluklar bu sistemin işleyişinde yer alırlar. Sosyal sistem içindeki dînî inanç, değer ve pratiklerin genişliği, derinliği ve yoğunluğu ile sosyal ve kültür hayatının bütün üniteleri arasında bariz bir ilişki ve etkileşim söz konusudur.¹⁵⁵ Ancak bu ilişki ve etkileşimin sınırları olabilmektedir. Bir din sosyal yapı ile ne kadar bütünleşmişse, insanların günlük davranışlarının dinle tanımlanması o kadar muhtemeldir. Toplumsal yapıdan geniş ölçüde bağımsız olarak var olan dinlerde günlük hayat dînî emirlerle daha az düzenlenir veya hiç düzenlenmez. Böyle durumlarda din bütün toplumsal yapıyı düzenlemekten ziyade genel standartları vererek işin detaylarını insanların kendilerine bırakır.¹⁵⁶

III. BÖLÜM

GEREDE'DE DİNİ HAYAT

¹⁵⁴ A.g.e., s.38.

¹⁵⁵ Ünver Günay, A.g.e., s.230.

¹⁵⁶ Charles Y. Glock, A.g.m., s.270.

1. OLGUSAL DURUM

Sosyal varlık alanını şekillendiren temel unsur insandır. İnsan, biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel yapısıyla belirli bir mekanda, belirli bir zaman süreci içinde hayatını devam ettirir. Sosyal varlık alanının şekillenmesi, belirli durum ve şartlarda daima aynı sonuçları gözlemlemenin mümkün olduğu doğal varlık alanında meydana gelen şekillenmelerden farklıdır. İnsan denilen varlığın çok yönlü yapısı dikkate alındığında, sosyal olayların pek çok faktörün determinasyonu altında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Sosyal olay, olgu ve süreçleri belirleyen temel determinasyon ilkeleri zaman, mekan ve coğrafi çevre, zihniyet dünyası (kognitif yapı), sosyo-kültürel normlar, ekonomi, ve eğitimidir.¹⁵⁷

Temel determinasyon ilkeleri ışığı altında ana kitleden seçilen örneklemin olgusal durumu, onların duygu, düşünce, görüş-kanaât ve davranışlarında doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu nedenle örneklem grubunun olgusal durumuna ilişkin bilgiler, aynı zamanda araştırmada “bağımsız değişken” görevi görmektedir. Diğer taraftan olgusal durumun tespiti, hem seçtiğimiz örneklem bileşiminin inceleme konusu yaptığımız ana kitlenin bileşimi ile aynı olup olmadığını gösterecek; hem araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler doğrultusunda çeşitli kategoriler arasında farklılaşmalar olup olmadığını anlamamızı sağlayacak; hem de olgusal kimlik bilgilerinin tasvir etmek istediğimiz tutum ve davranışları etkilemedeki güç ve önem derecelerini ortaya çıkaracaktır.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Zeki Arslantürk, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, M.Ü.İ.F. Yay., 4.Bsk., İstanbul 1999, ss.49-59.

¹⁵⁸ Zeki Arslantürk, *Kutsalın Dönüşü*, Ay Işığ Kitabları, İstanbul 1998, s.67.

Olgusal durumla ilgili yapılan bu genel açıklamalar çerçevesinde araştırmanın bağımsız değişkenlerini meydana getiren deneklere ait olgusal kimlikle ilgili bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

1.1. Cinsiyet

TABLO-9

CINSİYET	N	%
ERKEK	224	56,0
KADIN	176	44,0
TOPLAM	400	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, örneklem grubundaki 400 kişinin %56'sını erkekler, %44'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır.

1. 2. Yaş

TABLO-10

YAŞ	N	%
15-21	63	15,8
22-25	34	8,5
26-30	67	16,8
31-40	107	26,8
41-50	96	24,0
51-60	23	5,8
61 ve yukarısı	10	2,5
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, 15-21 yaş grubu arasındakiler %15.8; 22-25 yaş grubu arasındakiler %8.5; 26-30 yaş grubu arasındakiler %16.8; 31-40 yaş grubu arasındakiler %26.8; 41-50 yaş grubu arasındakiler %24; 51-60 yaş grubu arasındakiler %5.8; 61 ve yukarı yaş grubu ise %2.5 oranında temsil edilmektedir. Araştırmada yaş gruplarının alt limiti olarak dînî mükellefiyetlerin başladığı 15 yaş sınır olarak alınmıştır. Gerede nüfusunda 15-25 yaş grubu, toplam nüfus içinde en yüksek orana (%24) sahip olduğu için genç nüfusun bir bölümü ihmal edilmek

istenmemiştir. Diğer taraftan bu durum bize, ilk gençlik veya erinlik döneminde din olgusunu gözlemlene imkanı vermektedir.

1. 3. Eğitim

TABLO-11

EĞİTİM DURUMU	N	%
OKUR-YAZAR DEĞİL	9	2,3
OKUR YAZAR	10	2,5
ILKOKUL	80	20,0
ORTAOKUL	39	9,8
LİSE	152	38,0
YÜKSEK OKUL/FAKÜLTE	110	27,5
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, okur yazar olmayan %2.3; okur yazar olanlar %2.5; ilkokul mezunları %20; ortaokul mezunları %9.8; lise mezunları%38; bir yüksek okul veya fakülte mezunları ise %27 oranında temsil edilmektedir.

1. 4. Din Eğitimi

TABLO-12

DİN EĞİTİMİ ALMA DURUMU	N	%
HERHANGİ BİR DİN EĞİTİMİ ALMADIM	3	,8
KENDİ KENDİME	50	12,5
AİLEDE	83	20,8
CAMİDE	138	34,5
DİNİ CEMAATLERDE	11	2,8
KURAN KURSU	57	14,3
İMAM-HATİP LİSESİ	37	9,3
GENEL EĞİTİM KURUMLARI	12	3,0
İLAHİYAT YÜKSEK OKULU//FAKÜLTESİ	6	1,5
CEVAPSİZ	3	,8
TOPLAM	400	100,0

Tablodan da anlaşılacağı gibi örneklem gurubunun %8'i her hangi bir din eğitimi almamış; %12.5'i kendi kendine; %20.8'i ailede; %34.5'i camide; %2.8'i dinî cemaâtlerde; %14.3'ü Kur'ân Kursunda; %9.3'ü İmam Hatip Lisesinde; %3'ü genel eğitim kurumlarında; %1.5'i İlahiyat Yüksek Okulu veya İlahiyat Fakültesinde; %8'i ise cevapsızlardan oluşmaktadır. Örneklem grubunda hiç din

eđitimi almayanların %1'den daha dūřuk bir orana sahip oldukları görülmektedir. Din eđitimi vermede caminin merkezi rolü devam ederken aile kurumunun da din eđitimi vermede fonksiyonel olduđunu söyleyebiliriz. Genel olarak örneklem grubu dînî bilgilerini cami, aile ve kur'an kursundan almıřtır.

1.5. Meslek Durumu

TABLO-13

MESLEK DURUMU	N	%
UNVANLI MEMUR (ÖĞRETMEN,POLIS,SUBAY VB.)	111	27,8
UNVANSIZ MEMUR (HIZMETLILER)	51	12,8
İş� (KAMU VE ÖZEL SEKTÖRDE)	26	6,5
ZANAATKAR(ÜRETİCİ,FİRİNCİ,LOKANTACI,MAR.VB.)	5	1,3
ESNAF/TİCARET ERBABI	48	12,0
SERBEST MESLEK (DOKTOR, MÜHENDİS, AVK. VB.)	8	2,0
EV HANIMI	84	21,0
ÖĞRENCİ	50	12,5
BAşKA	14	3,5
CEVAPSIZ	3	,8
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, unvanlı memurlar %27.8; unvansız memurlar %12.8; işçiler %6.5; zanaatkarlar %1.3; esnaf ve ticaret erbabı %12; serbest meslek sahipleri %2; ev hanımları %21; öğrenciler %12.5; bunların dışında başka meslek sahipleri %3; cevapsızlar ise %0.8 olarak temsil edilmektedir. Araştırmaya katılanların çoğunluğunun ev hanımları ve unvanlı memurlardan oluştuğu görülmektedir.

1. 6. Gelir Düzeyi

TABLO-14

GELİR DÜZEYİ	N	%
ÇOK İYİ	7	1,8
İYİ	102	25,5
ORTA	234	58,5
DüşüK	45	11,3
ÇOK DüşüK	11	2,8
CEVAPSIZ	1	,3
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, gelir düzeyi çok iyi olanlar %1.8; iyi olanlar %25.5; orta olanlar %58.5; düşük olanlar %11.3; çok düşük olanlar %2.8; cevapsızlar ise %3 oranında temsil edilmektedir. Gelir düzeyine göre meydana gelen tabakalaşmada geliri çok iyi olanlarla çok düşük olanların oranı düşüken, gelir düzeyi orta ve ortanın üstüne doğru bir yığılmanın olduğu görülmektedir.

1.7. Medeni Durum

TABLO-15

MEDENİ DURUM	N	%
EVLI	279	69,8
BEKAR	100	25,0
BOŞANMIŞ	9	2,3
DUL	7	1,8
AYRI YAŞIYOR	3	,8
CEVAPSIZ	2	,5
TOPLAM	400	100,0

Tablodan da anlaşılabacağı gibi örneklem grubunda, evliler %69.8; bekarlar %25; boşanmış olanlar %2.3; dul olanlar %1.8; boşanmamış ayrı yaşayanlar %0.8; cevapsızların sayısı ise %0.5 oranında temsil edilmektedir. Örneklem grubunda temsil edilen deneklerin geneli evlilerden oluşmaktadır. Evlilik hayatında problem yaşayanların yani boşanmış, dul ve ayrı yaşayanların oranı %4.5'i geçmemektedir. Bu durum araştırma bölgesinde parçalanmış aile tipinin çok büyük oranda olmadığına bir göstergesidir.

1. 8. Nikah Şekli

TABLO-16

NIKAH ŞEKLİ	N	%
DİNİ NİKAH	4	1,0
RESMİ NİKAH	64	16,0
HEM DİNİ HEM DE RESMİ NİKAH	221	55,3
NIKAH YAPMADIK	3	,8
CEVAPSIZ	108	27,0
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, dînî nikah yapanlar %1; resmi nikah yapanlar %16; hem dinî hem de resmi nikah yapanlar %55; nikah yapmayanlar %8; cevapsızlar ise %27 oranında temsil edilmektedir. Araştırma bölgesinde genel olarak hem dînî, hem de resmî nikah yapılmaktadır. Devlet kontrolü ve himayesi dışında nikah yapmaya bölgede sıcak bakılmadığını söylemek mümkündür. Zira sadece dînî nikah yapanların oranı %1'i geçmemektedir.

1.9. Evlenme Şekli

TABLO-17

EVLENME ŞEKLİNİZ	N	%
GORÜCÜ USULÜYLE	140	35,2
TANIŞIP ANLAŞIP AİLEMİZİN UYGUN GÖRMESİYLE	126	31,7
KAÇIRMAK SURETİYLE	17	4,3
AİLEMIN KARŞI ÇIKMASINA RAĞMEN TANIŞIP ANLAŞARAK	3	,8
BAŞKA	2	,5
CEVAPSIZ	110	27,6
TOPLAM	398	100,0

Örneklem grubunda, görücü usulüyle evlenenler %35.2; tanışıp anlaşip ailelerinin uygun görmesiyle evlenenler %31.7; kaçırma suretiyle evlenenler %4.3; ailelerinin karşı çıkmasına rağmen tanışıp anlaşarak evlenenler %0.8; bunların dışında başka seçeneğini işaretleyenler %0.5; cevapsızlar ise %27.6 oranında temsil edilmektedir. Araştırma bölgesinde geleneksel evlenme metodu olarak görülen görücü usulüyle evlenmenin yaygın olduğu gözlemlenirken tanışıp anlaşarak evlenme oranının da yüksek olduğu görülmektedir. Ailenin karşı çıkmasına rağmen yapılan evliliklerin oranı %1'in altındadır. Bölgede ana-baba otoritesinin etkili olduğunu görmekteyiz.

1.10. Eşle Yakınlık Durumu

TABLO-18

EŞ YAKINLIK DURUMU	N	%
YAKIN AKRABA	18	4,5
UZAK AKRABA	18	4,5
AKRABA DEĞİL; HEMŞEHİRİ	207	51,5
AKRABA VE HEMŞEHİRİ DEĞİL; BAŞKA BÖLGEDEN	46	11,4
YURT DIŞINDAKİ TÜRKLERDEN	1	,2
CEVAPSIZ	110	27,4
TOPLAM	400	99,5

Örneklem grubunda, yakın akraba olanlar %4.5; uzak akraba olanlar %4.5; akraba değil; hemşehri olanlar %51.5; akraba ve hemşehri değil; başka bölgeden olanlar %11.4; yurt dışındaki Türklerden olanlar %0.2; cevapsızlar ise %27.4 oranında temsil edilmektedir. Bölgede akraba evliliğinin toplam oranı %9'u geçmemektedir. Genel olarak bölge dışından evliliklere sıcak bakılmadığını ve bölge içi evliliklerin yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Cevapsızların %27.4 olmasını, örneklem grubunda yaş alt sınırının 15 olarak belirlenmesi ile açıklayabiliriz. Zira araştırmaya katılanların %15'i, 15-21 yaş grubunda olan insanlardan oluşmaktadır ve bu yaş grubunun büyük bir bölümü bekar insanlardır.

1.11. Çocuk Sayısı

TABLO-19

ÇOCUK SAYISI	N	%
ÇOCUĞUM YOK	38	9,5
BİR TANE	77	19,3
İKİ TANE	126	31,5
ÜÇ TANE	56	14,0
DÖRT TANE	12	3,0
BEŞ TANE	3	,8
ALTI VE DAHA ÇOK	3	,8
CEVAPSIZ	85	21,3
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, hiç çocuk sahibi olmayanlar %9.5; bir çocuk sahibi olanlar %19.3; iki çocuk sahibi olanlar %31.5; üç çocuk sahibi olanlar %14; dört çocuk sahibi olanlar %3; beş çocuk sahibi olanlar %0.8; altı ve daha çok çocuk sahibi

olanlar %8; cevapsızlar ise % 21 oranında temsil edilmektedir. Araştırma alanının genel olarak 1-2 çocuklu ailelerden oluştuğunu söylemek mümkündür. 5-6 ve daha çok çocuk sahibi olanların toplam oranı %1.5 civarındadır. Bu oranlardan hareketle genel olarak bölgede doğum kontrolüne riayet edildiğini, ekonomik şartların ağırlığı karşısında geleneksel düşünce yapısının kendisini daha gerçekçi bir anlayışa bıraktığını söylemek mümkündür.

1.12. Hayatın Geçtiği Yer

TABLO-20

HAYATIN GEÇTİĞİ YER	N	%
KÖY	34	8,5
KASABA	5	1,3
İLÇE	314	78,7
İL	34	8,5
BÜYÜKŞEHİR	12	3,0
TOPLAM	399	100,0

Örneklem grubunun %8.5'i hayatını Köyde; %1.3'ü Kasabada; %78.7'si İlçede; %8.5'i İlde; %3'ü ise Büyük Şehirde geçirmiştir. Sorularımıza cevap veren deneklerin %88,5'i hayatlarını köy, kasaba ve ilçelerde geçirenlerden oluşmaktadır.

1. 13. Gerede ile İlişki Durumu

TABLO-21

GEREDE İLE İLİŞKİ DURUMU	N	%
GEREDE'DE SÜREKLİ OTURUYORUM	352	88,0
KIŞIN OTURURUM	12	3,0
SIK SIK GIDERİM	11	2,8
BAZEN GIDERİM	20	5,0
CEVAPSIZ	5	1,3
TOPLAM	400	100,0

Tablodan da anlaşılacağı gibi örneklem grubunda, Gerede'de sürekli oturanlar %88; kışın oturanlar %3; sık sık gidenler %2.8; bazen gidenler %5; cevapsızların

sayısı ise %1.3 oranında temsil edilmektedir. Araştırmaya katılanların büyük bir bölümü Gerede bölgesinde sürekli oturanlardan oluşmaktadır.

1. 14. Sübjektif Dindarlık Durumu

TABLO-22

DİNLE İLİŞKİ DURUMU	N	%
ÇOK DINDAR	10	2,5
DINDAR	260	65,3
DİNLE AZ İLGİLİ	120	30,2
DİNLE HİÇ İLGİSİ YOK	5	1,3
CEVAPSIZ	3	,8
TOPLAM	398	100,0

Örneklem grubunda, kendisini çok dindar görenler %2.5; dindar olarak görenler %65.3; dinle az ilgili görenler %30; dinle hiç ilgili görmeyenler %1.3; cevapsızlar ise %0.8 oranında temsil edilmektedir. Araştırma bölgemizde genel olarak insanlar kendilerini dindar olarak tanımlamaktadırlar. Dinle hiç ilgisi olmayanların oranı sadece %1.3'dür. Yine insanlarımız genelde kendilerini çok dindar görmemekte ve daha mütavâzi bir tavırla kendilerini sadece dindar olarak nitelendirmektedirler.

1. 15. Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama Durumu

TABLO-23

DÜŞÜNCE BAKIMINDAN KENDİNİ TANIMLAMA	N	%
MİLLİYETÇİ	160	40,7
MUHAFAZAKAR	133	33,8
SOSYAL DEMOKRAT	46	11,7
LIBERAL	28	7,1
BAŞKA	23	5,9
CEVAPSIZ	3	,8
TOPLAM	393	100

Örneklem grubunda, kendisini milliyetçi olarak görenler %40.7; muhafazakâr olarak tanımlayanlar %33.8; sosyal demokrat olarak tanımlayanlar %11.7; liberal olarak tanımlayanlar %7.1; başka seçeneğini işaretleyenler %5.9; cevapsızlar ise %0.8

oranında temsil edilmektedir. Araştırma alanın genel olarak milliyetçi-muhafazakar bir sosyal yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kendilerini sosyal demokrat ve liberal olarak tanımlayanların toplam oranı %18.8'dir.

1. 16. Dinle İlgili Görüşler

TABLO-24

DİNLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	N	%
DİN, ALLAH TARAFINDAN GÖNDERİLMİŞ DÜNYA VE AHRET NİZAMIDIR.	349	87,5
DİN GEREKLİDİR; ANCAK DÜNYA İŞLERİNE KARIŞTIRILMAMALIDIR.	36	9,0
ARTIK DİNDE DE REFORMA VE ÇAĞDAŞ YORUMLARA İHTİYAÇ VARDIR.	11	2,8
İNSAN TANRIYI KENDİ DÜŞÜNCESİNDE YARATTI VE BİLİMİN GELİŞMESİYLE TANRI FİKRİ SONA ERECEKTİR.	2	,5
CEVAPSİZ	1	,3
TOPLAM	399	100

Tablodan da anlaşılacağı gibi örneklem grubunun %87.5'i dini, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamı olarak görmekte; %9'u dinin gerekli; fakat dünya işlerine karıştırılmaması gerektiğini düşünmekte; %2.8'i artık dinde çağdaş yorumlara ve reforma ihtiyaç olduğunu düşünmekte; %0.3'ü insanın tanrıyı kendi düşüncesinde yarattığını ve bilimin gelişmesiyle tanrı fikrinin sona ereceğini savunmakta; %1'i ise cevapsızlardan oluşmaktadır. Dinle ilgili görüşlerden her biri, dînî hayata yönelik bir felsefeyi ve bakış açısını yansıtmaktadır. Araştırma alanında, genel olarak din, geleneksel dindarlık anlayışına uygun bir şekilde dünya ve ahiret nizamı olarak görülmektedir. Seküler bir din anlayışının büyük oranda benimsenmediğini ve dinin çağdaş yorumlarına karşı büyük bir ilginin olmadığını ifade edebiliriz. Ateistik bakış açısını taşıyan din tanımına katılanların oranı %2'dir. Örneklem grubunda 2 kişi olarak temsil edilen bu kişilerin bilinçli dinsiz olmadıklarını, hayal kırıklığına uğramış, çeşitli adaletsizlikler yüzünden isyana düşmüş ve psikolojik açıdan da biraz zayıf kişiler olduklarını kişisel gözlemlerime dayanarak söyleyebilirim.

1.17. Avrupa Birliği ile İlgili Görüşler

TABLO-25

AVRUPA BIRLIğI İLE İLGİLİ GÖRÜŞÜNÜZ NEDİR?	N	%
TÜRKİYE NE PAHASINA OLURSA OLSUN AVRUPA BIRLIğINE MUTLAKA GIRMELİDİR.	88	22,2
TÜRKİYE AVRUPA BIRLIğINE NE PAHASINA OLURSA OLSUN GIRMEMELİDİR.	10	2,5
TÜRKİYE'NİN MILLİ-DİNİ VE SOSYO- KÜLTÜREL BÜTÜNLÜğÜNÜ BOZACAKSA GIRMEMELİDİR.	253	63,9
BAŞKA	44	11,1
CEVAPSIZ	1	,3
TOPLAM	396	100,0

Yukarıdaki tabloda ortaya konan verilere göre örneklem grubunun %22.2'si Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun A.B.'ye girmesini istemekte; %2.5'i Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun A.B.'ye girmemesini istemekte; %63.9'u Türkiye'nin millî-dînî ve sosyo-kültürel bütünlüğünü bozacaksa A.B.'ye girmemesi gerektiğini düşünmekte; %11.1'i başka bir görüşü savunmakta; %3'ü ise cevapsızlardan oluşmaktadır. Avrupa Birliği ilgili bu sorunun amacı A.B. ile ilgili tutumların geleneksel yapı içinde nasıl bir görünüm arz ettiğini belirleyebilmektir. Kişisel gözlemlerime göre, A.B. ile ilgili insanların yeterince objektif bilgi sahibi olmadıklarını, sadece basında çıkan haberler vasıtasıyla yüzeysel bilgi sahibi olduklarını ve genel olarak fertlerin bu konuyla ilgili tutumlarının siyasî ve ideolojik bakış açıları tarafından belirlendiğini söyleyebilirim. Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun A.B.'ye girmesini isteyenlerin oranı %22'dir. Geleneksel toplum yapısı özelliğini taşıyan araştırma bölgesinde bu oranın iki açıklaması olabilir. Öncelikle ideolojik özellikleri ağır basan bir din anlayışını benimseyenler, A.B.'yi özgürlükler alanının genişlemesinin bir vasıtası olarak görmektedirler. Diğer taraftan A.B.'ye girişle birlikte işsizliğin sona ereceğini ve ekonomik açıdan ülkenin refaha kavuşacağını düşünen azımsanmayacak bir grup vardır. Ancak bunların yanı sıra bölge insanının büyük çoğunluğunun A.B.'ye üyelik konusunda çekince sahibi

olduklarını söyleyebiliriz. Zîra araştırmaya katılanların %63.9'u, eğer Türkiye'nin A.B.'ye üyeliği ülkenin millî-dînî ve sosyal bütünlüğünü bozacaksa Türkiye'nin A.B.'ye girmemesi gerektiğini düşünmektedir.

1.18. Oturma Durumu

TABLO-26

KİMLERLE BİRLİKTE OTURUYORSUNUZ	N	%
EŞİM VE BEN	35	8,8
EŞİM-BEN VE ÇOCUKLAR	197	49,3
EŞİM-BEN-ÇOCUKLAR-ANNEM VE BABAMLA	41	10,3
EŞİM-BEN-ÇOCUKLAR-ANNEM-BABAM VE GELİNLERİMLE	9	2,3
BAŞKA	19	4,8
CEVAPSIZ	99	24,8
TOPLAM	400	100,0

Örneklem grubunda, eşi ve kendisi oturanlar %8.8; eşi-kendisi ve çocuklarla birlikte oturanlar %49.3; eşi-kendisi-çocuklar-anne ve babalarıyla birlikte oturanlar %10.3; eşi-kendisi-çocuklar-anne-baba ve gelinleriyle birlikte oturanlar %2,3; başka bir seçeneği işaretleyenler %4.8; cevapsızlar ise %24 oranında temsil edilmektedir. Araştırma alanımızda, yukarıdaki bulgulardan hareketle, genelde evlenmemiş çocuklar ve karı kocadan meydana gelen çekirdek aile tipinin yaygın olduğunu görmekteyiz. Bölgede geniş aile modelinin çekirdek aileye doğru bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Bu sonuçta, toprağa aşırı bağlılığın giderek sona ermesi, mesleklerde uzmanlaşma ve farklılığın artması, özellikle gelin-kaynana ilişkilerinde meydana gelen yapısal değişikliklerin önemli birer faktör olduğu söylenebilir.

1. 19. Felaketler Karşısındaki Tutumlar

TABLO-27

HERHANGİ BİR FELAKET- KÖTÜ DURUMLA KARŞILAŞTIĞINIZDA İLK AKLINIZA GELEN	N	%
ALLAH'IN SINAMASI	261	65,4
ALLAH'IN BİR CEZASI	42	10,5
KENDİM ETTİM KENDİM BULDUM	27	6,8
TABİAT OLAYI	19	4,8
BAŞKA	19	4,8
CEVAPSIZ	31	7,8
TOPLAM	399	100,0

Örneklem grubunun, herhangi bir felaket veya kötü durumla karşılaştıklarında ortaya koydukları tavırlara baktığımızda %65.4'ü Allah'ın bir sınaması; %10.5'i Allah'ın bir cezası; %6.8'si kendim ettim kendim buldum; %4.8'i tabiat olayı olarak görmekte; grup içinde bunların dışında başka bir görüşü benimseyenler %4.8; cevapsızlar ise %7.8 oranında temsil edilmektedir. Araştırma alanında, karşılaşılan felaketler ve olumsuzluklar karşısında genel olarak din merkezli bir bakış açısının hakim olduğunu görmekteyiz. Felaket ve kötü olayları rasyonalize ederek bir tabiat olayı olarak görenlerin oranı sadece %4.8'dir.

1.20. Kitap ve Gazete Okuma

TABLO-28

Kitap okur musunuz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	22	5,5
ARA SIRA	202	50,5
ÇOĞU ZAMAN	120	30,0
HER ZAMAN	56	14,0
TOPLAM	400	100,0

“Kitap okur musunuz?” sorusuna örneklem grubunun %14'ü her zaman; %30'u çoğu zaman; %50.5'i ara sıra; %5.5'i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir.

Gazete Okuma

TABLO-29

Gazete okur musunuz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	15	3,8
ARA SIRA	130	32,5
ÇOĞU ZAMAN	146	36,5
HER ZAMAN	109	27,3
TOPLAM	400	100,0

“Gazete okur musunuz?” sorusuna örneklem grubunun %27.3’ü her zaman; %36.5’ü çoğu zaman; %32.5’i ara sıra; %3.82’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Araştırma alanında genel olarak gazete okuma oranının kitap okuma oranına göre daha çok ve daha istikrarlı olduğu anlaşılmaktadır. Her zaman ve çoğu zaman gazete okuyanların toplam oranı %69; her zaman ve çoğu zaman kitap okuyanların toplam oranı ise %44’dür. Kitap ve gazete okuma sıklığı hem entelektüel seviyenin bir göstergesi, hem de çağdaş toplum olabilmenin vazgeçilmez gereklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge insanının kitap ve gazete okuma sıklıkları “ara sıra” ve “çoğu zaman” şıklarında yığılma göstermektedir. Yukarıdaki bulgulardan hareketle, araştırma bölgesinde, düzenli kitap ve gazete okuma alışkanlığının düşük olduğu görülmektedir. Genel olarak bölge insanının fırsat buldukça kitap ve gazete okuduğunu söyleyebiliriz.

1. 21. Televizyon İzleme Durumu

TABLO-30

Televizyon izliyor musunuz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	1	,3
ARA SIRA	56	14,0
ÇOĞU ZAMAN	171	42,9
HER ZAMAN	171	42,9
TOPLAM	399	100,0

“Televizyon izliyor musunuz?” sorusuna örneklem grubunun %42.9’u her zaman; %42.9’u çoğu zaman; %14’ü ara sıra; %03’ü ise hiçbir zaman cevabını

vermektedir. Yukarıdaki bulgulardan hareketle araştırma bölgesinde insanların televizyon izleme sıklıkları yüksektir. Bölge insanın %85.8'i her zaman veya çoğu zaman televizyon izlemektedir. Kişisel gözlemlerimizden hareketle televizyon bölge insanın en büyük haber alma ve bilgilenme aracıdır. Yine televizyon, senenin 8 ayının soğuk ve serin geçtiği bölgede ekstra serbest zaman faaliyetlerine hem zaman, hem de bütçe ayıramayan bölge insanı için en büyük serbest zaman değerlendirme vasıtası olarak gözükmektedir.

2. DİNİ HAYATIN BETİMSSEL ANALİZİ

2.1. İNANÇ BOYUTU

2.1.1. Allah İnancı

TABLO-31

Allah vardır, tektir; evreni yaratan ve yönetendir.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	395	98,6
KATILIYORUM	4	1,0
HIÇ KATILMIYORUM	1	,5
TOPLAM	400	100,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Allah vardır, tektir; evreni yaratan ve yönetendir hükmüne örneklem grubunun %98,6'sı tamamen katılmakta; %1'i katılmakta; %0,5'i ise hiç katılmamaktadır. Örneklem grubundan elde edilen verilerden hareketle araştırma bölgesinde Allah'a inanç oranı %99,6 olarak tespit edilmiştir. Örneklem grubunda Allah'a inanmayan bir kişi vardır. Kişisel gözlemlerimizden hareketle bu bir kişinin Allah fikri karşısındaki olumsuz tutumu, bilinçli felsefî sorgulamalara dayanan bir ateizm olarak nitelendirilemez. Bu bir kişi, daha çok dînî kültürü zayıf, hayatın zorlukları ve adaletsizlikleri karşısında ezilmiş; karmaşık bir ruh hali içinde olan bir kişi olarak nitelendirilebilir. Tüm bu bulgulardan hareketle araştırma alanında, Allah'a inanç konusunda bir problemin yaşanmadığını ve inançsızlığın ciddi temelleri olan bir fenomen olmadığını söyleyebiliriz.

2.1.2. Meleklerle İnanç

TABLO-32

Melekler vardır.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	394	99,0
KATILIYORUM	3	,8
HIÇ KATILMIYORUM	1	,3
TOPLAM	398	100,0

Meleklerin varlığına örneklem grubunun %99'u tamamen katılmakta; %0,8'i katılmakta; %0,3'ü ise hiç katılmamaktadır. Örneklem grubunda meleklerin varlığına inanların toplam oranı %99,8'dir. Araştırma alanında meleklerle yüksek oranda bir inanç olduğu gözlemlenmektedir.

2.1.3. Kur'an-ı Kerime İnanç

TABLO-33

Kur'an-ı Kerim gerçektir ve hiçbir şekilde değişmemiştir.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	393	98,3
KATILIYORUM	6	1,5
HIÇ KATILMIYORUM	1	,3
TOPLAM	400	100,0

“Kur'an-ı Kerim gerçektir ve hiçbir şekilde değişmemiştir” hükmüne örneklem grubunun %98,3'ü tamamen katılmakta; %1,5'i katılmakta; %0,3'ü hiç katılmamaktadır. Örneklem grubunda Kur'an-ı Kerim'e inanların toplam oranı %99,8'dir. Araştırma alanında Kur'an-ı Kerim'in gerçek olduğuna ve hiçbir şekilde değişmediğine dair yüksek oranda bir inanç olduğu görülmektedir.

2.1.4. Peygambere İnanç

TABLO-34

Hız. Muhammet Allah'ın kulu ve son peygamberdir	N	%
KATILMIYORUM	1	,3
KATILIYORUM	3	,8
TAMAMEN KATILIYORUM	396	99,0
TOPLAM	400	100,0

“Hz. Muhammet Allah'ın kulu ve son peygamberdir” yargısına örneklem grubunun %99'u tamamen katılmakta; %0,8'i katılmakta; %0,3'ü ise katılmamaktadır. Örneklem grubunda Peygamber'e inanların toplam oranı %99,8'dir. Araştırma alanında Hz. Muhammet'in Allah'ın kulu ve son peygamber olduğuna dair yüksek oranda bir inanç olduğu gözlemlenmektedir.

2.1.5. Kıyamet Günü ve Ölümünden Sonraki Hayata İnanç

TABLO-35

Kıyamet günü ve ölümünden sonar hayat vardır.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	1	,3
KATILMIYORUM	3	,8
KATILIYORUM	5	1,3
TAMAMEN KATILIYORUM	391	97,8
TOPLAM	400	100,0

“Kıyamet günü ve ölümünden sonra hayat vardır” yargısına örneklem grubunun %97,8'i tamamen katılmakta; %1,3'ü katılmakta; %0,8'i katılmamakta; %0,3'ü ise hiç katılmamaktadır. Örneklem grubunda kıyamet günü ve ölümünden sonraki hayata inanların toplam oranı %99,1'dir. Araştırma alanında kıyamet ve ölümünden sonraki hayata dair yüksek oranda bir inanç olduğu görülmekle birlikte Allah, melek, peygamber ve kur'an inancına göre inanmayan sayısı 1'den 4'e çıkmaktadır. Araştırma bulgularından hareketle, kıyamet ve ölümünden sonraki hayat inancı karşısında Allah, melek, peygamber ve kur'an inancına göre şüphe ve tereddütlerin arttığını söylemek mümkündür.

2.1.6. Kader İnancı

TABLO-36

Kader vardır ve hayır-şer Allah'tan gelir.	N	%
KATILMIYORUM	1	,3
KATILIYORUM	7	1,8
TAMAMEN KATILIYORUM	392	98,0
TOPLAM	400	100,0

“Kader vardır ve hayır-şer Allah'tan gelir” yargısına örneklem grubunun %98'i tamamen katılmakta; %1.8'İ katılmakta; %0.3'ü ise katılmamaktadır. Örneklem grubunda kadere inanların toplam oranı %99.8'dir. Araştırma alanında kadere olan inancın yüksek olduğu görülmektedir.

2.1.7. Mahşer İnancı

TABLO-37

Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir.	N	%
KATILMIYORUM	2	,5
KATILIYORUM	3	,8
TAMAMEN KATILIYORUM	394	98,7
TOPLAM	399	100,0

“Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir” hükmüne örneklem grubunun %98.7'si tamamen katılmakta; %0.8'i katılmakta; %0.5'i ise katılmamaktadır. Örneklem grubunda mahşere inanların toplam oranı %99.5'tir. Araştırma alanında mahşer ve hesap verme düşüncesine yüksek oranda bir katılım tespit edilmiştir.

2.1.8.Cennet ve Cehennem İnancı

TABLO-38

Cennet ve Cehennem vardır	N	%
KATILMIYORUM	2	,5
KATILIYORUM	3	,8
TAMAMEN KATILIYORUM	394	98,7
TOPLAM	399	100,0

“Cennet ve cehennem vardır” hükmüne örneklem grubunun %98.7’si tamamen katılmakta; %0.8’i katılmakta; %0.5’i ise katılmamaktadır. Örneklem grubunda cennet ve cehenneme inanların toplam oranı %99.5’tir. Araştırma alanında, cennet ve cehenneme olan inancın yüksek olduğu görülmekle birlikte, kıyamet ölümünden sonraki hayat ve mahşer inancında görüldüğü gibi inanmayanların oranında kısmî de olsa bir artışın olduğu görülmektedir.

2.2. İBADET BOYUTU

2.2.1. Kur’ân Okuma

TABLO-39

Ne sıklıkla Kur'an okursunuz (Arapça veya Türkçesi'nden)	N	%
HIÇBİR ZAMAN	41	10,3
ARA SIRA	250	62,7
ÇOĞU ZAMAN	64	16,0
HER ZAMAN	44	11,0
TOPLAM	399	100,0

“Ne sıklıkla Kur’ân okursunuz? (Arapça veya Türkçesi'nden)” sorusuna örneklem grubunun %62.7’si ara sıra; %16’sı çoğu zaman; %11’i her zaman; % 10’u ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunda, okuma sıklığı farklılık arz etse bile Arapça veya Türkçe’sinden Kur’ân okuyanların toplam oranı %89’dur. Gerede toplumunun dînî yaşayışında Kur’ân okumanın oldukça merkezî bir önemi olduğu görülmektedir. Kur’an okuma sıklığı “ara sıra” şikkında bir yığılma

göstermektedir. Bu durum bölge insanının özel bir takım anlar ve mübarek gün ve gecelerde Kur'an okuduklarını gösterir. Ayrıca kişisel gözlemlerimizden hareketle, bölgede, toplu halde kılınan namazlardan önce ve sonra Kur'ân okumaya önem verildiğini, Ramazan ayında neredeyse bütün camilerde bölge hafızları tarafından mukabeleler okunduğunu ve bazı camilerde hatimle namazlar kılındığını, yine çeşitli vesilelerle yapılan hatim, mevlit gibi dînî törenlerde hem kur'ân okumanın, hem de Kur'ân dinlemenin oldukça önem verilen bir ibadet olarak telakki edildiğini ifade edebiliriz.

2.2.2. Günlük Beş Vakit Namazlar

TABLO-40

Namaz Kılma Sıklığı	N	%
HIÇBİR ZAMAN	15	3,8
ARA SIRA	166	41,8
ÇOĞU ZAMAN	97	24,4
HER ZAMAN	119	30,0
TOPLAM	397	100,0

“Namaz kılma sıklığınız nedir” sorusuna örneklem grubunun %41.8’si ara sıra; %24.4’ü çoğu zaman; %30’u her zaman; %3.8’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunda her zaman ve çoğu zaman namaz kılanların toplam oranı %54.4; hiçbir zaman namaz kılmayanların oranı ise sadece %3.8’dir. Araştırma bulgularından hareketle, bölgede, genel olarak günlük beş vakit namaz kılma ibadetinin önemsendiğini ve yerine getirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

2.2.3. Cuma Namazı

TABLO-41

Cuma namazı kılar mısınız?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	153	39,4
ARA SIRA	27	7,0
ÇOĞU ZAMAN	50	12,9
HER ZAMAN	158	40,7
TOPLAM	388	100,0

“Cuma namazı kılar mısınız?” sorusuna örneklem grubunun %40.7’si her zaman; %39.4’ü hiçbir zaman; %12.9’u çoğu zaman; %7’si ara sıra ise cevabını vermektedir. Örneklem grubunda her zaman ve çoğu zaman cuma namazı kılanların toplam oranı %53.6; hiçbir zaman kılmayanların oranı ise %39.4’tür. Hiçbir zaman cuma namazı kılmayanların oranının yüksek çıkmasının temel iki sebebi olabilir. Öncelikle araştırmaya katılan deneklerin %44’ünü bayanlar oluşturmaktadır ve bayan deneklerin verdikleri menfi cevaplar oranı düşürmüş olabilir. Örneklem grubunun %56’sını oluşturan erkeklerin %40.7’si her zaman Cuma namazını kılmaktadırlar. Buradan hareketle, erkeklerin %70.5’inin her zaman Cuma namazı kıldığı sonucuna ulaşmaktayız. Diğer taraftan araştırmaya katılanların %40.6’sını unvanlı-unvansız memurlar oluşturmaktadır ve bu kişilerin bir kısmı vazifeleri icabı çoğu zaman cuma ibadetine katılamamaktadırlar. Deneklerin bu konudaki tutumlarını etkileyen yukarıda ifade ettiğimiz gerekçeler göz önüne alındığında, araştırma alanında, genel olarak cuma namazına iştirakin düşük olmadığını söylemek mümkündür.

2.2.4. Ramazan Orucu

TABLO-42

Ramazan ayında oruç tutar mısınız?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	5	1,3
ARA SIRA	8	2,0
ÇOĞU ZAMAN	18	4,5
HER ZAMAN	369	92,3
TOPLAM	400	100,0

“Ramazan ayında oruç tutar mısınız?” sorusuna örneklem grubunun %92.3’ü her zaman; %1.3’ü hiçbir zaman; %4.5’i çoğu zaman; %2’si ise ara sıra cevabını vermektedir. Diğer ibadetlerle mukayese edildiğinde oruç ibadetine bölge insanının daha fazla ehemmiyet verdiğini görüyoruz. Yapılan diğer araştırmalarda da ibadetler içinde oruç ibadetine daha fazla ehemmiyet verildiğini görmekteyiz.¹⁵⁹ Bunda kuşkusuz ramazan orucunun yılda sadece bir ay tutulmasının ve özellikle günlük namaz veya cuma ibadetleri gibi ritmik olmayışının etkisi vardır. Diğer taraftan, Ramazan ayı boyunca, her zamanki günlük kolektif yaşantının dışında fertler kendilerini daha dînî bir havanın içinde bulmaktadırlar. Ayrıca Ramazan orucu, içinde pek çok coşkuların yaşandığı, yardımlaşma ve kardeşlik duygularının had safhaya ulaştığı, ferdî yönleriyle birlikte toplumsal ve kültürel karakteri olan bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.5. Zekat Verme

TABLO-43

Zekat verir misiniz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	40	10,1
ARA SIRA	68	17,2
ÇOĞU ZAMAN	94	23,7
HER ZAMAN	194	49,0
TOPLAM	396	100,0

¹⁵⁹ Münir Koştas *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, T.D.V. Yay., Ankara 1995, s.110.

“Zekat verir misiniz?” sorusuna örneklem grubunun %49’u her zaman; %23.7’si çoğu zaman; %17.2’si ara sıra; %10.1’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Araştırmaya katılan deneklerin %27’sinin gelir düzeyinin iyi ve çok iyi olduğunu düşünürsek, orta tabakaya mensup kişilerin bir bölümünün de her zaman zekatlarını verdiklerini söyleyebiliriz. Ancak yaptığımız gözlemlerde, bölge insanının, genel olarak zekat konusunda teorik bilgi eksikliği içinde olduğunu, kimlerin zekat vermesi gerektiğini ve ne tür mallardan hangi oranda zekat verileceğini çok iyi bilmediklerini ve gelişigüzel zekat verdiklerini tespit etmiş bulunmaktayız. Yine de örneklem grubunun %49’unun her zaman; %23.7’sinin çoğu zaman zekat verdiğini düşünürsek, uygulamalardaki eksikliklere rağmen araştırma bölgesinde zekat verme oranının yüksek olduğunu ifade edebiliriz.

2.2.6. Fitre Verme

TABLO-44

Fitre verir misiniz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	7	1,8
ARA SIRA	16	4,0
ÇOĞU ZAMAN	59	14,8
HER ZAMAN	318	79,5
TOPLAM	400	100,0

“Fitre verir misiniz?” sorusuna örneklem grubunun %79.5’i her zaman; %14.8’i çoğu zaman; %4’ü ara sıra; %1.8’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Genel olarak araştırma bölgesinde fitre vermenin yaygın bir dînî gelenek olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki bulgulardan hareketle fitre vermeye gösterilen ilginin, zekat vermeye gösterilen ilgiden daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durumu iki şekilde açıklayabiliriz. Öncelikle fitre meblağ olarak zekata göre daha düşük bir miktardır. İkinci olarak fitre Ramazan ayında verilmekte ve oruç ibadetinin

fitre verilmek suretiyle tamladığı düşünölmekte; fitre verilmediğı taktirde de orucun sevabının azalacağı tarzında bir kanı taşınmaktadır.

2.2.7. Kurban Kesme Durumu

TABLO-45

Kurban keser misiniz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	12	3,0
ARA SIRA	86	21,6
ÇOĞU ZMAN	88	22,1
HER ZAMAN	213	53,4
TOPLAM	399	100,0

“Kurban keser misiniz?” sorusuna örneklem grubunun %53.4’ü her zaman; %22.1’i çoğı zaman; %21.6’sı ara sıra; %3’ü ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Genel olarak araştırma alanında kurban kesme ibadetine riayet edildiğı görölmektedir. Hiçbir zaman kurban kesmeyenlerin oranı sadece %3’tür. Örneklem grubunun %97’sinin imkanları elverdiği müddetçe kurban kestiklerini söylemek mümkündür. Kurban ibadetinin kurban bayramında icra edilen bir ibadet olduğunu ve dînî yönüyle birlikte sosyal ve ekonomik yönlerinin de bulunduğunu düşünürsek kurban ibadetine verilen ehemmiyet biraz daha iyi anlaşılır. Yaptığımız gözlemlerde, yer yer kurban kesmek için mâlî gücü yetmeyenlerin de bayramdan önce borç para bularak kurban ibadetini yerine getirme eğilimi içinde oldukları görölmüştür. Psikolojik ve sosyal baskılardan veya fertlerin hiçbir baskı olmadığı halde kendilerini baskı altında hissetmelerinden dolayı maddî yeterlilik şartını göz ardı ettikleri ve bu durumda da yer yer ibadetin sırf dini yönüne gereken önemin verilmediğı görölmektedir.

2.2.8. Hacca İlgili Tutumlar

TABLO-46

Hacca gitmediyseniz gitmeyi düşünüyor musunuz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	6	1,5
ARA SIRA	47	11,9
ÇOĞU ZAMAN	57	14,4
HER ZAMAN	286	72,2
TOPLAM	396	100

“Hacca gitmediyseniz gitmeyi düşünüyor musunuz?” sorusuna örneklem grubunun %72.2’si her zaman; %14.4’ü çoğu zaman; %11.9’u ara sıra; %1.5’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunda her zaman ve çoğu zaman hacca gitmeyi düşünenlerin oranı %86.6; hiçbir zaman gitmeyi düşünmeyenlerin oranı ise %1.5’tir. Araştırma bölgesinde genel olarak hacca gitme arzusunun yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yaptığımız gözlemlerden hareketle, hacca hiçbir zaman gitmeyi düşünmeyen 6 kişilik grubun, haccın farzietini ve gücü yetenlerin yapması gerektiğini kabul etmekle birlikte meseleye sosyal ve ekonomik açıdan baktıklarını söyleyebiliriz. Bu grup içinde temsil edilen bir denek “param olsa okul yaptırırım veya köprü altında aç yatan çocukları doyururum” şeklinde bir ifade ile tepkisini ortaya koyarken bu grup içindeki diğer bir denek “ülkemizde ciddi boyutlara ulaşan sosyal ve ekonomik sorunlar varken milyonlarca doların Araplara bahşedilmesine karşıyım” şeklinde bir düşünce ortaya koymuştur. Hacca ilgili benzer çekinceler üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada da göze çarpmaktadır.¹⁶⁰ Yine kişisel gözlemlerimizden hareketle, Türk toplumunda yaygın olan ileri yaşlarda hacca gitme temayülünün, araştırma bölgemiz için de carî olan bir durum olduğunu ifade edebiliriz. Toplumda hac ibadetinin çift yönlü bir etkisi söz konusu olmaktadır. Bir yandan hacı olmuş bireyler, hac sonrası dînî tutum ve

¹⁶⁰ Münir Koştas, A.g.e., s.110.

davranışlarında daha dikkatli olmakta ve yeni kimliklerini zedeleyecek hareketlerden kaçınmaktadırlar; diğer yandan ise “hacı” unvanıyla anılmak yer yer sosyal bir statü göstergesi olarak dünyevî bir paye gibi algılanmakta ve bireyler için psikolojik ve sosyal tatmin aracı haline gelebilmektedir.

2.2.9. Teravîh Namazı

TABLO-47

Teravîh namazı kılar mısınız?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	27	6,8
ARA SIRA	126	31,5
ÇOĞU ZAMAN	97	24,3
HER ZAMAN	150	37,5
TOPLAM	400	100,0

“Teravîh namazı kılar mısınız?” sorusuna örneklem grubunun %37.5’i her zaman; %24.3’ü çoğu zaman; %31.5’i ara sıra; %6.8’ü ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Hiçbir zaman teravîh namazı kılmayan %6.8’lik grup çıkarıldığında, farklı sıklıklar içinde teravîh namazını kılanların dağılımı birbirine yakın oranlardadır. Teravîh namazına iştirak etmede görülen istikrarsızlık, bu namazın sünnet bir namaz olması ile açıklanabilir. Ancak farklı sıklıklar içinde bile olsa teravîh namazına genel katılımın düşük olmadığı görülmektedir. Ramazan ayının yılda sadece bir ay olması ve Ramazan gecelerinde toplum tarafından teravîh namazına ayrı bir önem atfedilmesi, hatta farz namazlardan da öte ayrı bir yerinin bulunması; Ramazan dolayısıyla toplumsal dindarlık oranının artması gibi faktörler teravîh namazlarına farklı bir canlılık ve coşku kazandırmaktadır.

2.2.10. Bayram Namazı

TABLO-48

Bayram namazı kılar mısınız?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	137	35,5
ARA SIRA	17	4,4
ÇOĞU ZAMAN	29	7,5
HER ZAMAN	203	52,6
TOPLAM	386	100,0

“Bayram namazı kılar mısınız?” sorusuna örneklem grubunun %52.6’sı her zaman; %7.5’i çoğu zaman; %4.4’ü ara sıra; %35.5’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunda her zaman ve çoğu zaman bayram namazı kılanların toplam oranı %60.1; hiç kılmayanların oranı %35.5 olarak tespit edilmiştir. Bölge ile ilgili diğer bulgular göz önüne alındığında, bayram namazlarına katılım oranının yüksek olması beklenir. Kılmayanların oranının yüksek çıkması deneklerin %44’ünün bayanlardan oluşması ve bayanların toplumumuzda bayram namazlarına gitmemeleriyle açıklanabilir. Diğer taraftan araştırmaya katılanların %56’sını erkekler oluşturmaktadır. Bayram namazına her zaman iştirak edenlerin oranının %52 olduğu düşünülürse, araştırma bölgesinde bayram namazlarına yüksek oranda bir katılımın olduğu görülür.

2.2.11. Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet Etme

TABLO-49

Mübarek gün ve gecelerde ibadet eder misiniz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	17	4,3
ARA SIRA	60	15,0
ÇOĞU ZAMAN	161	40,3
HER ZAMAN	162	40,5
TOPLAM	400	100,0

“Mübarek gün ve gecelerde ibadet eder misiniz?” sorusuna örneklem grubunun %40.5’i her zaman; %40.3’ü çoğu zaman; %15’i ara sıra; %4.3’ü ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Genel olarak araştırma bölgesinde, farklı sıklıklar

içinde de olsa mübarek gün ve gecelerde ibadet etme oranının %95 civarında olduğunu görmekteyiz. Mübarek gün ve gecelerde ibadet etmeyenlerin oranı ise sadece %4.3'tür. Günlük veya haftalık ibadetlerin ritmik yerine getirilme oranına göre mübarek gün ve gecelerde ibadet etmenin çok daha yaygın olduğu görülmektedir. Bu gece ve günler, kulluğun hatırlandığı müstesna anlar olarak telakki edilmekte ve işlenen günahlardan bağış dilemek için önemli fırsatlar olarak görülmektedir. Yine böylesi gün ve gecelerde toplumda dînî havanın belirgin bir şekilde arttığını ve çeşitli camilerde özel kandil programlarının düzenlendiğini müşahade ederiz. Mübarek gün ve geceler, Türk toplumunun kendine döndüğü ve herkesin bir nevi iç hesaplaşmasını yaptığı zamanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.12. Cemaatle Namaz Kılma

TABLO-50

Cemaatle namaz kılar mısınız?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	51	12,9
ARA SIRA	209	52,9
ÇOĞU ZAMAN	94	23,8
HER ZAMAN	41	10,4
TOPLAM	395	100,0

“Cemaatle namaz kılar mısınız?” sorusuna örneklem grubunun %10.4’ü her zaman; %23.8’i çoğu zaman; %52.9’u ara sıra; %12.9’u ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Araştırma bölgesinde, din tarafından çeşitli şekillerde teşvik edilmesine rağmen genel olarak ara sıra cemaatle namaz kılındığını söylemek mümkündür. Her zaman cemaatle namaz kılanların oranı %10.4’tür. Bu bulguları değerlendirirken deneklerimizin %44’ünün bayanlardan oluştuğunu göz önünde tutmamız gerekmektedir. Diğer taraftan bölge geleneksek yapı özelliği taşısa da, insanların günlük hayat şartları içinde öncelikle daha az fatalist daha çok rasyonel bir tutum

sergileyerek kendi maişetlerini düşündüklerini ve cemaatle namaz kılmanın ortaya konulan önemine rağmen bir zorunluluk olarak algılanmadığını söyleyebiliriz.

2.2.13. Dua Etme Durumu

TABLO-51

Dua eder misiniz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	4	1,0
ARA SIRA	29	7,3
ÇOĞU ZAMAN	72	18,1
HER ZAMAN	293	73,6
TOPLAM	398	100,0

“Dua eder misiniz?” sorusuna örneklem grubunun %73.6’sı her zaman; %18.1’i çoğu zaman; %7.3’ü ara sıra; %1’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunda devamlı veya çoğu zaman dua edenlerin toplam oranı %91.7 olarak tespit edilmiştir. Türk toplumunda çok geniş bir dua telakkisi olduğunu söyleyebiliriz. Dînî anlayışı, dindarlık oranı, siyasî ve ideolojik tercihleri, yaptıkları işler ne olursa olsun insanlarımız şuurlu veya şuursuz olarak ağızlarından duayı eksik etmemektedirler. Cemiyet içinde en softasından en modernine kadar çoğu insan tarafından pek çok iş, durum veya olayda, hatta meşru ve muteber sayılamayacak iş ve olaylarda bile sürekli olarak Allah’ın anıldığını müşahade etmekteyiz. Bu durumun yukarıdaki bulgulardan hareketle araştırma bölgemiz için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. SOSYAL BOYUTU

2.3.1. Din Adamına Danışma Durumu

TABLO-52

Dinle ilgili herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz.	N	%
HIÇBİR ZAMAN	42	10,5
ARA SIRA	127	31,8
ÇOĞU ZAMAN	115	28,8
HER ZAMAN	116	29,0
TOPLAM	400	100,0

“Dinle ilgili herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz nedir?” sorusuna örneklem grubunun %29’u her zaman; %28.8’i çoğu zaman; %31.8’i ara sıra; %10’u ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %88.8’i dinle ilgili bir problem karşısında devamlı, çoğu zaman ya da ara sıra din adamına danışmaktadır. Dinle ilgili hiçbir problemini din adamlarına danışma gereği duymayanların oranı %10’5 dir. Araştırma alanında genel olarak din adamının dinle ilgili konularda merkezî önemini koruduğunu söylemek mümkündür.

2.3.2. Din Dışı Konularda Din Adamına Danışma Durumu

TABLO-53

Dinle ilgili olmayan herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz.	N	%
HIÇBİR ZAMAN	170	42,9
ARA SIRA	138	34,8
ÇOĞU ZAMAN	46	11,6
HER ZAMAN	42	10,6
TOPLAM	396	100,0

“Dinle ilgili olmayan herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz nedir?” sorusuna örneklem grubunun %10.6’sı

her zaman; %11.6'sı çoğu zaman; %34.8'i ara sıra; %42.9'u ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Din adamı özellikle geleneksel yapı özelliği gösteren toplumlarda sadece dîni konularda kendisine müracaat edilen bir kişi değil; toplumda pek çok konuda lider ve önder konumunda bir kişi olarak görülür. Araştırma alanında, din dışı konularda din adamına danışma oranlarının yüksek olmadığı görülmektedir. Araştırma bulgularından hareketle din adamının toplum nezdindeki geleneksel statüsünün giderek zedelendiğini ve zayıfladığını söyleyebiliriz. Bu durumun temel iki nedeni olabilir. Türk toplumunda son iki yüzyıldır devam eden sekülerleşme, bireyselleşme, akılcılaşma, sanayileşme ve şehirlileşme eğilimleri geleneksel yapının hakim olduğu bölgelerde de etkisini göstermeye başlamıştır. Toplumda görülen bu yapısal değişimlerin bireylerin hem din görevlilerine, hem de dîni kurumlara bakışını derinden etkilemiştir. Diğer taraftan değişen dünya şartları ve sürekli yenilenen insan ihtiyaçları karşısında din adamlarının ve din hizmeti yürütmekle mükellef olan kurumların kendilerini Türk toplumunu daha ileriye taşıyacak şekilde yenileyememeleri ve genel olarak kendi tüketicilerini oluşturacak pozitif bir mantıktan uzak oluşları bu sonuçta etkilidir.

2.3.3. Din ve Kimlik Algılaması

TABLO-54

Gün geçtikçe milletlerarası ilişkilerde ve toplumların kimliklerini muhafazada din önem kazanıyor.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	13	3,3
KATILMIYORUM	54	13,8
KATILIYORUM	154	39,3
TAMAMEN KATILIYORUM	171	43,6
TOPLAM	392	100,0

“Gün geçtikçe milletlerarası ilişkilerde ve toplumların kimliklerini muhafazada din önem kazanıyor” yargısına örneklem grubunun %43.6'sı tamamen

katılıyorum; %39.3'ü katılıyorum; %13.8'i katılmıyorum; %3.3'ü ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Din, mikro ölçekte bireylerin, makro ölçekte dünya milletlerinin kendilerini ifade etme tarzlarını derinden etkilemektedir. İnsanları birbirine bağlayan en önemli bağlardan birisi olarak görülen din olgusu girdiği her toplumsal yapıya kendi rengini vermektedir. Örneklem grubunun %82.9'u dînî kimliklerin dünyada öneminin arttığını düşünmektedir. Araştırma alanında, genel olarak milletler arası ilişkilerde ve toplumların kendilerini ifade etmede dînî kimliklerin önem kazandığı fikri benimsenmektedir. Geleneksel toplum yapısı içinde yaşayan bireylerin uluslar arası ilişkileri değerlendirmelerinde ve kimlik algılamalarında din olgusu önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.4. Banka Kredisi Kullanma Durumu

TABLO-55

Banka kredisi kullanırım	N	%
HER ZAMAN	20	5,0
ÇOĞU ZAMAN	42	10,5
ARA SIRA	83	20,8
HIÇBİR ZAMAN	254	63,7
TOPLAM	399	100.0

“Banka kredisi kullanırım” düşüncesine örneklem grubunun %5'i her zaman; %10.5'ı çoğu zaman; %20.8'si ara sıra; %63.7'si ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle bölge insanın banka kredisi kullanmaya sıcak bakmadığını söyleyebiliriz. Bu sonuçta hem insanların dînî düşüncelerinin etkisi, hem bankalara karşı genel bir güvensizlik, hem de risk üstlenme ve girişim ruhunun çok fazla gelişmemesinin etkisi olabilir. Örneklem grubunda her zaman banka kredisi kullanan %5'lik kesimin aktif ticaret hayatının içinde olan ve zorunlu olarak kredi kullanmak durumunda olan insanlar olduğu düşünülebilir.

2.3.5. Dindar İnsan ve Ticarî Hayat

TABLO-56

Dindar insan ticari hayatta daha dürüst ve güvenilirdir.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	30	7,6
KATILMIYORUM	50	12,6
KATILIYORUM	170	42,8
TAMAMEN KATILIYORUM	147	37,0
TOPLAM	397	100,0

“Dindar insan ticari hayatta daha dürüst ve güvenilir” düşüncesine karşı örneklem grubunun %37’si tamamen katılıyorum; %42.8’i katılıyorum; %12.6’sı katılmıyorum; %7.6’sı ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örnek grubunun %79.8’i dindar insanın ticarî hayatta daha dürüst ve güvenilir olduğunu düşünmektedir. Araştırma alanında, genel olarak ticarî hayat içinde dindar insanlara güven duyulduğunu söyleyebilir. Diğer taraftan dindarlık ile sosyal ve ekonomik hayat arasında genel bir korelasyon kurulduğunu ve kişilerin dindarlık durumlarının sosyal tezahürlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Örneklem grubunda %20.2 olarak temsil edilen bir grubun ise din ile ticaretin, dindarlık ile tüccarlığın farklı şeyler olduğunu ve alanları birbirine karıştırmamanın gerektiği düşüncesinde olduklarını söyleyebiliriz. Bu kanıya ulaşılmasında, dindarlıkları fark edilecek kadar belli olan bir takım tüccar ve iş adamlarının, dînî hüviyetleri ile bağdaşmayan bazı aldatmaca ve hilelere tevessül etmelerinin de etkisi olduğunu düşünmekteyiz.

2.3.6. Din ve Oy Kullanma

TABLO-57

Siyasi partilere oy verirken dindar olup olmadıklarına önem veririm.	N	%
HIÇBİR ZAMAN	87	22,0
ARA SIRA	89	22,5
ÇOĞU ZAMAN	90	22,7
HER ZAMAN	130	32,8
TOPLAM	396	100,0

“Siyasi partilere oy verirken dindar olup olmadıklarına önem veririm” düşüncesine örneklem grubunun %32.8’i her zaman; %22.7’si çoğu zaman; %22.5’i ara sıra; %22’si ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Araştırma bulgularından hareketle, bölge insanının siyasi tercihlerinin bütünüyle dini düşünceler tarafından belirlenmediğini görmekteyiz. Adayların dindarlık durumları göz ardı edilmemekte; ancak adayın diğer niteliklerine de bakılmaktadır.

2.3.7. Diyanet Yetkilileri Tarafından Verilen Fetvalara Güvenme Durumu

TABLO-58

Diyanet yetkilileri tarafından dini konulara ilişkin verilen fetvalar güvenilirdir.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	22	5,6
KATILMIYORUM	63	15,9
KATILIYORUM	212	53,7
TAMAMEN KATILIYORUM	98	24,8
TOPLAM	395	100,0

“Diyanet yetkilileri tarafından dini konulara ilişkin verilen fetvalar güvenilirdir” yargısına örneklem grubunun %24.8’i tamamen katılıyorum; %53.7’si katılıyorum; %15.9’u katılmıyorum; %5.6’sı ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Araştırma bölgesinde, genel olarak diyanet yetkililerinin din konusunda yetkili otorite olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Diyanet fetvalarına güvenmeyen %21.5’lik grubun herhangi bir tarikat veya dînî cemaate mensup kişiler oldukları düşünülebilir.

2.3.8. Diyanet Görevlilerinin Halk ile İletişim Durumu

TABLO-59

Diyanet görevlileri (müftü, vaiz, imam, müezzin) halk ile yakın ilişki içindedirler.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	26	6,6
KATILMIYORUM	108	27,4
KATILIYORUM	184	46,7
TAMAMEN KATILIYORUM	76	19,3
TOPLAM	394	100,0

“Diyanet görevlileri (müftü, vaiz, imam, müezzin) halk ile yakın ilişki içindedirler” yargısına örneklem grubunun %19.3’ü tamamen katılıyorum; %46.7’si katılıyorum; %27.4’ü katılmıyorum; %6.6’sı ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Yukarıdaki bulgulardan hareketle, araştırma bölgesinde genel olarak din görevlilerinin halkla iletişimlerinin iyi olduğu ve bölge insanı ile yakın ilişkiler geliştirebildikleri tespit edilmiştir.

2.3.9. Tarikatlerin Dini Yaşamadaki Rolü

TABLO-60

Tarikatların dini yaşamada önemi büyüktür.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	44	11,0
KATILMIYORUM	78	19,5
KATILIYORUM	166	41,5
TAMAMEN KATILIYORUM	112	28,0
TOPLAM	400	100,0

“Tarikatların dini yaşamada önemi büyüktür” hükmüne örneklem grubunun %28’i tamamen katılıyorum; %41.5’i katılıyorum; %19.5’i katılmıyorum; %11’i ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Araştırma alanında genel olarak tarikatlerin din hayatı içindeki rolü ve önemi kabul edilmektedir.

2.3.10. Dinî Cemaâtlerin Dini Yaşamadaki Rolü

TABLO-61

Dini cemaatlerin dini yaşamada önemi büyüktür.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	22	5,6
KATILMIYORUM	65	16,4
KATILIYORUM	178	44,9
TAMAMEN KATILIYORUM	131	33,1
TOPLAM	396	100,0

“Dini cemaatlerin dini yaşamada önemi büyüktür” hükmüne örneklem grubunun %28’i tamamen katılıyorum; %41.5’i katılıyorum; %19.5’i katılmıyorum; %11’i ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Araştırma alanında, tarikatlerde olduğu gibi dinî cemaatlerin de din hayatı içindeki rolü ve önemi kabul edilmektedir.

2.3.11. Avrupa Birliği ve Din Özgürlüğü

TABLO-62

Türkiye Avrupa Birliğine girdiği zaman din bakımından daha hür ve serbest olacaktır.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	56	14,1
KATILIYORUM	154	38,8
KATILMIYORUM	112	28,2
HIÇ KATILMIYORUM	75	18,9
TOPLAM	397	100,0

“Türkiye Avrupa Birliğine girdiği zaman din bakımından daha hür ve serbest olacaktır” yargısına örneklem grubunun %14.1’i tamamen katılıyorum; %38.8’i katılıyorum; %28.2’i katılmıyorum; %18.9’u ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Araştırma alanında azımsanmayacak bir grup Avrupa Birliğini özgürlükler açısından müspet karşılamaktadır. Ülkede yeterli din eğitimi verilmeyişi ve dini algılama ve yaşamada ortaya çıkan farklılıklar dindarlığın yer yer bir problem gibi görülmesine neden olabilmektedir. Dini alan içinde yaşanan çeşitli

krizler, mütedeyyin insanların bir bölümünün özgürlük telakkilerini değiştirmekte ve ülke içinde dini özgürlükler adına ortaya koydukları taleplere, ülke dışından meşruiyet kazandırma çabalarına giriştikleri görülmektedir. Ancak yine de örneklem grubunun %47.1'i Avrupa Birliği ile din özgürlüğü arasında bir korelasyon kurmamaktadır ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine girdiği zaman din bakımından daha hür ve serbest olacağı düşüncesine karşı çıkmaktadır.

2.3.12. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Din Farklılaşması

TABLO-63

Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi ile Türk Hristiyanların artmasında bir sakınca yoktur.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	20	5,3
KATILIYORUM	48	12,6
KATILMIYORUM	136	35,8
HIÇ KATILMIYORUM	176	46,3
TOPLAM	380	100,0

“Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi ile Türk Hristiyanların artmasında bir sakınca yoktur” yargısına örneklem grubunun %5.3’ü tamamen katılıyorum; %12.6’sı katılıyorum; %35.8’i katılmıyorum; %46.3’ü ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %82.1’i Avrupa Birliği ile Hristiyanlaşma arasında bir korelasyon kurmaktadır ve Türk nüfusun hristiyanlaşmasına karşı çıkmaktadır. Araştırma verilerinden hareketle bölge insanın Türkiye’nin Avrupa birliğine girmesiyle Türk nüfusun Hristiyan olmasından endişe ettiğini söyleyebiliriz. Hristiyanlaşmayı normal karşılayan veya Avrupa Birliği ile Hristiyanlaşma arasında bir bağ kurmayan %17.9’luk oranın Gerede ilçesi gibi geleneksel kodların büyük oranda muhafaza edildiği bir bölgede küçümsenmeyecek bir rakam olduğunu düşünmekteyiz. Bu sonuç bizlere, bölgede geleneksel kodlarda,

özellikle dinin sosyal alanlarıyla ilgili konularda bir liberalleşme eğilimi olduğunu göstermektedir.

2.3.13. Rüşvet İlgili Tutumlar

TABLO-64

İşlerin kolayca halledilebilmesi için gerekirse rüşvet verilmelidir.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	12	3,0
KATILIYORUM	22	5,5
KATILMIYORUM	98	24,5
HIÇ KATILMIYORUM	268	67,0
TOPLAM	400	100,0

“İşlerin kolayca halledilebilmesi için gerekirse rüşvet verilmelidir” yargısına örneklem grubunun %3’ü tamamen katılıyorum; %5.5’i katılıyorum; %24.5’i katılmıyorum; %67’si ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem grubunda işlerin kolayca halledilebilmesi için rüşveti bir araç olarak görenlerin oranı %8.5’tür. Araştırma alanında rüşvet meşru ve muteber bir yöntem olarak görülmemektedir. İnsanların bu düşüncelerinde, hem dînî inançları, hem de kurumların işleyişinde rasyonellik, eşitlik ve şeffaflık arayışlarının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

2.3.14. Alkol Kullanma Durumu

TABLO-65

Alkol kullanma durumunuz nedir?	N	%
HER ZAMAN	2	,5
ÇOĞU ZAMAN	20	5,0
ARA SIRA	46	11,5
HIÇBİR ZAMAN	332	83,0
TOPLAM	400	100,0

“Alkol kullanma durumunuz nedir?” sorusuna örneklem grubunun %5’i her zaman; %5’i çoğu zaman; %11’i ara sıra; %83’ü ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Bölge insanı, eskiye oranla son yıllarda yörede içki tüketiminde bir artış

olduğunu düşünmektedir. Özellikle son dönemde açılan birkaç birahane bu düşüncede olanları destekler mahiyettedir. Bu konuda deneklerin verdikleri bilgilerin doğru ve güvenilir olduğu varsayımından hareketle, bölgede alkol alma oranının büyük boyutlarda olmadığı tespit edilmiştir. Örneklem grubunda farklı sıklıklar içinde toplam alkol kullanma oranı %16.5’dir. Sürekli alkol kullananların oranı ise %1’in altındadır. Bu gün için bölge insanının alkol alışkanlığının çok yüksek boyutlarda olmadığını tespit edilmiştir.

2.3.15. Aile İçi Şiddet Durumu

TABLO-66

Eşinizle aranızdaki problemleri çözümünde şiddete başvurulur mu?	N	%
HER ZAMAN	13	4,0
ÇOĞU ZAMAN	22	6,7
ARA SIRA	30	9,1
HIÇBİR ZAMAN	263	80,2
TOPLAM	328	100,0

“Eşinizle aranızdaki problemleri çözümünde şiddete başvurulur mu?” sorusuna örneklem grubunun %13’ü her zaman; %6.7’si çoğu zaman; %9.1’i ara sıra; %80.2’si ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %80’i aile içi problemlerin çözümünde hiçbir zaman şiddete başvurmazken farklı sıklıklar içinde %19.8’i şiddet kullanmaktadır. Her zaman şiddete başvuranların oranı sadece %4’dür. Bölge insanın genel olarak aile içi ilişkilerde şiddet yanlısı olmadığını, eşlerin karşılıklı farklılık ve anlaşmazlıklarını makul ölçüler içinde dengeleyebildiğini söylemek mümkündür.

2.3.16. İş Hayatında Kadın Erkek Eşitliği

TABLO-67

Kadınlar iş hayatında ve bütün meslek dallarında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	28	7,0
KATILMIYORUM	84	21,1
KATILIYORUM	140	35,2
TAMAMEN KATILIYORUM	146	36,7
TOPLAM	398	100,0

“Kadınlar iş hayatında ve bütün meslek dallarında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar” yargısına örneklem grubunun %36.7’si tamamen katılıyorum; %35.2’si katılıyorum; %21.1’i katılmıyorum; %7’si ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. İş hayatında kadın erkek eşitliği modern toplumların karakteristik özelliklerinden birisidir. Geleneksel kadın algılamasında kadınların çalışması ve ev hanımlığının dışında bir meslek sahibi olması veya bir meslek sahibi olsa bile kadınların erkeklerin sahip olduğu statüleri taşıyıp erkeklere ait rolleri ifa etmeleri genel kabul gören bir anlayış değildir. Örneklem grubunun %71.9’u kadınların iş hayatında ve bütün meslek dallarında erkeklerin sahip oldukları haklara sahip olmalarını kabul etmektedir. Araştırma bulgularından hareketle, bölge insanının kadın konusundaki geleneksel düşünce tarzını büyük oranda terk etmiş olduğunu ve insanların kadın algısının daha modern ve liberal bir şekle dönüştüğünü söyleyebiliriz.

2.3.17. Ailede Dînî Görevlerini Yerine Getirmeyenlerin Uyarılma Durumu

TABLO-68

Aile bireylerinden dini görevleri yerine getirmeyenler uyarılmalıdır	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	6	1,5
KATILMIYORUM	10	2,5
KATILIYORUM	170	42,7
TAMAMEN KATILIYORUM	212	53,3
TOPLAM	398	100,0

“Aile bireylerinden dini görevleri yerine getirmeyenler uyarılmalıdır” yargısına örneklem grubunun %53.3’ü tamamen katılıyorum; %42.7’si katılıyorum; %2.5’i katılmıyorum; %1.5’i ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %96’sı aile bireylerinden dînî görevlerini yerine getirmeyenlerin uyarılması gerektiği fikrini taşımaktadır. Aile, dînî hayatla ilgili pek çok meselede önemli bir kontrol mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma bölgesinde aile kurumunun genel olarak başta din olmak üzere pek çok sosyal kurumun fonksiyonlarını etkilediğini söyleyebiliriz.

2.3.18. Kız Çocuklarının Eğitimi

TABLO-69

Kız çocuklarının ilkokuldan sonra okumalarına gerek yoktur.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	19	4,8
KATILIYORUM	6	1,5
KATILMIYORUM	101	25,3
HIÇ KATILMIYORUM	273	68,4
TOPLAM	399	100,0

“Kız çocuklarının ilkokuldan sonra okumalarına gerek yoktur” yargısına örneklem grubunun %4.8’i tamamen katılıyorum; %1.5’i katılıyorum; %25.3’ü katılmıyorum; %68.4’ü ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem

grubunun toplam %97'si kız çocuklarının ilk okuldan sonra okutulmamasına karşı çıkmaktadır. Bu durum bölge insanının genel olarak eskiye oranla eğitim seviyesinin yükselmesi, Türkiye ve dünya gerçekleri karşısında daha gerçekçi bir bakış açısının gelişmesi, bölgeye dışarıdan gelen çeşitli aydınlar ile son yıllarda baş döndürücü bir hızla gelişen kitle iletişim ve haberleşme vasıtalarının etkisiyle açıklanabilir. İnsanların hem geleneklerine bağlı hem de çevredeki değişmelere uyum gösteren bir yapı kazandığını görmekteyiz. Geleneksel değerlerin hakim olduğu araştırma alanımızda, yukarıdaki verilerden hareketle kız çocuklarının eğitimi ilgili tutumların değiştiğini ve insanların kız çocuklarının da erkekler gibi okutulmasını istediğini söyleyebiliriz.

2.3.19. Doğum Kontrolü

TABLO-70

Doğum kontrolü çağımızda gereklidir.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	19	4,8
KATILMIYORUM	51	12,9
KATILIYORUM	155	39,3
TAMAMEN KATILIYORUM	169	42,9
TOPLAM	394	100,0

“Doğum kontrolü çağımızda gereklidir” yargısına örneklem grubunun %42.9’u tamamen katılıyorum; %39.3’ü katılıyorum; %12.9’u katılmıyorum; %4.8’i ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %82.2’si doğum kontrolünün gerekli olduğunu düşünmektedir. Doğum kontrolünün haram sayıldığı, daha fatalist bir bakış açısıyla, nesnel şartların göz ardı edilerek rızkı verenin yaratan olduğu şeklindeki yorumların yerini daha rasyonel bir bakış açısına bıraktığını görmekteyiz. Bölge insanının doğum kontrolü konusundaki telakkilerinin değişmesini, hem dînî bakımdan daha çağdaş yorumlarla halkın bilgilendirilmesine, hem sağlık ve ekonomi kriterlerinin halk tarafından daha fazla göz ardı

edilmemesine, hem de devletin bu konuda uyguladığı sosyal politikaların etkileriyle açıklanabilir. Buna karşın örneklem grubunun %17.7'si klasik anlayışı devam ettirerek doğum kontrolüne karşı çıkmaktadır.

2.3.20. Dinî Sohbetlere Katılma Durumu

TABLO-71

Çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere ne sıklıkla iştirak edersiniz?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	77	19,4
ARA SIRA	262	66,2
ÇOĞU ZAMAN	35	8,8
HER ZAMAN	22	5,6
TOPLAM	396	100,0

“Çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere ne sıklıkla iştirak edersiniz?” sorusuna örneklem grubunun sorusuna %5.6’sı her zaman; %8.8’i çoğu zaman; %66.2’si ara sıra; %19.4’ü ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Genel olarak bölge insanının çevrelerinde düzenlenen dinî nitelikli sohbetlere farklı sıklıklarla da olsa katıldığını söylemek mümkündür. Ancak bu katılma durumu oldukça düzensizdir. Bu durum, iş hayatının yoğunluğu ve geçim telaşı, dinî bilgilenmede basın yayın organlarının müspet etkisi ve Türkiye’deki genel dinî bireyselleşme eğilimlerinin bölge insanının da dinî düşüncelerini etkilemesi ile açıklanabilir.

2.3.21. Akraba Ziyareti

TABLO-72

Akrabalarımı ziyaret ederim.	N	%
HIÇBİR ZAMAN	2	,5
ARA SIRA	105	26,3
ÇOĞU ZAMAN	160	40,0
HER ZAMAN	133	33,3
TOPLAM	400	100.

“Akrabalarımı ziyaret ederim” hükmüne örneklem grubunun %33.3’ü her zaman; %40’ı çoğu zaman; %26’si ara sıra; %5’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %83.3’ü çoğu zaman veya her zaman akrabalarını ziyaret etmektedir. Araştırma bölgemizde akrabalar arasındaki ilişkilerin yüksek olduğunu ve akraba ziyaretlerine önem verildiğini görüyoruz. Bu durum, bölge insanı üzerinde gerek dînî inanç ve tutumların, gerekse de örf, adet ve geleneklerin etkili olduğunu gösterir.

2.3.22. Dini Savunma Durumu

TABLO-73

Dinimi savunur ve tebliğ etmeye çalışırım	N	%
HIÇBİR ZAMAN	3	,8
ARA SIRA	119	29,8
ÇOĞU ZAMAN	124	31,1
HER ZAMAN	153	38,3
TOPLAM	399	100,0

“Dinimi savunur ve tebliğ etmeye çalışırım” düşüncesine örneklem grubunun %38.3’ü her zaman; %31.1’i çoğu zaman; %29.8’i ara sıra; %8’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunun %99’u dinini savunuyor ve tebliğ etmeye çalışıyor. Kişilerin dini vecibelerini yerine getirme sıklıkları ne olursa olsun dinlerine sahip çıktıklarını ve yeri geldiğinde savunduklarını görüyoruz. Elde edilen bulgular bizlere araştırma bölgesinde dinin savunulma ve tebliğ edilmesine büyük önem verildiğini göstermektedir.

2.3.23. Kız-Erkek Birlikteliği

TABLO-74

Gençlerin kız-erkek birlikte bulunmalarında ve sohbet Etmelerinde bir mahzur yoktur.	N	%
TAMAMEN KATILIYORUM	50	12,6
KATILIYORUM	94	23,7
KATILMIYORUM	132	33,2
HIÇ KATILMIYORUM	121	30,5
TOPLAM	397	100,0

“Gençlerin kız erkek birlikte bulunmalarında ve sohbet etmelerinde bir mahzur yoktur” yargısına örneklem grubunun %12.6’sı tamamen katılıyorum; %23.7’si katılıyorum; %33.2’si katılmıyorum; %30.5’i ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem grubunun toplam %63.5’i gençlerin kız erkek birlikte bulunmalarını ve sohbet etmelerini mahzurlu bulurken %36.3’ü bu konuda her hangi bir mazur görmemektedir. Gençlerin kız erkek bir arada bulunmaları ve özgürce vakit geçirebilmeleri çağdaş toplum olmanın bir gereği gibi algılanmaktadır. Bu algı geleneksel toplum yapısının hakim olduğu Gerede yöresi için de yer yer cari bir durum haline gelmiştir. Araştırma bulgularından hareketle, bölgede kız erkek ilişkilerini tayin eden temel faktörün büyük oranda geleneksel düşünce ve değerler sistemi olduğu görülürken diğer taraftan Türkiye’de yaşanan genel kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme eğilimlerinin bölge insanının tutum ve davranışlarını etkilemeye başladığını da söylemek mümkündür.

2.3.24. Televizyonlarda Dinî Konulara İlgi

TABLO-75

Televizyonlarda dini konulara ilgi dereceniz.	N	%
HIÇBİR ZAMAN	16	4,0
ARA SIRA	140	35,1
ÇOĞU ZAMAN	155	38,8
HER ZAMAN	88	22,1
TOPLAM	399	100,0

“Televizyonlarda dini konulara ilgi dereceniz nedir?” sorusuna örneklem grubunun %22.1’i her zaman; %38.8’i çoğu zaman; %35.1’i ara sıra; %4’ü ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunun toplam %96’sı farklı sıklıklar içinde de olsa televizyonlarda dini konulara ilgi göstermektedir. Bölge insanının televizyonlardaki dini içerikli yayınları büyük oranda takip ettiğini söylemek mümkündür.

2.3.25. Televizyonlardaki Dinî Programların Etkisi

TABLO-76

Televizyonlardaki dini programlar halkın dinle ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmasında faydalı oluyor.	N	%
HIÇ KATILMIYORUM	20	5,0
KATILMIYORUM	60	15,0
KATILIYORUM	219	54,9
TAMAMEN KATILIYORUM	100	25,1
TOPLAM	399	100,0

“Televizyonlardaki dini programlar halkın dinle ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmasında faydalı oluyor” düşüncesine örneklem grubunun %25.1’i tamamen katılıyorum; %54.9’u katılıyorum; %15’i katılmıyorum; %5’i ise hiç katılmıyorum cevabını vermektedir. Örneklem grubunun toplam %80’i televizyonlarda yayınlanan dini programların halkın dinle ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmasında pozitif bir fonksiyon icra ettiği kanısındadır. 1990’dan sonra yaygınlaşan özel televizyon

kanallarıyla birlikte dinin güncel tartışmalara konu teşkil eden önemli bir medya ögesi haline geldiğini görüyoruz. Din olgusunun toplum katmanlarında medya aracılığı ile popülaritesinin artması bölge insanını genel olarak rahatsız eden bir durum değildir. Dini programlar hakkında olumsuz bir tutuma sahip olanların tavrı ise bu tür programlarda yer yer geleneksel İslam anlayışına ters düşen bir takım yorum ve değerlendirmelerde bulunulması, din gibi kutsal bir olgunun reyting uğruna basit tartışmaların figürü haline getirilerek ajite edilmesi ve yine mistik ve cemaatvari bir din anlayışının bu tür programlarda eleştirilmesi ile açıklanabilir.

2.3.26. Gazetelerde Dînî Konulara İlgî

TABLO-77

Gazetelerde dini konulara ilgi dereceniz nedir?	N	%
HIÇBİR ZAMAN	35	8,8
ARA SIRA	147	36,8
ÇOĞU ZAMAN	168	42,1
HER ZAMAN	49	12,3
TOPLAM	399	100,0

“Gazetelerde dînî konulara ilgi dereceniz nedir?” sorusuna örneklem grubunun 12.3%’ü her zaman; %42.1’i çoğu zaman; %36.8’i ara sıra; %8.8’i ise hiçbir zaman cevabını vermektedir. Örneklem grubunun toplam %92’si gazetelerde yayınlanan dini konulara ilgi göstermektedir. Televizyonlarda yayınlanan dini içerikli konulara gösterilen ilgi benzer şekilde yazılı medya için de gösterilmektedir. Tüm bu bulgulardan hareketle araştırma alanında genel olarak yazılı ve görsel medyada yayınlanan dini içerikli konulara büyük önem verildiğini ve bu tür yayınların dikkatle takip edildiğini söylemek mümkündür.

3. DİNİ HAYATA YÖNELİK TUTUMLARA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

3.1. Cinsiyete Göre Dini Hayat

İnsanların duygu, düşünce ve davranışları bireysel farklılıklara göre şekillenmektedir. Kişilerin biyolojik ve fizyolojik yapıları onların tutum ve davranışlarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Cinsiyet, insanlar arasındaki en temel farklılıklardan birisidir. Bu nedenle, cinsiyet faktörü dînî hayatla ilgili tutumların belirlenmesinde temel parametrelerden birisidir.

Cinsiyet Faktörüne Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların t-Testi Sonuçları

TABLO-78

Cinsiyet	N	X	S	Sd	T	P
1. Kadın	224	115	11.10	398	-404	.687
2. Erkek	176	117	92.53			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi dînî hayata yönelik tutumlarda cinsiyet faktörüne göre bir farklılık gözlenmemektedir. [$t(398) = -404, P > .05$]

Kadınların dînî hayata yönelik tutum puanlarının ortalaması ($X=115$) erkeklerin tutum puanlarının ortalamasına ($X=117$) oranla 2 puan daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak buna rağmen yaptığımız t testi sonuçları, cinsiyet faktörüne göre dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşmanın olmadığını göstermektedir. Toplumumuzda genelde kadınların erkeklere göre daha dindar olduklarına dair bir kanı vardır. Biz kendi araştırma bölgemizde, elde edilen bulgular doğrultusunda, kadın ve erkekler arasında dindarlık bakımından ciddi bir farklılığın olmadığını söyleyebiliriz.

Yapılan çeşitli araştırmalarda cinsiyet ve dindarlıkla ilgili farklı sonuçlara ulaşıldığını görmekteyiz.

Koştaş, yaptığı araştırmasında kızların erkeklere göre daha az namaz kıldıkları sonucuna ulaşmıştır.¹⁶¹

Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın* isimli araştırmasında bizim bulgularımızı destekler mahiyette, kadınların erkeklerden daha az dindar oldukları sonucuna ulaşmıştır.¹⁶²

Çelik, dînî inançlara bağlılık konusunda cinsiyete göre bazı farklılaşmalar olduğunu ifade ederek, kadınların erkeklere göre daha kesin inançlı, ibadetleri yerine getirmede daha hassas ve mistik-sihirsel bir dindarlığa daha yatkın olduklarını tespit etmiştir.¹⁶³

Akdoğan ise, cinsiyetle dînî inanç, ibadet ve dînî toplumsal boyutları arasında önemli bir farkın olmadığını ifade etmekte; ancak dînî toplumsal boyutlarında erkeklerin kısmen kadınlara göre daha hassas oldukları sonucuna varmaktadır.¹⁶⁴

3.2. Yaşa Göre Dini Hayat

Yaş faktörü, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyen temel değişkenlerden birisidir. Farklı yaş dönemleri değişik fizyolojik, biyolojik ve duygusal değişikliklere sahne olmaktadır. Çocukluk, ilk gençlik, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık dönemlerine ait farklı dindarlık tipolojilerinin varlığı bilinen bir gerçektir.

¹⁶¹ Münir Koştaş, A.g.e., s54.

¹⁶² Veysel Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003, s.68.

¹⁶³ Celalettin Çelik, *Şehirleşme ve Din -Konya Örneği-*, Çizgi Yayınları, Konya 2002, ss.352-353.

¹⁶⁴ Ali Akdoğan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dînî Hayat -Rize Örneği-*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002, s.240.

Bu nedenle, araştırma bölgemizde, yaş değişkenine göre dindarlıkta meydana gelen farklılaşmaları gözlemlemek oldukça manidar olacaktır.

Yaş Faktörüne Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-79

Yaş Grupları	N	X	S
1.15-21	63	114	11,19
2.22-25	34	110	12,52
3.26-30	67	111	12,28
4.31-40	107	112	11,43
5.41-50	96	115	8,30
6.51-60	23	116	10,12
7.61 ve yukarısı	10	132	32,12
Toplam	400	116	61,85

Yaş Faktörüne Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova)

Sonuçları

TABLO-80

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	160090,14	6	26681,69	7,67	,000	1-7, 2-7, 3-7, 4-7, 5-7, 6-7.*
Grup İçi	1366635,29	393	3477,44			
Toplam	1526725,44	399				

*1. 15-21 yaş; 2. 22-25 yaş; 3. 26-30 yaş; 4. 31-40 yaş; 5. 41-50 yaş; 6. 51-60 yaş; 7. 61 ve yukarısı.

Tablo 79 ve 80’de verilen bulgular birlikte incelendiğinde, dînî hayata yönelik tutumların yaşa göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. [F (6;393) = 7.67, P<.01]

Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, 15-21 yaş grubu; 22-25 yaş grubu; 26-30 yaş grubu; 31-40 yaş grubu; 41-50 yaş grubu ile 51-60 yaş grubu arasındakiler 61 ve daha yukarı yaş gruplarına göre dînî hayata yönelik daha olumsuz bir tutuma sahiptir.

En üst yaş grubunu teşkil eden 61 ve daha yukarısı yaş grubu, dînî hayata yönelik en olumlu tutum düzeyine sahipken (X=132), 22-25 yaş grubu arası ise dînî

hayata yönelik en olumsuz tutum düzeyine (X=110) sahiptir. 15-21 yaş grubunun dînî hayata yönelik tutumlarının (X=114); 22-25(X=110), 26-30(X=111), 31-40(X=112) yaş gruplarına göre daha olumlu olduğu gözlemlenmektedir. Araştırma bulgularından hareketle, genel olarak içinde bulunulan yaşla dindarlık arasında doğru bir orantının var olduğunu, yaş ilerledikçe dindarlaşma oranının da arttığını söylemek mümkündür.

Yapılan benzer araştırmalarda, yaş faktörü ile bireylerin dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, yaş ilerledikçe kişilerin daha dindar oldukları görülmektedir.

Günay, araştırmasında yaş ilerledikçe ibadet oranlarında da bir artışın olduğuna işaret etmektedir.¹⁶⁵

Sezen, ileri yaşlarda inançsızlık oranının daha genç yaşlara oranla düştüğünü belirtmektedir.¹⁶⁶

Köktaş tarafından yapılan araştırmada, yaş ilerledikçe hem inanma oranının hem de ibadetleri yerine getirme düzeyinin arttığı ifade edilmektedir.¹⁶⁷

Uysal ise yaptığı araştırmada yaş ilerledikçe halkın dîne karşı daha olumlu tutum ve davranışlara sahip olduğunu söylemektedir.¹⁶⁸

En son yapılan araştırmalardan birisi olan Türk Halkının Gözüyle Diyanet isimli araştırmasında Kemalettin Taş da hem dîne, hem de Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik tutumlarda yaşa bağlı olarak bir farklılaşmanın olduğunu ifade

¹⁶⁵ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999, ss.98-123.

¹⁶⁶ Yümni Sezen, *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1993, ss.90-91.

¹⁶⁷ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dinî Hayat -İzmir Örneği-*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s.79.

¹⁶⁸ Veysel Uysal, “İslamî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma”, *İslamî Araştırmalar*, C.VIII, S.3-4, s.269.

etmekte ve yaş ilerledikçe hem dîne, hem de Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik tutumlarda olumlu yönde bir değişme olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁹

Dindarlıkla ilgili yapılan benzer araştırmaların sonuçları bizim elde ettiğimiz bulgularla da örtüşmektedir. Tüm bu bulgulardan hareketle, yaş ilerledikçe dindarlığın da arttığını söylemek mümkündür.

3.3. Eğitim Durumuna Göre Dînî Hayat

Sosyal olayları determine eden diğer bir faktör eğitimidir. Eğitim, önceden belirlenen ilkeler çerçevesinde bireylere davranış kazandırma, onların davranışlarını istenen istikamette geliştirme ve değiştirme süreci olarak adlandırılabilir. İnsanların zihniyet ve davranışlarının şekillenmesinde eğitim durumunun önemli bir rolü vardır. Eğitim seviyesi, doğrudan veya dolaylı olarak bireyin olaylara bakışını ve çevresini algılamasını etkilemektedir. Bu bakımdan eğitim seviyesi, dini hayata yönelik tutumların belirlenmesinde önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitime Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-81

Eğitim Durumu	N	X	S
1.Okur-yazar değil	9	112	16,57
2.Okur yazar	10	119	6,66
3.İlkokul	80	133	135,79
4.Ortaokul	39	113	6,53
5.Lise	152	114	10,51
6.Yüksek O.-Fakülte	110	108	12,40
Toplam	400	116	61,85

¹⁶⁹Kemalettin Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yayıncılık, İstanbul 2002, s.126.

Eğitime Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları
TABLO-82

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	32156	5	6431,343	1,69	,135	
Grup İçi	1494568	394	3793,322			
Toplam	1526725	399				

Tablo 81 ve 82’de verilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, dînî hayata yönelik tutumların eğitim durumuna göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [F (5;394) =1.69, P>.05]

Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre ise, ilkökul mezunları, lise (LSD,P<0.2) ve yüksek okul-fakülte (LSD,P<0.05) mezunlarına göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Toplam dindarlık puanları dikkate alındığında, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar ilkökul mezunları (X=133), dînî hayata yönelik en olumsuz tutuma sahip olanlar ise yüksek okul-fakülte (X=108) mezunlarıdır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ilkökul mezunları (X=133), okur-yazar olanlara (X=119); okur-yazar olanlar, okur-yazar olmayanlara (X=112), orta okul (X=113) ve lise mezunlarına (114); orta okul ve lise mezunları da yüksek okul-fakülte mezunlarına (X=108) göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Elde ettiğimiz sonuçların bütününden hareketle dindarlıkla eğitim durumu arasında ters bir orantının bulunduğunu ve eğitim düzeyinin artmasıyla dindarlıkta genel olarak bir düşüşün yaşandığını söylemek mümkündür.

Yapılan benzer araştırmalar da bizim bulgularımızı destekler mahiyettedir.

Günay, eğitim düzeyi ile inançlara bağlılık ve ibadet etme arasında yakın bir ilişki bulunduğunu söylemekte; eğitim düzeyinin artmasıyla hem inanç, hem de

ibadete yönelik tutumların rasyonel, agnostik, kararsız ve hatta olumsuz bir hal aldığını ifade etmektedir.¹⁷⁰

Köktaş, araştırmasında eğitim düzeyi yükseldikçe hem inanç, hem de namaz-oruç gibi dînî pratikleri yapmada bir düşüş gözlemlemektedir.¹⁷¹

Sezen, dini gerekli görmeyenlerin çoğunluğunun üniversite mezunlarından müteşekkil olduğunu belirtmekte; dine inanma oranının ilkökul mezunlarında en yüksek, lise ve üniversite mezunlarında ise en düşük seviyede olduğunu belirtmektedir.¹⁷²

Uysal, yaptığı araştırmada eğitim düzeyi düşük kimselerin ibadetlere katılma oranlarının da düşük olduğunu belirtmekte; ibadetlerin fert ve toplum hayatındaki fonksiyonlarını kabullenmede de eğitim düzeyi düşük kimselerin daha olumlu bir tutuma sahip olduklarını gözlemlemektedir.¹⁷³

Taş, araştırmasında, kişilerin eğitim düzeylerinin artmasıyla dindarlık düzeylerinin azaldığını belirtmekte; eğitim durumu ile dindarlık arasında ters bir orantının varlığından bahsetmektedir.¹⁷⁴

3.4. Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dînî Hayat

Dini hayata yönelik tutumlar, bireylerin din eğitimi alma durumlarına göre değişebilmektedir. Din eğitimi alınan kurumun formal veya informal olması, din eğitimi veren kişinin nitelikleri yine dini hayatın rengini belirleyebilmektedir. Diğer

¹⁷⁰ Ünver Günay, A.g.e., ss.76;87;101;122.

¹⁷¹ M. Emin Köktaş, A.g.e., ss.78;111;112;117.

¹⁷² Yümni Sezen, A.g.e., ss

¹⁷³ Veysel Uysal, A.g.e., s.269.

¹⁷⁴ Kemalettin Taş, A.g.e., s.136-137.

tarafından bireyin din eğitimi almaması da kişinin değerler dünyasını derinden etkilemektedir.

Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-83

Dînî Eğitim Durumu	N	X	S
Herhangi bir din eğitimi almadım	3	86	35,93
Kendi kendime	50	107	12,53
Ailede	83	111	8,92
Camide	138	123	103,98
Dini cemaatlerde	11	124	11,13
Kuran Kursu	57	118	8,62
İmam-Hatip Lisesi	37	114	9,57
Genel eğitim kurumları	12	106	14,96
İlahiyat Yüksek Okulu//Fakültesi	6	122	4,26
Cevapsız	3	112	,0000
Toplam	400	116	61,85

Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-84

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	17363,226	9	1929,247	,498	,875	
Grup İçi	1509362,21	390	3870,160			
Toplam	1526725,44	399				

Tablo 83’de verilen bulgular değerlendirildiğinde, dînî hayata yönelik tutumlarda, din eğitimi alma durumuna göre bir farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır. [$F(9;390) = ,498$, $P > .05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de din eğitimi alma durumuna göre dindarlıkta bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.

Din eğitimi alma durumuna göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistiklerine baktığımızda, toplam dindarlık puanları açısından dîne karşı en

olumsuz tutuma sahip olanlar herhangi bir din eğitimi almayanlar (X=86); en olumlu tutuma sahip olanlar ise herhangi bir dînî cemaat içinde din eğitimi alanlardır (X=124). Camide din eğitimi alanlar (X=123), kendi kendine (X= 107), ailede (X=111), Kur'ân Kursunda (X=118), İmam Hatip Lisesinde (X=114), İlahiyat Meslek Yüksek Okulu-İlahiyat Fakültesinde (X=122) ve genel eğitim kurumlarında (X=106) din eğitimi alanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Araştırma bölgemizde, din eğitimi verme konusunda genel olarak dînî cemaatlerin, daha sonra da kurumsal kimlikleriyle cami ve Kur'ân Kurslarının merkezi bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.5. Meslek Durumuna Göre Dînî Hayat

Meslek, bireylerin hayat standartlarını ve sosyal çevrelerini etkileyen temel faktörlerden birisidir. Hayat standartları ve sosyal çevre ise insanların düşünce dünyalarını çeşitli şekil ve boyutlarda etkilemektedir. Farklı meslek kategorilerindeki bireylerin zihniyet dünyalarında da birtakım farklılaşmaların olabileceği varsayımından hareketle araştırmada, meslek durumu, dini hayata yönelik tutumları etkileyen bir bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Meslek Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-85

Meslekler	N	X	S
Unvanlı memur (öğretmen, polis, subay, hemşire vb.)	111	109	11,76
Unvansız memur (ilk-orta-lise mezunu ve hizmetliler dahil)	51	113	11,57
İşçi (kamu ve özel sektörde)	26	114	6,95
Zanaatkar (üretici, fırıncı, lokantacı, demirci, tamirci vb.)	5	119	4,14
Esnaf/ticaret erbabı (alıp-satan, derici, bakkal, tuhafiyeci vb.)	48	115	12,50
Serbest meslek (doktor, mühendis, avukat, veteriner vb)	8	113	8,65
Ev hanımı	84	130	132,7
Öğrenci	50	116	9,80
Başka	14	108	18,18
Cevapsız	3	112	,0000

Meslek Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-86

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	24040,6	9	2671,187	,693	,715	
Grup İçi	1502684	390	3853,038			
Toplam	1526725	399				

Tablo 86’da verilen anova sonuçları değerlendirildiğinde, dînî hayata yönelik tutumlarda, meslek durumuna göre bir farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır. [F (9;390) =,693, P>.05]

Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, ev hanımları (LSD, P<0.1), öğretmen, polis, subay vb. gibi unvanlı memurlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Toplam dindarlık puanları dikkate alındığında, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip meslek grubu ev hanımları (X=130), dînî hayata yönelik en olumsuz tutuma sahip meslek grubu ise doktor, avukat, veteriner, eczacı vb. serbest meslek (X=113) sahipleridir.

3.6. Gelir Düzeyine Göre Dînî Hayat

Gelir düzeyi doğrudan veya dolaylı olarak tüm insan hayatına etki etmektedir. Gelir düzeyi çok iyi olanlarla orta veya düşük olanlar arasında çeşitli düşünce, tutum ve davranış farklılıkları olduğu sosyolojik bir gerçektir. İnsanların içinde bulundukları maddi imkanlar dini hayata yönelik tutumlarını da etkilemektedir.

Gelir Düzeyine Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-87

Gelir Düzeyi	N	X	S
1.Çok iyi	8	120	16,63
2.İyi	102	115	9,292
3.Orta	234	111	11,24
4.Düşük	45	144	181,1
5.Çok düşük	11	114	11,76
Toplam	400	116	61,85

**Gelir Düzeyine Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova)
Sonuçları**

TABLO-88

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	40805,5	4	10201,389	2,712	,030	4-3, 4-2.*
Grup İçi	1485919	395	3761,822			
Toplam	1526725	399				

* 2.İyi, 3.Orta, 4.Düşük.

Tablo 87 ve 88’de verilen bulgular birlikte ele alındığında, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin gelir durumuna göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. [F(4;395)=2.712, P<.01]

Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, düşük gelirli olanlar (X=144), gelir düzeyi orta (X=111) ve iyi (X=115) olanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler.

Gelir düzeyine göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistiklerine bakıldığında, gelir grupları içinde dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar düşük gelirli (X=144); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise orta gelire (X=111) sahip olanlardır. Gelir düzeyi çok iyi (X=120) ve iyi (X=115) olanların toplam dindarlık puanları, gelir düzeyi orta seviyede (X=111) ve çok düşük (X=114) olanların toplam dindarlık puanlarından daha yüksektir. Yapılan araştırmaların ortaya koyduğu bulguların¹⁷⁵ aksine, araştırma bölgemizde, gelir düzeyinin artmasına paralel bir şekilde dindarlık düzeyinde belirgin bir azalma görülmemektedir. Bizim bulgularımızı destekler mahiyette, Akdoğan da araştırmasında, dînî inanç ve

pratiklere verilen önemin sosyo-ekonomik statünün artışıyla bir azalma göstermediğini tespit etmiştir.¹⁷⁶

3.7. Medenî Duruma Göre Dînî Hayat

Medeni durum insan hayatının pek çok yönünü etkilemektedir. Bireylerin evli, bekar, boşanmış, dul olmalarına göre dünyaya bakışları ve olayları değerlendirme tarzları değişebilmektedir. Bu değerlendirme farklılıkları fertlerin yaşadıkları dini hayatları için de geçerli bir durumdur.

Medenî Duruma Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-89

Medenî Durum	N	X	S
1.Bekar	100	111	12,42
2.Evli	279	114	9,84
3.Boşanmış	9	115	20,82
4.Dul	7	124	456,7
5.Boşanmamış ayrı yaşıyor	3	97	,0000
6.Cevapsız	2	109	9,89
Toplam	400	116	61,85

Medenî Duruma Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-90

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	229295,731	5	45859,146	13,926	,000	4-1, 4-2, 4-3, 4-5.*
Grup İçi	1297429,70	394	3292,969			
Toplam	1526725,44	399				

* 1. Bekar, 2. Evli, 3. Boşanmış 4. Dul, 5. Boşanmamış ayrı yaşıyor.

¹⁷⁵ Yümni Sezen, A.g.e., s.103; Kemalettin Taş, s.143; M.Emin Köktaş, A.g.e., s.214; Celalettin Çelik, A.g.e., s.362;

¹⁷⁶ Ali Akdoğan, A.g.e., s.241.

Tablo 89 ve 90’da verilen bulgular birlikte ele alındığında, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin medenî durumlarına göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. [F(5;394)=13.926, P<.01]

Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, dul olanlar (X=124), bekarlara (X=111), evlilere (X=114), boşanmışlara (X=115) ve boşanmamış ayrı yaşayanlara (X=97) göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler.

Medenî duruma göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistiklerine bakıldığında, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar dular (X=124); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise boşanmamış ayrı yaşamaya (X=97) devam edenlerdir. Araştırma bölgemizde, evli olanların (X=114) bekarlara (X=115) göre; boşanmış olanların (X=115) ise hem evlilere, hem de bekarlara göre toplam dindarlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda, bizim bulgularımızı destekler mahiyette, medenî durum ile bireylerin dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bütün bu bilgiler ışığında, genel olarak evli olan kişilerin bekarlara göre daha dindar olduklarını¹⁷⁷, evliliğin dinle ilgili tutum ve davranışlarda olumlu bir etkiye sahip olduğunu¹⁷⁸ ve evlilerin bekarlara göre kendilerini daha iyi birer dindar olarak algıladıklarını¹⁷⁹, çeşitli dînî pratiklerin yerine getirilmesinde bekarların daha isteksiz olduklarını söylemek mümkündür.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Kemalettin Taş, A.g.e., s.138-139.

¹⁷⁸ Veysel Uysal, A.g.e., s.269.

¹⁷⁹ Veysel Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, s.140.

¹⁸⁰ M. Emin Köktaş, A.g.e., s.108; Ünver Günay, A.g.e., s104.

3.8. Nikah Şekline Göre Dînî Hayat

Nikah tercihleri bireylerin düşünce ve tutumları hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Nikahın dini, resmi, hem dini hem resmi olması veya nikahsız birlikteliğin hoş görülmesi gibi faktörlere göre dini hayata yönelik tutumların belirlenmesi için araştırmada nikah şekli bağımsız değişken olarak kabul edilmiştir.

Nikah Şekline Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-91

Nikah Şekli	N	X	S
Dini nikah	4	120	6,87
Resmi nikah	64	112	10,85
Dini-resmi nikah	221	114	9,67
Nikah yapmadık	3	115	9,23
Cevapsız	108	122	118,0
Toplam	400	116	61,85

Nikah Şekline Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-92

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	6542,947	4	1635,737	,425	,791	
Grup İçi	1520182,4	395	3848,563			
Toplam	1526725,4	399				

Tablo 92’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin nikah şekline göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(4;395)=.425$, $P>.05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Nikah şekline göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistiklerine bakıldığında, dînî nikah yaptıranların ($X=120$), resmî nikah yaptıranlara ($X=112$), hem dînî hem resmî nikah yaptıranlara ($X=114$) ve nikah yaptırmayanlara ($X=115$)

göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nikah yapmayan 3 kişinin toplam dindarlık puanlarının diğerleriyle mukayese edildiğinde çok düşük olmadığı görülmektedir. Buradan hareketle nikah yapmayan bu 3 kişinin evlenmeye yeni karar veren çiftler olduğunu, aralarında anlaştıkları veya söz kestikleri halde henüz nikah yapmadıklarını ve nikahsız birlikteliği hoş gören bir anlayışı desteklemediklerini söylemek mümkündür.

3.9. Eşle Yakınlık Durumuna Göre Dînî Hayat

Eşle yakınlık durumunun sosyoloji için önemi ve anlamı vardır. Evliliklerin yönü aynı zamanda bireylerin tutumlarının bir göstergesi olabilmektedir. Genelde geleneksel kodların hakim olduğu toplumlarda evlilikler yöre içinde, iç evlilikler şeklinde gerçekleşirken daha açık ve modern toplumlara doğru gidildikçe evliliğin yönü önemsizleşmekte ve daha çok dış evlilikler görülmektedir. Bireylerin yaptıkları evliliklerin yönlerine göre dini hayatlarında meydana gelen farklılıkların gözlemlenebilmesi için eş yakınlığı araştırmada bağımsız değişken olarak kabul edilmiştir.

Eş Yakınlığına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-93

Eşle Yakınlık Durumu	N	X	S
Yakın akraba	18	119	4,84
Uzak akraba	18	119	8,93
Akraba değil; hemşehri	207	113	9,58
Akraba ve hemşehri değil; başka bölgeden	46	111	11,69
Yurt dışındaki Türklerden	1	110	,
Cevapsız	110	122	117,0
Toplam	400	116	61,85

**Eş Yakınlığına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova)
Sonuçları**

TABLO-94

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamli Fark
Gruplar Arası	7025,277	5	1405,055	,364	,873	
Grup İçi	1519700,1	394	3857,107			
Toplam	1526725,4	399				

Tablo 94’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların eş yakınlığına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(5;394)=.364$, $P>.05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında eş yakınlığına anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Eş yakınlığına göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanların yakın ve uzak akraba evliliği yapanlar ($X=119$), en olumsuz tutuma sahip olanların ise başka bölgelerden evlenenler ($X=111$) ile yurt dışındaki Türklerle evlilik yapanlar ($X=110$) olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularından hareketle, eşle aradaki uzaklık arttıkça genel olarak dînî tutumlarda bir azalma göze çarpmaktadır. Kendi bölgesinden, özellikle de kendi bölgesi içinde uzak-yakın akrabalarıyla evlilik yapanların dîne yönelik tutumlarında genel olarak olumlu bir artış olduğu görülmektedir. Yapılan iç evlilikler bölgedeki gelenekselliğin bir göstergesi olarak karşımıza çıkarken dış evlilikler ise bölgedeki evlilik telakkilerinin kısmen değişikliğe uğradığının ve yörenin dışa açık bir özellik göstermeye başladığının bir işareti olarak sayılabilir. Kişisel gözlemlerimize göre, bölge dışından evlilik yapanların genel olarak yüksek okul ve fakülte mezunları olduklarını veya farklı iş kollarında çalıştıkları için ilçe dışında uzun yıllar görev yapan kişiler olduklarını

söyleyebiliriz. Hem eğitim hem de farklı bölgelerde hayat sürmenin kazandırdığı farklı anlayış ve tecrübeler, bu kişilerin büyük oranda dînî hayatlarında da etkili olmaktadır ve yer yer geleneksel dînî anlayışa uymayan farklılıkları beraberinde getirmektedir.

3.10. Aile Yapısı ve Çocuk Sayısına Göre Dînî Hayat

Eşlerin çocuk sayıları onların kognitif yapıları hakkında bilgiler verir. Çocuk sayısına pek çok faktör etki edebilmekle birlikte bu konuda ekonomi ve dini düşüncelerin en önemli faktörler olduğunu söyleyebiliriz. Modern ailelerde ortalama çocuk sayısı bir iki olarak görülürken geleneksel ve kırsal bölgelerdeki ailelerde çocuk sayısı ortalama dört ve beştir. Aile yapıları da insanların düşünce dünyalarını etkileyen bir faktördür. Genelde çekirdek aile modern yapıları, geniş aile ise geleneksel yapıları karakterize etmektedir. Aile yapıları ve bireylerin sahip oldukları çocuk sayısına göre dini hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek için araştırmada aile yapısı ile çocuk sayısı bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Aile Yapısına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-95

Aile Yapısı	N	X	S
Eşim ve ben	35	111	11,11
Eşim-ben ve çocuklar	197	119	87,25
Eşim-ben-çocuklar-annem ve babamla	41	119	8,61
Eşim-ben-çocuklar-annem-babam ve gelinlerimle	9	117	,00
Başka	19	110	15,84
Cevapsız	99	111	12,92
Toplam	400	116	61,85

**Aile Yapısına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova)
Sonuçları**

TABLO-96

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	6290,888	5	1258,178	,326	,897	
Grup İçi	1520434,55	394	3858,971			
Toplam	1526725,44	399				

Tablo 96’da verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların aile yapısına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(3;391)=.194$, $P>.05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında aile yapısına göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Aile yapısına göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar “eşi-kendisi ve çocukları” ($X=119$) ile “eşi-kendisi-çocukları-anne ve babasıyla” oturanlar($X=119$); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise “eşi ve kendisi” ($X=111$) oturanlardır. Genel olarak modern aileyi karakterize eden çekirdek aileden geleneksel yapıyı karakterize eden geniş aileye doğru gidildikçe dînî hayata yönelik olumlu tutumlar da artmaktadır.

**Çocuk Sayısına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri
TABLO-97**

Çocuk Sayısı	N	X	S
Çocuğum yok	38	104	15,61
Bir tane	77	113	11,80
İki tane	126	123	108,8
Üç tane	56	117	5,81
Dört tane	12	120	7,50
Beş tane	3	121	4,61
Altı ve daha çok	3	115	4,16
Cevapsız	85	112	11,11
Toplam	400	116	61,85

Çocuk Sayısına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova)
Sonuçları
TABLO-98

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	13774,03	7	1967,720	,510	,827	
Grup İçi	1512951	392	3859,570			
Toplam	1526725	399				

Tablo 98’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların çocuk sayısına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(7;392)=.510$, $P>.05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Çocuk sayısına göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar iki çocuk sahibi olanlar ($X=123$) ile dört çocuk sahibi olanlar ($X=120$), en olumsuz tutuma sahip olanlar ise çocuğu olmayanlar ($X=104$) ve bir çocuk sahibi ($X=113$) olanlardır. Yukarıdaki bulgulardan hareketle araştırma bölgemizde, genel olarak çocuk sayısının artışına paralel bir şekilde dindarlık puanlarının da arttığını söylemek mümkündür.

3.11. Hayatın Geçtiği Yere Göre Dînî Hayat

Köylülük, kasabalılık, şehirlilik bir hayat biçimidir ve her bir yerleşim biriminin kendine göre bir mantığı mevcuttur. İnsanların hayatları, dünyaya ait değerlendirme ve yorumları yaşadıkları sosyo-kültürel yapıların determinasyonu altındadır. Bu bakımdan bireylerin hayatlarının geçtiği yer araştırmada temel değişkenlerden birisi olarak kabul edilmiştir.

Hayatın Geçtiği Yere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-99

Hayatın Geçtiği Yere	N	X	S
Köy	34	118	10,36
Kasaba	5	103	19,60
İlçe	314	117	69,43
İl	46	107	12,99
Toplam	399	116	61,93

Hayatın Geçtiği Yere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-100

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamli Fark
Gruplar Arası	5741,583	4	1435,396	,372	,829	
Grup İçi	1520875,0	394	3860,089			
Toplam	1526616,5	398				

Tablo 100’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların hayatın geçtiği yere göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(4;394)=.372$, $P>.05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında hayatın geçtiği yere göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Hayatın geçtiği yere göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar köylerde yaşayanlar ($X=118$) ile ilçelerde yaşayanlar ($X=117$), en olumsuz tutuma sahip olanlar ise kasaba ($X=103$) ve illerde ikamet ($X=107$) edenlerdir. Hayatı kasabada geçmiş 5 deneği ihmal edersek genel olarak kırsal alanlarda dînî duyguların daha yüksek olduğunu, il ve ilçe merkezlerine doğru gidildikçe dindarlık oranında da bir düşüş yaşandığını söylemek mümkündür.

Sezen araştırmasında, bizim bulgularımızı destekler mahiyette kırsal kesimlerden şehir merkezlerine doğru gidildikçe dînî tutumlarda bir azalma görüldüğünü ifade etmekte¹⁸¹; Fırat hayatının çoğunluğunu köylerde geçirenlerin daha rasyonel bir inanca sahip olduğunu ve agnostik inanç, inançsızlık durumlarının şehir merkezlerinde daha yaygın olduğunu¹⁸²; Taş ise Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik tutumlarda il merkezlerinde doğanların ilçe ve köylerde doğanlara göre daha olumlu bir tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.¹⁸³

3.12. Gerede ile İlişki Durumuna Göre Dînî Hayat

Bireylerin Gerede ile olan irtibatları onların kişisel özelliklerine göre değişmektedir. Gerede’de sürekli oturanların sosyo-ekonomik nitelikleri bölgede kışın oturanlara, sık sık gidenlere veya arasıra gidenlere göre çeşitli farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar bölge insanının dini tutumlarını da etkilemektedir. Bu açıdan araştırmada Gerede ile ilişki durumu bir değişken olarak kabul edilmiştir.

Gerede ile İlişki Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-101

Gerede ile ilişki durumu	N	X	S
1.Gerede’de sürekli oturuyorum	352	113	10,02
2.Kışın otururum	12	96	13,47
3.Sık sık giderim	11	117	12,06
4.Bazen giderim	20	120	15,1
5.Cevapsız	5	102	18,61
Toplam	400	116	61,85

¹⁸¹ Yümni Sezen, A.g.e., s.101;

¹⁸² Erdoğan Fırat, *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1977, s.79.

¹⁸³ Kemalettin Taş, A.g.e., s.131.

**Gerede ile İlişki Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi
(Anova) Sonuçları
TABLO-102**

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	89758,022	4	22439,505	6,168	,000	4-1,4-2.*
Grup İçi	1436967,4	395	3637,892			
Toplam	1526725,4	399				

*1.Gerede’de sürekli oturuyorum, 2.Kışın oturuyorum, 4.Bazen giderim.

Tablo 101 ve 102’de verilen bulgular birlikte ele alındığında, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin Gerede ile ilişki durumuna göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. [$F(4;395)=6.168$, $P<.01$]

Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, Gerede’ye bazen gidenler ($X=120$), Gerede’de sürekli oturanlara göre ($X=113$) ve kışın oturanlara ($X=96$) göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler.

Gerede ile ilişki durumuna göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistiklerine bakıldığında, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar Gerede’ye bazen gidenler ($X=120$); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise kışın oturanlardır($X=96$). Toplam dindarlık puanlarının yüksekliğinden hareketle, Gerede’ye bazen gidenlerin çeşitli vesilelerle köylerden gelenler olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü köy sosyal yapısı içinde yaşayan bireylerin dindarlık seviyeleri ilçe ve illere göre daha yüksektir. Kışın oturanlar ise muhtemelen yaz aylarında çevre illere çalışmaya giden hem gelir hem de eğitim seviyesi düşük kimselerdir.

3.13. Sübjektif Dindarlık Algısına Göre Dînî Hayat

Din, hayatı anlamlandıran en tipik ve en eski sosyal kurumlardandır. İnsanların dünyayı algılama ve değerlendirmelerinde din olgusu merkezi bir öneme sahiptir. Dindarlık ferdin zihniyet dünyasını bütünüyle etkilediği için dindarın yaptığı her davranışta dini bir renk vardır. Diğer taraftan fertlerin dindarlık düzeyleri farklı faklıdır ve bu farklılık dini hayata yönelik tutumlarda da doğal olarak kendisini hissettirir.

Dindarlık Algısına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-103

Dindarlık Algısı	N	X	S
1.Çok dindar	10	116	10,4
2.Dindar	260	121	75,7
3.Dinle az ilgili	120	105	11,4
4.Dinle hiç ilgisi yok	5	105	27,2
5.Cevapsız	3	116	2,88
Toplam	398	116	62,0

Dindarlık Algısına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-104

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	21869,965	4	5467,491	1,428	,224	
Grup İçi	1504730,2	393	3828,830			
Toplam	1526600,1	397				

Tablo 104’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin dindarlık algısına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. $[F(4;393)=1.428, P>.05]$ Yaptığımız LSD çoklu karşılaştırma testine göre ise, kendisini dindar olarak tanımlayanların, kendilerini dinle az ilişkili olarak

tanımlayanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olduğu görülmektedir.(LSD, $P<.05$)

Dindarlık algısına göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar kendilerini dindar olarak algılayanlar ($X=120$); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise kendilerini dinle hiç ilgili görmeyenlerdir($X=105$). Burada ilginç bir nokta da, kendilerini çok dindar görenlerin toplam dindarlık puanları ($X=116$), kendilerini dindar olarak görenlere ($X=120$) göre daha azdır. Buradan hareketle, kendilerini çok dindar görenlerin beklenenin aksine, kendilerini mütavazî bir tanımlamayla sadece dindar olarak görenlere göre dînî hayata yönelik daha olumsuz bir tutuma sahip olduklarını ve belki de ideolojik veya gösterişçi bir dindarlık algısına sahip olduklarını söylemek mümkündür.

3.14. Düşünce Bakımından Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dînî Hayat

Zihni ve ideolojik şablonlar insanların düşünce ve davranışlarında önemli bir etkiye sahiptir. Zihniyet yapısı, insanların dünyalarını bütünüyle etkisi altına alır. Bu durum o kadar belirgindir ki, her düşünce sistemi kendisine özgü bir tutum ve davranış modeli meydana getirmiştir. Bu modeller insanların pek çok konudaki tutumlarını etkilediği gibi din olgusuna bakışlarını da etkilemektedir. Araştırmada, sübjektif düşünce algılamalarına göre dini hayata yönelik tutumlarda farklılaşma olup olmadığı ölçülmek istenmiş ve bu çerçevede düşünce bakımından bireylerin kendilerini algılamaları bağımsız değişken olarak kabul edilmiştir.

Düşünce Bakımından Kendilerinin Tanımlamalarına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-105

Düşünce Algılaması	N	X	S
1.Muhafazakar	134	118	7,21
2.Milliyetçi	160	111	10,58
3.Sosyal Demokrat	46	105	14,52
4.Liberal	28	108	10,03
5.Başka	23	116	10,97
6.Cevapsız	3	119	8,63
Total	393	116	62,40

Düşünce Bakımından Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-106

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	27134,01	5	5426,804	1.401	,223	
Grup İçi	1499354,1	387	3874,300			
Toplam	1526488,1	392				

Tablo 106’da verilen bulgulara göre, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin kendilerini düşünce bakımından tanımlamalarına göre bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(5;387)=1.401$, $P>.05$]

Gruplar arasında yapılan LSD çoklu karşılaştırma testine göre ise, kendilerini muhafazakar olarak görenlerin, milliyetçi [$LSD, P<.03$] ve sosyal demokrat [$LSD, P<.03$] görenlere nazaran dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmektedir.

Düşünce bakımından kendilerini tanımlamalarına göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistiklerine bakıldığında, dînî hayata yönelik en olumlu

tutuma sahip olanlar muhafazakarlar (X=118), daha sonra milliyetçiler (X=111), daha sonra liberaller (X=108), en sonra da sosyal demokratlar (X=105) gelmektedir.

3.15. Dinle İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayat

Din evrensel bir olgudur; ancak dindarların dinden anladıkları bir ve aynı şeyler değildir. Dini, bütün hayatı kuşatan bir dünya ve ahiret nizamı olarak görenler olduğu gibi dinin gerekli; ancak dünya işlerine karıştırılmamasını düşünenler de vardır. Aynı şekilde geleneksel din anlayışının revize edilmesini düşünenler olduğu gibi dini insanın kendi düşüncesinde yaratılmış bir yanılsama olarak algılayanlar mevcuttur. Din hakkında ortaya konan bu yaklaşım ve değerlendirme farklılıkları bireylerin dini hayata yönelik tutumlarını da etkileyebilmektedir.

Dinle İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-107

Din görüşü	N	X	S
Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır.	350	115	9,34
Din gereklidir; ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır.	36	135	205
Artık dinde de reforma ve çağdaş yorumlara ihtiyaç vardır.	11	97	14,8
İnsan tanrıyı kendi düşüncesinde yarattı ve bilimin gelişmesiyle sona erecektir.	2	105	7,07
Toplam	399	116	61,9

Dinle İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-108

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	18065,308	3	6021,769	1,577	,194	
Grup İçi	1508529,3	395	3819,062			
Toplam	1526594,6	398				

Tablo 108’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların dinle ilgili görüşlere göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. [$F(3;395)=.372$, $P>.05$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında din görüşüne göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Din görüşlerine göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar “din gereklidir; ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” görüşünü savunanlar ($X=135$); sonra “din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” görüşünü savunanlar ($X=115$); daha sonra “insan tanrıyı kendi düşüncesinde yarattı ve bilimin gelişmesiyle sona erecektir” ($X=105$) görüşünü savunanlar; en olumsuz tutuma sahip olanlar ise “artık dinde de reforma ve çağdaş yorumlara ihtiyaç vardır” ($X=97$) görüşünü savunanlardır. Burada ilginç nokta, geleneksel din telakkisini yansıtan “dinin dünya ve ahiret nizamı” olması şeklindeki düşünceyi savunanlar, daha modern ve seküler bir din yorumu olan “dinin gerekli olduğu; ancak dünya işlerine karıştırılmaması gerektiği” şeklindeki düşünceyi savunanlara göre beklenilenin aksine daha az dindardırlar. Dini, bir dünya ve ahiret nizamı olarak görmekle birlikte bu kişilerin dinin gerektirdiği tutum ve davranışların yerine getirilmesinde ihmalkar davrandıkları ve teorik olarak sunulan il pratikte ortaya konulanın örtüşmediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan “din gereklidir; ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” düşüncesini benimseyenlerin toplam dîndarlık tutum puanlarının yüksek olmasından hareketle, bu kişilerin, dinin toplumsal fonksiyonlarını reddetmekten ziyade, din ile kendi mantığı içinde çözülmesi gereken olayların birbirine karıştırılmaması fikrini savunduklarını ve dinin pek çok dünya işine

karıştırılarak kutsallığının zedelenmesine ve çeşitli hedeflere ulaşmak için araçsal hale getirilmesine karşı olduklarını söyleyebiliriz.

3.16. Avrupa Birliği İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayat

Avrupa Birliği elli seneyi aşkın bir zamandır Türk kamuoyunda tartışılan bir konudur. Avrupa Birliği başta ekonomi olmak üzere siyasi, askeri, sosyal ve kültürel sonuçları açısından değerlendirilmektedir ve kamuoyunun bir bölümü Avrupa Birliği'ni bir medeniyet projesi olarak görürken, diğer bölümü dini ve kültürel açılardan çekinceler koymaktadır. Bu araştırmada, din bağlamında Avrupa Birliği ile ilgili düşünceler parametrik bir faktör olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Birliği İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri
TABLO-109

A.B. İle İlgili Görüşler	N	X	S
Türkiye ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliğine mutlaka girmelidir.	88	115	11,18
Türkiye Avrupa Birliğine ne pahasına olursa olsun girmemelidir.	10	112	15,45
Türkiye'nin millî-dînî ve sosyo- kültürel bütünlüğünü bozacaksa A.B.'ye girmemelidir.	253	118	77,34
Başka	44	110	7,97
Toplam	395	116	62,22

Avrupa Birliği İlgili Görüşlere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-110

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamli Fark
Gruplar Arası	2271,469	3	757,156	,194	,900	
Grup İçi	1523285,13	391	3895,870			
Toplam	1525556,60	394				

Tablo 110'da verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların Avrupa Birliği ile ilgili görüşlere göre farklılık göstermediği ortaya

çıkmıştır.[F(3;391)=.194, P>.05] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında Avrupa Birliği ile ilgili görüşlere göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Avrupa Birliği ile ilgili görüşlere göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar “Türkiye'nin millî-dînî ve sosyo- kültürel bütünlüğünü bozacaksa A.B.’ye girmemelidir” görüşünü savunanlar (X=118); daha sonra “Türkiye ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliğine mutlaka girmelidir” görüşünü savunanlar (X=115); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise “Türkiye Avrupa Birliğine ne pahasına olursa olsun girmemelidir” (X=112) görüşünü savunanlardır.

3.17. Felaketler Karşısındaki Düşüncelere Göre Dînî Hayat

İnsanların beklenmedik olaylar karşısındaki tutum ve davranışları zihniyet yapılarının bir göstergesidir. Hayatın akışını bozan ve insan mantalitesini alt üst eden felaket ve musibetler karşısındaki tutum ve düşüncelere göre dini hayatta bir farklılık olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir.

Felaketler Karşısında Takınılan Tavırlara Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-111

Felaketler Karşısındaki Düşünceler	N	X	S
Allah sınaması	261	119	75,87
Allah'ın bir cezası	42	117	7,38
Kendim ettim kendim buldum	27	102	14,0
Tabiat olayı	19	107	16,43
Başka	19	108	10,02
Cevapsız	31	111	12,79
Toplam	399	116	61,93

Felaketler Karşısındaki Düşüncelere Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-112

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	10872,147	5	2174,429	,564	,728	
Grup İçi	1515823,84	393	3857,058			
Toplam	1526695,99	398				

Tablo 112’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların felaketler karşısında takınılan tavırlara göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. $[F(5;393)=.564, P>.05]$ Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında felaketler karşısındaki tutumlara göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Felaketler karşısındaki düşüncelere göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar felaketleri “Allah’ın bir sınaması” olarak görenler (X=119) ile “Allah’ın bir cezası” (X=117)olarak görenler; en olumsuz tutuma sahip olanlar ise “bir tabiat olayı” (X=107) olarak görenler ile “kendim ettim kendim buldum”(X=102) düşüncesini taşıyanlardır.

3.18. Kitap ve Gazete Okuma Durumuna Göre Dînî Hayat

Araştırma alanında devamlı okuma oranı düşük olmakla birlikte kitap ve gazetelere genel bir ilginin varlığını tespit etmiştik. İnsanların zihniyet dünyalarını etkileyerek hayata bakışlarını değiştirebilen kitap ve gazetelerin dini hayata yönelik tutumlar üzerinde bir farklılık oluşturup oluşturmadıklarını tespit edebilmek gayesi

ile araştırmada kitap ve gazete okuma sıklıkları birer değişken olarak kabul edilmiştir.

Kitap Okuma Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-113

Kitap Okuma Sıklığı	N	X	S
Hiçbir zaman	22	118	10,66
Ara sıra	202	113	10,50
Çoğu zaman	120	111	11,49
Her zaman	56	134	163,1
Toplam	400	116	61,8

Kitap Okuma Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-114

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	22837,572	3	7612,524	2,005	,113	
Grup İçi	1503887,8	396	3797,697			
Toplam	1526725,4	399				

Tablo 114’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin kitap okuma durumlarına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. $[F(3;396)=2.0005, P>.05]$ Yaptığımız LSD oklu karşılaştırma testine göre ise, her zaman kitap okuyanların, ara sıra ve çoğu zaman kitap okuyanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.(LSD, $P<.05$)

Kitap okuma durumuna göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar her zaman kitap okuyanlar ($X=134$); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise çoğu zaman kitap okuyanlardır ($X=111$). Her zaman kitap okuyanların toplam dindarlık puanlarının en yüksek olduğu düşünülürse, kitap okuma ile dindarlık arasında bir

ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın çoğu zaman kitap okuyanların toplam dindarlık puanlarının, hiçbir zaman ve ara sıra kitap okuyanlara göre daha düşük çıkması, kitap okuma ile dindarlık arasında doğru orantılı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan, fertlerin ne tür ve hangi gayelerle okuma yaptıkları da okuma ve dindarlık arasındaki ilişkiyi belirler niteliktedir. Genel olarak kitap okuma sıklığı ile bölge insanının dînî tutumları arasında bir ilişki mevcut değildir.

Gazete Okuma Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-115

Gazete Okuma Sıklığı	N	X	S
Hiçbir zaman	15	120	6,51
Ara sıra	130	115	9,69
Çoğu zaman	146	110	11,85
Her zaman	109	125	116,9
Toplam	400	116	61,85

Gazete Okuma Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-116

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	15619,04	3	5206,349	1,364	,253	
Grup İçi	1511106	396	3815,925			
Toplam	1526725	399				

Tablo 116’da verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin gazete okuma durumlarına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. $[F(3;396)=1.364, P>.05]$ Yaptığımız LSD çoklu karşılaştırma testine göre ise, her

zaman gazete okuyanların, çoğu zaman gazete okuyanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.(LSD, $P<.05$)

Gazete okuma durumuna göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar her zaman gazete okuyanlar ($X=125$); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise çoğu zaman gazete okuyanlardır ($X=110$). Gazete okuma sıklığı ile bölge insanını dînî tutumları arasında bir ilişki mevcut değildir.

3.19. Televizyon İzleme Durumuna Göre Dînî Hayat

Televizyon izleme gündelik hayatın adeta ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Eğitim ve kültür seviyesi çok yüksek olmayan toplumlarda bu durum daha da geçerlidir. Televizyon, fertlerin hem haber alma ve gündemi takip etme araçları, hem zihniyet dünyalarının gelişimine hizmet eden önemli bir faktör, hem de serbest zaman faaliyetleri için ekstra zaman ve kaynak ayıramayanlar için bir eğlence ve dinlenme vasıtası konumundadır. Son dönemde hızlı bir artış görülen televizyonlardaki dini içerikli program ve tartışmalar bireylerin dini tutumlarında doğrudan veya dolaylı olarak güçlü bir etkiye sahiptir. Daha önce televizyonun bölge insanının dini bilgilenmesinde pozitif bir etkisin bulunduğu işaret edilmişti. Bu bölümde de televizyon izleme sıklığına göre dini hayata yönelik tutumların farklılık arz edip etmediği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Televizyon İzleme Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Betimsel İstatistikleri

TABLO-117

T.V. izleme sıklığı	N	X	S
Ara sıra	57	115	9,22
Çoğu zaman	171	111	11,50
Her zaman	171	121	93,68
Toplam	399	116	61,93

Televizyon İzleme Durumuna Göre Dînî Hayata Yönelik Tutumların Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

TABLO-118

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ka reler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Gruplar Arası	7126,703	2	3563,352	,929	,396	
Grup İçi	1519464	396	3837,031			
Toplam	1526591	398				

Tablo 118’de verilen anova sonuçlarına göre, dînî hayata yönelik tutumların kişilerin televizyon izleme sıklıklarına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. $[F(2;396)=.929, P>.05]$] Yaptığımız LSD ve SCHEFFE çoklu karşılaştırma testlerine göre de, gruplar arasında televizyon izleme sıklığına göre dînî tutumlarda anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Televizyon izleme sıklığına göre dînî hayata yönelik tutumların betimsel istatistikleri incelendiğinde, dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar her zaman televizyon izleyenler ($X=121$); en olumsuz tutuma sahip olanlar ise çoğu zaman televizyon izleyenlerdir ($X=111$).

SONUÇ

“Gerede’de dînî hayat” isimli bu araştırmada Gerede ilçe merkezinde yaşayan toplumun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dînî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesi, dînî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılması konu edinilmiştir. Araştırma teorik ve uygulama olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın teorik çerçevesini, bölge insanının davranışlarının şekillenmesinde etkili olan Gerede yöresinin genel özelliklerinin saptanması ile din, toplum, sosyal yapı, sosyal yapı-din ilişkileri ve dînî tecrübenin ifade şekilleri oluşturmuştur. Bu teorik çerçeve araştırmanın uygulamalı bölümüne geçişi sağlamış ve dînî hayata yönelik tutumlar, dinin teorik, pratik ve sosyal boyutları olmak üzere üç ayrı kategoride incelenmeye çalışılmıştır. Dini hayata yönelik tutumların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, din eğitimi durumu, meslek ve gelir düzeyi gibi araştırmanın temel bağımsız değişkenlerini oluşturan faktörlere göre nasıl bir farklılık arz ettiğinin ortaya çıkarılabilmesi için karşılaştırmalarda kullanılmak üzere bir “dini hayata yönelik tutum ölçeği” geliştirilmiştir.

Araştırma alanında inanç esaslarına yüksek oranda bir katılım ortaya çıkmış ve “inanç normları yüksek oranda benimsenmektedir” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Allah’a inanç %99.6, meleklerle inanç %99.8, Kur’an-ı Kerime inanç oranı %99.8, Hz. Muhammet’e inanç %99.8, kıyamet günü ve ölümden sonraki hayata inanç %99.1, kadere inanç %99.8, mahşere inanç %99.5, cennet ve cehenneme inanç ise %99.5 oranında tespit

edilmiştir. Bölgede bütün iman esaslarını inkar eden 1 kişi çıkmıştır. Bu 1 kişinin iman esasları karşısındaki olumsuz tavrı, bilinçli felsefî sorgulamalara dayanan bir ateizm olarak nitelendirilemez. Bu deneğin daha çok dînî kültürü zayıf, hayatın zorlukları ve adaletsizlikleri karşısında hayal kırıklığına uğramış ve karmaşık bir ruh hali taşıdığını söylemek mümkündür.

Araştırma alanında dini pratiklere katılım sıklığı çeşitlilik göstermektedir. İbadetlere genel olarak devamlı katılım düşüktür. Bölge insanı dini ibadetlerini yerine getirmektedir; ancak ibadetleri yerine getirme görelî anlamda süreklidir ve açık bir devamlılık arz etmemektedir. Her zaman katılım oranı % 50'nin üzerinde olan dini pratikler cuma namazı, ramazan orucu, bayram namazı, kurban kesme, gücü yettiği takdirde hacca gitme, fitre verme ve dua etmedir. Sürekli beş vakit namaz kılanların oranı %30; sürekli cuma namazı kılanların oranı %70,5; sürekli cemaatle namaz kılanların oranı %10; sürekli teravih kılanların oranı %37; sürekli kuran okuyanların oranı %11; sürekli mübarek gün ve gecelerde ibadet edenlerin oranı ise %40'dır. En yüksek katılım oranına sahip ibadetler %98.7 oranı ile ramazan orucu ve %98.2 oranı ile fitre vermedir. Araştırma bölgesinde, teorik olarak yüksek düzeyde inanılan inanç hükümlerinin pratik olarak ritmik ibadetlerle desteklenmesinde genel olarak bir ihmalin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Bölge insanının ibadetlerini yerine getirme sıklıkları “çoğu zaman” ve “ara sıra” şıklarında yığılma göstermektedir. Araştırmada, “ibadet normları benimsenmekle birlikte, inanç normlarına nazaran yerine getirilme oranı daha düşüktür” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır.

Araştırma alanında, dini hayatın sosyal yönleriyle ilgili tutumlar incelendiğinde temel iki parametre karşımıza çıkmaktadır. Bölgede bireylerin dini

nitelikli sosyal tutum ve davranışlarını tayin eden temel faktörün geleneksel düşünce formları olduğu hemen kendisini hissettirmektedir. Diğer taraftan Türk toplum yapısı içinde bir alt sistem özelliği gösteren Gerede toplumunun tutum ve davranışları, Türk toplumunda yaşanan genel kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinin dışında düşünülemez.

Bölgede aile içi şiddet, kız çocuklarının eğitimi, iş hayatında kadın erkek eşitliği, doğum kontrolü, gençlerin kız erkek bir arada bulunmaları ve sohbet etmeleri gibi konularda dikkat çekici bir şekilde liberalleşme ve daha reel düşünme eğilimleri saptanmıştır. Örneklem grubu içinde insanların %80'i eşleri ile aralarında yaşadıkları problemlerde hiçbir zaman şiddete başvurmamakta; %97'si kız çocuklarının ilk okuldan sonra okutulmamasına karşı çıkmakta; %71.9'u kadınların iş hayatında ve bütün meslek dallarında erkeklerin sahip oldukları haklara sahip olmaları gerektiğini kabul etmekte; %82.2'si doğum kontrolünün gerekli olduğunu düşünmekte; %36.3'ü gençlerin bir arada bulunup vakit geçirmelerinde bir sakınca görmemektedir. Genel olarak siyasi partilere oy verirken dindar olup olmadıklarına önem verilmekte; ancak oyların rengini bütünüyle dini kanaatler belirlememektedir. Yine araştırmaya katılanların çoğunluğu dindar insanın ticari hayatta daha dürüst ve güvenilir olduğu kanısını taşımaktadır.

Araştırma alanında, tarikat ve dini cemaatlerin dini hayatta önemli bir rolü olduğu düşünülürken, genel olarak dinle ilgili herhangi bir problemle karşılaşıldığında çözümü için din görevlilerine danışılmakta ve diyanet yetkilileri tarafından dini konulara ilişkin verilen fetvaların güvenilir olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan dinle ilgisi olmayan sosyal hayatın diğer alanlarıyla ilgili konularda din adamına danışma durumu oldukça düşüktür. İnsanlar artık alanları bir birine daha

az karıştırmakta ve her alanın uzmanın kendi dalında yetki ve söz sahibi olacağını düşünmektedir. Araştırmada, din adamının eskiye oranla sosyal hayat içindeki merkezi rolünün giderek yok olmaya başladığı ve sadece dinle ilgili konularda kendisine müracaat edildiği ortaya çıkmaktadır.

Bölgede, aile kurumunun merkezi konumunu sürdürdüğü görülmektedir. Aile fertlerinden dini görevlerini yerine getirmeyenlerin uyarılması gerektiği düşünülmekte ve yapılan evliliklerin neredeyse tamamı ailenin onayı alındıktan sonra gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan yörede akraba ziyaretlerine ihtimam gösterildiği ve farklı sıklıklar içinde yakın ve uzak akrabaların ziyaret edildiği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların neredeyse tamamı gün geçtikçe milletlerarası ilişkilerde ve toplumların kimliklerini muhafaza etmelerinde dinin önem kazandığını düşünmektedir. Azımsanmayacak bir grup Avrupa Birliğini tarihi, siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri faktörlerden ziyade din özgürlüğü açısından değerlendirmekte ve Türkiye Avrupa Birliğine girdiği zaman din bakımından daha hür ve serbest olacaktır düşüncesini taşımaktadır. Bununla birlikte deneklerin %82.1'i Avrupa Birliği ile Hristiyanlaşma arasında bir korelasyon kurarak Türk nüfusun Hristiyanlaşmasına karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi çeşitli endişe ve kaygıları da beraberinde getirmektedir. Araştırmaya katılanların %64'ü Türkiye'nin milli-dini ve sosyo-kültürel bütünlüğünü bozacaksa Avrupa Birliği'ne girmemesi gerektiğini düşünmektedir.

Araştırma alanında gazete ve televizyonlardaki dini konu ve programlara genel olarak ilgi gösterilmekte ve televizyonlardaki dini programların dinle ilgili konularda halkın doğru bilgi sahibi olmasında faydalı olduğu düşünülmektedir.

Örnekleme grubunda farklı sıklıklar içinde toplam alkol kullanma oranı %16,5'tir. Devamlı alkol alanların oranı ise %1'in altındadır. Bölgede alkol kullanma oranının yüksek boyutlarda olmadığı tespit edilmiştir. Sosyal davranışlarla ilgili bulguların tümü göz önüne alındığında, “sosyal dinamik olarak sosyal davranış normlarında kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinin etkisi hissedilmektedir” şeklinde belirlediğimiz varsayımımızın büyük oranda araştırma sonuçları tarafından desteklendiği görülmektedir.

Oluşturduğumuz “dini hayata yönelik tutum ölçeği” ile araştırmamızın temel bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkileri şu şekilde ortaya koyabiliriz.

Dînî hayata yönelik tutumlarda cinsiyet faktörüne bağlı olarak bir farklılık görülmemiştir. Erkeklerin toplam dindarlık puanları her ne kadar kadınların puanlarına göre 2 puan daha fazla olsa da, dini hayata yönelik tutumlar bakımından cinsler arasında derin bir ayrışma söz konusu değildir. “Farklı cinsler arasında dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşma mevcuttur” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız doğrulanırken, “kadınların dînî geleneksel formlarına daha sıkı bir bağlılık gösterdikleri ve erkeklerde bu teslimiyetin daha az olduğu” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız araştırma bulguları tarafından doğrulanmamıştır.

Dini hayata yönelik tutumlarda yaş faktörüne bağlı olarak bir farklılaşma görülmektedir. Dini hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar 61 ve yukarı yaş grubunda olanlardır. Yaş düştükçe dini hayata yönelik tutumlarda da belli bir azalma görülmektedir. Böylece “farklı yaş kategorileri içinde dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılık mevcuttur ve yaşı ilerlemesine bağlı olarak dindarlığın şiddet ve yoğunluğunda bir artış söz konusudur” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız araştırma bulguları tarafından doğrulanmış olmaktadır.

Dini hayata yönelik tutumlarda eğitim durumuna göre bir farklılaşma görülmemektedir. Toplam dindarlık puanları açısından dini hayata yönelik tutumlarda eğitim seviyesinin artışına paralel olarak bir düşüş tespit edilmiştir. Dini hayata yönelik tutumlarda din eğitimi alma durumuna göre de bir farklılık görülmemiştir. Toplam dindarlık puanları açısından en yüksek puana sahip olanlar bir dînî cemaat içinde, camilerde, Kur’ân Kurslarında ve İlahiyat Fakültelerinde din eğitimi alanlar olarak tespit edilmiştir. “Hem genel eğitim durumuna, hem de din eğitimi durumuna göre bireylerin dînî hayata yönelik tutumlarında bir farklılaşma mevcuttur ve kişilerin eğitim öğretim düzeyleri yükseldikçe dindarlık düzeylerinde bir gevşeme ve zayıflama görülmektedir” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız, eğitim ve dini hayat arasında mutlak bir ilişki varsayılması açısından desteklenmemektedir; ancak eğitim seviyesinin yükselmesine paralel dini hayata yönelik tutumlarda bir azalma görülmesi açısından desteklenmektedir.

Dini hayata yönelik tutumlarda meslek durumuna göre bir farklılaşma görülmemektedir. Toplam dindarlık puanları açısından dini hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar ev hanımları ile esnaf ve zanaatkarlar olarak tespit edilmiştir. En olumsuz tutuma sahip olanlar ise doktorluk, avukatlık, veterinerlik gibi mesleklere sahip olanlardır. Genelde bürokratik nitelikli işlerle meşgul olanların dini hayata yönelik tutumlarının daha düşük olduğu görülmektedir. “Meslek gruplarına göre dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılık vardır ve bürokratik nitelikli ve sabit ücretli meslek gruplarına göre küçük esnaf ve zanaatkarlar dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler” şeklinde belirlediğimiz varsayımımızın ilk bölümü araştırma bulguları tarafından desteklenmezken ikinci bölümü desteklenmektedir.

Dini hayata yönelik tutumlarda gelir durumuna göre bir farklılaşma tespit edilmiştir. Düşük gelirli olanlar, gelir düzeyi orta ve iyi olanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Gelir grupları içinde dînî hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanlar düşük gelirli; en olumsuz tutuma sahip olanlar ise orta gelire sahip olanlardır. Gelir düzeyi çok iyi ve iyi olanların toplam dindarlık puanları, gelir düzeyi orta ve çok düşük seviyede olanların toplam dindarlık puanlarından daha yüksektir. Araştırma bölgemizde, toplam dindarlık puanları açısından gelir düzeyinin artmasına paralel bir şekilde dindarlık düzeyinde belirgin bir azalma görülmemektedir. “Bireylerin gelir düzeylerine göre dînî hayata yönelik tutumlarında bir farklılaşma mevcuttur ve gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinde bir azalma görülmektedir” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız araştırma bulguları tarafından doğrulanmaktadır.

Medeni duruma göre de dini hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşma görülmektedir. Dul olanlar; bekarlara, evlilere, boşanmışlara ve boşanmamış ayrı yaşayanlara göre dînî hayata yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler. Araştırma bölgemizde, evli olanların , bekarlara göre; boşanmış olanların ise hem evlilere, hem de bekarlara göre toplam dindarlık puanlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece “medenî duruma göre dînî hayata yönelik tutumlarda bir farklılaşma mevcuttur” şeklinde belirlediğimiz varsayımımız araştırma bulguları tarafından doğrulanmış olmaktadır.

Araştırmada eşle yakınlık durumuna, nikah şekline, aile yapısına, çocuk sayısına, hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre dini hayata yönelik tutumlarda bir farklılık tespit edilmemiştir. Aynı şekilde örneklem grubunun sübjektif dindarlık algılarına, düşünce bakımından kendilerini milliyetçi,

muhafazakar, sosyal demokrat ve liberal olarak tanımlamalarına, ortaya koydukları geleneksel, modern ve seküler din algılarına, felaketler karşısındaki tavırlarına, Avrupa birliği ile ilgili görüşlerine, gazete, kitap okuma ve televizyon izleme durumlarına göre toplam dindarlık puanlarında bir çeşitlilik söz konusu olsa da dini hayata yönelik tutumlarında bir farklılık görülmemektedir. Çeşitli konularla ilgili bireysel düşünce ve görüş farklılıklarına rağmen dini hayata yönelik tutumlarda genel olarak insanların benzer duygu, düşünce ve davranışlara sahip oldukları görülmekte ve dini hayata yönelik tutumlarda ağır basan motifin araştırmadaki temel hipotezimizi doğrular şekilde geleneksellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırma bölgesinde din kurumu, sosyal sistem içinde etkili bir fenomen olarak karşımıza çıkmakta ve güçlü bir sosyal olgu olarak varlığını devam ettirmektedir. Din, sosyal sistem içinde bütünleştirici, bireysel ve sosyal farklılıkları azaltıcı, fertler arasındaki dayanışmayı artırıcı pozitif bir fonksiyon icra etmektedir. Diğer taraftan dînî hayata yönelik tutumlarda, ülkemizde farklı şekil ve niteliklerde devam eden kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçleri karşısında yapısal olarak farklı bir tip ve model oluşturacak şekilde bir başkalaşım söz konusu olmadığı görülmektedir. Tüm bu süreçler, bölge insanını etkilemekle birlikte, yörede cârî olan hayat tarzını geleneksel yapı ve dini değerler büyük oranda hâlâ belirlemeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, “*Osmanlı Döneminde Gerede’li Alimler, Şairler ve Diğerleri*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2000.

Akça, Görsoy, *İptidaî Kavimlerde Din Anlayışları Teorileri ve Emile Durheim*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, İstanbul 1998.

Akdoğan, Ali, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dînî Hayat -Rize Örneği-*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002.

Arık, Durmuş, *Gerede’de Halk İnanışları ve Ziyaret Yerleri*, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2000.

Arslantürk, Zeki - Amman, M.Tayfun, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, 4.Bsk., İstanbul 2001.

Arslantürk, Zeki, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, M.Ü.İ.F. Yayınları, 4.Bsk., İstanbul 1999.

Arslantürk, Zeki, *Kutsalın Dönüşü*, Ay Işığı Kitapları, İstanbul 1998.

Aycan, İrfan, “*Geçmişten Günümüze Tarih boyunca Gerede*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yay., Gerede 2000.

Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fak.Vakfı Yay., 8.Bsk., İzmir 1999.

Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pagem Yay., 3.Bsk., Ankara 2001.

Bauman, Zygmunt, *Küreselleşme*, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul 1999.

Bayraktar, M. Faruk, “*Cumhuriyet Döneminde Gerede’de Eğitim*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Bel. Yay., Gerede 2000.

Berger, Peter L., “*Dînî ve Toplumsal Kurumların Değişimi*”, Çev.Adil Çiftçi, Din ve Modernlik -Toplumbilim Yazıları 1-, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

Berger, Peter L., *Kutsal Şemsiye*, Çev. Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, 2.Bsk., İstanbul 2000.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., 4.Bsk., İstanbul 2002.

Bilgiseven, A. Kurtkan, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.

Borg, Walter R. - Gall, Meredith D. *Educational Research An Introduction*, Fourth Edition, Longman Inc., New York 1983.

Bottomore, T.B., *Toplum Bilim*, Çev.Ünsal Oskay, Doğan Yayınevi, Ankara 1977.

Burkitt, I., *Social Selves -Theories of the Social Formation of Personality-*, Sage Publication, New York 1991.

Comte, Auguste, *Pozitif Felsefe Kursları*, Çev.Erkan Ataçay, Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.

Çelik, Cehalettin, *Şehirleşme ve Din -Konya Örneği-*, Çizgi Yayınları, Konya 2002.

D.İ.E. 2000 Genel Nüfus Sayımı, *Bolu İli*, Ankara 2002.

Demirci, Abdullah, “*Köyden Kente Göç ve Gerede Örneği*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Bel. Yay., Gerede 2000.

Descamps, Paul, *Deneysel Sosyoloji*, Çev.N. Şazi Kösemihal, Remzi Kitabevi, 2.Bsk., İstanbul 1965.

Erşahin, Seyfettin “*Osmanlıların Son Döneminde Gerede’de Örgün Eğitim-Öğretim*”, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yay., Gerede 2000.

Esser, Harmut, *Soziologie*, Frankfurt/New York 1991.

Fırat, Erdoğan, *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1977.

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?*,Çev. Nilgün Çelebi, 3.Bsk., Atilla Kitabevi, Ankara 1996.

Freyer, Hans, *İçtimâî Nazariyeler Tarihi*, Çev.Tahir Çağatay, A.Ü.D.T.C.F Yayınları, 3.Bsk., Ankara 1977.

Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, Çev.Turgut Kalpsüz, Ankara Ün. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1964.

Gerede İlçesi 2002 Yılı Kaymakamlık Brifingi.

Gezgin, M. Fikret, *Sosyal Yapı Açısından Genel Sosyoloji Köy Sosyolojisi İlişkileri*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1997.

Giddens, Anthony, *Sociology*, Polity Press, London 1993.

Giddens, Antony, *The Constitution of Society -Outline of the Theory of Structuration-*, Polity Press, Cambridge 1984.

Glock, Charles Y., “*Dindarlığın Boyutları Üzerine*”, Çev. M. Emin Köktaş, Din Sosyolojisi, Vadi Yayınları, 2.Bsk., Ankara 1998.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., 3. Bsk., İstanbul 2000.

Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.

İdil, Vedat, “*Eski Çağda Gerede(Kratia) ve Keçi Kalesi*” Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede Belediyesi Yayınları, Gerede 2000.

İrene, Hall David, *Practical Social Research –Project Work İn the Community*, London 1996.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Yay., 19.Bsk., İstanbul 2000.

Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay., Ankara 2000.

Kehrer, Günter, *Din Sosyolojisi*, Çev. Semahat Yüksel, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1992.

Kıray, B. Mübeccel, *Ereğli -Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası-*, D.P.T. Yay., Ankara 1964.

Kıray, B. Mübeccel, *Toplumbilim Yazıları*, G.Ü.İ.İ.B.F. Yay., Ankara 1982

Kongar, Emre, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, 4.Bsk., İstanbul 1985.

Koştaş, Münir, *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, T.D.V. Yay., Ankara 1995.

Köktaş, M. Emin, *Türkiye’de Dinî Hayat -İzmir Örneği-*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993.

König, Rene, *Soziologie*, Frankfurt 1967.

Kösemihal N.Şazi, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, 7.Bsk., İstanbul 2002.

Küçük, Abdurrahman, Günay, Tümer, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1988.

Luckmann, Thomas, *Görünmeyen Din*, Çev.Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003.

Luhman, Niklas, *Interaktion-Organisation-Gesellschaft*, Opladen 1975.

Mengüşoğlu, Takiyyüddîn, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, 7.Bsk., İstanbul 2000.

Mevdudi, E., *Kur'an'a Göre Dört Terim*, Çev.Osman Cilacı, Beyan Yayınları, İstanbul 1987.

Mitrilyöz, Osman, *Gerede*, Ankara Basım ve Cilt Evi, Ankara 1970.

Nirun, Nihat, *Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991.

Parsons, Talcott, *Societies*, Prentice-Hall, New Jersey 1966.

Parsons, Talcott, *The Socisl System*, London 1952.

Raymond, Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınları, 4.Bsk., Ankara 2000.

Reimann, Bruno, *Soziologie (Lexikon zur Soziologie)*, Opladen 1973.

Sezen, Yümni, *İslamın Sosyolojik Yorumu*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 2000.

Sezen, Yümni, *Maddecî Felsefenin Çıkmazları*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul 1996.

Sezen, Yümni, *Sosyoloji Açısından Din*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 3.Bsk., İstanbul 1998.

Sezen,Yümni, *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1993.

Silverman, David, *The Logics of Qualitative Research –Context and Method In Qualitative Research*, Edited by. Gale Miller and Robert Dingwall, London 1997.

Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, A.Ü.İ.F. Yayınları, 3.Bsk., Ankara 1983.

Taş, Kemalettin, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yayıncılık, İstanbul 2002.

Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., 13. Bsk., İstanbul 2000.

Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, M.Ü.İ.F.V. Yay., 3.Bsk., İstanbul 1997.

Turner, S. Bryan, *Religion and Social Theory*, Sage Publication, 2. Bsk., London 1991.

Tümer, Günay, “*Din*”, T.D.V.İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994.

Tümer, Günay, “*Çeşitli Yönleriyle Din*”, A.Ü.İ.F. Dergisi, C.28, Ankara 1986.

Türkdoğan, Orhan, *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yay., 3.Bsk., İstanbul 2000.

Uysal, Veysel, “*İslamî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma*”, İslamî Araştırmalar, C.VIII, S.3-4.

Uysal, Veysel, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk Yay., Konya 1966.

Üstün, M. Kemal, *Gerede’de İz Bırakanlar -Koca Müftü- Ahmet Kemalettin Üstün*, Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni, S.5, Ankara 2000.

Weber, Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev.Zeynep Aruoba, Hil Yayınları, 2.Bsk., İstanbul 1997.

Whithey, V. H., *Regionalismus Wörterbuch der Soziologie*, Stuttgart 1969.

Wilson, Bryan, *Religion in Sociological Perspective*, Oxford Un. Press, London 1989.

Yaparel, Recep, “*Dinini Tarifi Mümkün mü?*”, Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir 1987.

Yazarı Belli Değil, *2000’e Üç Kala Gerede*, Gerede Belediyesi Kültür Yayınları, Gerede 1997.

Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.

Yerasimos, Stefanos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yay., İstanbul 1980.

Yinger, J. Milton, *Religion, Society and Individual*, The Macmillan Company, Third Printing, New York 1961.

Bu anket formu, “Gerede’de Dini Hayat” adlı yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Anket içerisinde Gerede ilçe merkezinde yaşayan dini ve sosyo-kültürel hayatı tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Anket sorularının cevaplandırılması hususunda göstereceğiniz gayret ve samimiyet, araştırma sonuçlarının sağlıklı olması için son derece önemlidir. Dolayısıyla bütün soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden görüşlerinizi en iyi yansıtan ifadeyi işaretleyiniz. Hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Lütfen anket formuna isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız.

Yardımlarınız İçin Teşekkür Ederim.

Halil AYDINALP

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

I. BÖLÜM

Lütfen durumunuza uygun olan seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyunuz.

Uygulama yapılan yerin adı (Lütfen yazınız).....

1. Cinsiyetiniz?

() 1-Erkek () 2- Kadın

2. Yaşınız?

()15- 21 () 22-25 () 26-30 () 31-40 () 41-50 () 51-60 () 61 ve yukarısı

3. Hayatınızın büyük çoğunluğunun geçtiği yer?

()1-Köy () 2- Kasaba ()3- İlçe ()4-İl ()5- Büyükşehir

4. Aşağıdakilerden hangisi Gerede ile ilişkinizi en iyi yansıtır?

()1-Gerede’de sürekli oturuyorum ()2-Kışın otururum ()3-Sık sık giderim ()4-Bazen giderim ()5-Hiç gitmem

5. Eğitim durumunuz?

()1-Okur-yazar değil ()2-Okur-yazar () 3-İlkokul () 4-Ortaokul () 5-Lise () 6-Yüksekokul/Fakülte

6. Medeni durumunuz?

()1-Bekar ()2-Evli ()3-Boşanmış () 4-Dul ()5-Boşanmamış ayrı yaşıyor

7. Evli iseniz çocuğunuz?

()1-Çocuğum yok ()2-Bir tane ()3-İki tane ()4-Üç tane ()5-Dört tane ()6-Beş tane ()7- Altı ve daha çok

8. Evliyseniz kimlerle birlikte oturuyorsunuz?

()1-Eşim ve ben () 2-Eşim-ben ve çocuklar () 3- Eşim-ben-çocuklar- annem ve babamla ()4-Eşim-ben-çocuklar-annem-babam ve gelinlerim () 5-Başka (Lütfen yazınız)

9. Mesleğiniz?

- ☐1-Çiftçi
☐2-Unvanlı memur (öğretmen, polis, subay, hemşire vb)
☐3-Unvansız memur (ilk-orta-lise mezunu ve hizmetliler dahil)
☐4-İşçi (kamu ve özel sektörde)
☐5-Zanaatkar (üretici, fırıncı, lokantacı, demirci, tamirci, terzi, marangoz, tornacı vb)
☐6-Esnaf/ticaret erbabı (alıp-satan: **derici**, bakkal, tuhafiyeci, halıcı, sarraf, manifaturacı vb)
☐7-Serbest meslek (doktor, mühendis, avukat, veteriner vb)
☐8-Ev hanımı
☐9-Öğrenci
☐10-Başka (Lütfen yazınız).....

10. Ailenizin yıllık gelir düzeyi?

- ☐1-Çok iyi ☐2-İyi ☐3-Orta ☐4-Düşük ☐5-Çok düşük

11. Evli iseniz nikah şekliniz?

- ☐1-Dini nikah ☐2-Resmi nikah ☐3-Hem dini ve hem de resmi nikah ☐4-Nikah yapmadık

12. Evliyseniz evlenme şekliniz?

- ☐1- Görücü usulüyle ☐2- Tanışıp anlaşıp ve ailemizin uygun görmesiyle
☐3- Kaçırarak suretiyle ☐4- Ailemin karşı çıkmasına rağmen tanışıp anlaşarak
☐5- Başka (Lütfen yazınız).....

13. Evliyseniz eşinizle aranızdaki yakınlık durumu?

- ☐1-Yakın akraba ☐2-Uzak akraba ☐3- Akraba değil; hemşehri
☐4-Akraba ve hemşehri değil; başka bölgeden ☐5- Yurt dışındaki Türklerden ☐6-Başka milletten

14. Din eğitimi alma durumunuz?

- ☐1-Herhangi bir din eğitimi almadım ☐2-Kendi kendime ☐3-Ailede ☐4-Camide
☐5-Dini cemaatlerde
☐6-Kuran Kursu ☐7-İmam-Hatip Lisesi ☐8-Genel eğitim kurumları ☐9-İlahiyat Yüksek Okulu//Fakültesi

15. Kendinizi dindarlık bakımından hangi grupta görüyorsunuz?

- ☐1-Çok dindar ☐2-Dindar ☐3-Dinle az ilgili ☐4-Dinle hiç ilgisi yok

16. Dinle ilgili görüşünüz?

- ☐1 Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahret nizamıdır, değişmezdir.
☐2 Din gereklidir; ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır.
☐3 Artık dinde de reforma ve çağdaş yorumlara ihtiyaç vardır.
☐4 İnsan tanrıyı kendi düşüncesinde yarattı ve bilimin gelişmesi ile din de ortadan kalkacaktır.

17. Herhangi bir felaket-kötü durumla karşılaştığınızda ilk aklınıza gelen?

- ☐1- Allah sınaması ☐2-Allah'ın bir cezası ☐3- Kendim ettim kendim buldum
☐3-Tabiat olayı ☐4-Başka (Lütfen yazınız).....

18. Düşünce bakımından kendinizi nasıl tanımlarsınız?

- ☐1-Muhafazakar ☐2- Milliyetçi ☐3- Sosyal Demokrat ☐4-Liberal ☐5- Liberal (lütfen yazınız).....

19. Avrupa Birliği ile ilgili görüşünüz?

- () 1-Türkiye ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliğine mutlaka girmelidir.
() 2-Türkiye Avrupa Birliğine ne pahasına olursa olsun girmemelidir.
() 3-Türkiye'nin milli-dini ve sosyo- kültürel bütünlüğünü bozacaksa ne pahasına olsun Avrupa Birliğine girmemelidir.
() 4- Başka (Lütfen yazınız.....)

II. BÖLÜM

Lütfen aşağıdaki ifadelere ve sorulara ne ölçüde katılıp katılmadığınızı seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyarak belirtiniz.

2a

1. Allah vardır, tektir; evreni yaratan ve yönetendir.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

2. Melekler vardır.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

3. Kur'an'ı Kerim gerçektir ve hiçbir şekilde değişmemiştir.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

4. Hz. Muhammet Allah'ın kulu ve son peygamberdir.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

5. Kıyamet günü ve ölümden sonra hayat vardır.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

6. Kader vardır ve hayır-şer Allah'tan gelir.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

7. Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

8. Cennet ve cehennem vardır.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

2.b

1. Ne sıklıkla Kur'an okursunuz. (Arapça veya Türkçesi'nden)

- ()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

2. Namaz kılma sıklığınız?

- ()1-Her Zaman (beş vakit) ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

3. Cuma namazı kılar mısınız?

- ()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

4. Ramazan ayında oruç tutar mısınız?

- ()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

5. Hacca gitmediyseniz gitmeyi düşünüyor musunuz?

- ()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

6. Zekat verir misiniz?

- ()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

7. Fitre verir misiniz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

8. Kurban keser misiniz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

9. Teravih namazı kılar mısınız?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

10. Bayram namazı kılar mısınız?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

11. Mübarek gün ve gecelerde ibadet eder misiniz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

14. Cemaatle namaz kılar mısınız?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

15. Dua eder misiniz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

16. Müslüman olmanın anlamını ve niçin inandığınızı kendinize sorduğunuz olur mu?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

III. BÖLÜM

Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyarak belirtiniz.

1. Dinle ilgili herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

2. Dinle ilgili olmayan herhangi bir problemle karşılaştığınızda çözümü için din adamlarına danışma durumunuz.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

3. Gün geçtikçe milletlerarası ilişkilerde ve toplumların kimliklerini muhafazada din önem kazanıyor

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

4. Akrabalarımı ziyaret ederim.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

5. Davranışlarımın dine uygun olup olmadığına dikkat ederim.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

6. Banka kredisi kullanırım.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

7. Dindar insan ticari hayatta daha dürüst ve güvenilirdir.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

8. Siyasi partilere oy verirken dindar olup olmadıklarına önem vermem.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

9. Diyanet yetkilileri tarafından dini konulara ilişkin verilen fetvalar güvenilirdir.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

10. Diyanet görevlileri (müftü, vaiz, imam, müezzin) halk ile yakın ilişki içindedirler.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

11. Tarikatların dini yaşamada önemi büyüktür.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

12 .Dini cemaatlerin dini yaşamada önemi büyüktür.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

13. Türkiye Avrupa Birliğine girdiği zaman din bakımından daha hür ve serbest olacaktır.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

14. Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi ile Türk Hristiyanların artmasında bir sakinca yoktur.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

IV. BÖLÜM

1. İşlerin kolayca halledilebilmesi için gerekirse rüşvet verilmelidir.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

2. Alkol kullanma durumunuz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

3. Eşinizle aranızdaki problemleri çözümünde şiddete başvurulur mu?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

4. Kadınlar iş hayatında ve bütün meslek dallarında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

5. Aile bireylerinden dini görevleri yerine getirmeyenler uyarılmalıdır.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

6. Kız çocuklarının ilkokuldan sonra okumalarına gerek yoktur.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

7. Doğum kontrolü çağımızda gereklidir.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

8. Çevrenizde düzenlenen dini sohbetlere ne sıklıkla iştirak edersiniz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

9. Dinimi savunur ve tebliğ etmeye çalışırım.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

10. Gençlerin kız-erkek birlikte bulunmalarında ve sohbet etmelerinde bir mahzur yoktur.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

11. Kitap okur musunuz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

12. Gazete okur musunuz?

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

13. Gazetelerde dini konulara ilgi dereceniz?

☐1-Her Zaman ☐2-Çoğu Zaman ☐3-Ara-sıra ☐4-Hiçbir Zaman

14. Televizyonlarda dini konulara ilgi dereceniz?

☐1-Her Zaman ☐2-Çoğu Zaman ☐3-Ara-sıra ☐4-Hiçbir Zaman

15. Televizyonlardaki dini programlar halkın dinle ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmasında faydalı oluyor.

☐1-Tamamen Katılıyorum ☐2-Katılıyorum ☐3-Katılmıyorum ☐4-Hiç Katılmıyorum

NOT: EKLEMEK İSTEDİĞİNİZ GÖRÜŞLERİNİZİ LÜTFEN BURAYA YAZINIZ!

.....
.....

ÖZET

Farklı değerlendirmelere sahne olan dini sahanın problematik bir alan olmaktan çıkması, bu konuda yapılacak bilimsel çalışmaları bir zorunluluk olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu noktada sosyolojiye düşen görev bir sosyal sistemde ortaya çıkan dini kaynaklı sosyal davranışlar, sosyal münasebetler, sosyal kurumlar ve sosyal süreçlerin açıklanması ve toplumun dini hayatının bilimsel metot ve tekniklerle tasvir edilmesidir. Bu çerçevede araştırma, Gerede ilçe merkezinde yaşayan toplumun dînî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesini, dînî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesini ve dînî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasını konu edinmektedir. Araştırmanın girişinde araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları ve yöntemi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Gerede sosyal yapısı ana hatlarıyla tanıtılmıştır. İkinci bölümde, araştırmanın teorik çerçevesi çizilmiş ve din toplum ilişkileri çerçevesinde toplum, sosyal yapı, sosyal yapı ve din ilişkileri ile dini tecrübenin ifade şekilleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde araştırmanın uygulamalı kısmına yer verilmiştir. Öncelikle araştırmaya katılanların olgusal durumları tespit edilmiştir. Sonra dînî hayat inanç, ibadet ve sosyal bir takım tezahürleri ile tasvir edilmeye çalışılmıştır. Son olarak araştırmanın bağımsız değişkenleri ile geliştirdiğimiz *dînî hayata yönelik tutum ölçeği* arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel sonuçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Araştırma alanı geleneksel sosyal sistem özelliği taşımaktadır.
2. Araştırma alanında inanç normlarına yüksek oranda bir katılım söz konusudur.
3. Bölge insanı dini pratiklerini yerine getirmektedir; fakat ibadetleri yerine getirme görelî anlamda süreklidir ve belirgin bir devamlılık arz etmemektedir.
4. Dînî hayata yönelik tutumlarda, ülkemizde farklı şekil ve niteliklerde devam eden kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçleri karşısında yapısal olarak farklı bir tip ve model oluşturacak şekilde bir başkalaşım söz konusu olmadığı görülmektedir. Tüm bu süreçler, bölge insanını etkilemekle birlikte, yörede cârî olan sosyal davranışları geleneksel yapı ve dini değerler büyük oranda hâlâ belirlemeye devam etmektedir.

ABSTRACT

Since there is a great range of religious issues, it is required that scientific researches being done, in order to prevent religious field to be problematic. At this point, sociology scholars must describe the social behaviors, relations, institutions and processes based on religion in a scientific manner. This research, firstly, will describe the religious beliefs, worships, behaviors and attitudes; secondly, will figure out how the attitudes towards religion differentiates; and finally, will figure out the importance of religion in social system. Research consist of an introduction, three sections, and a conclusion. In the introduction, the research's topic, aim, importance, assumption, and method are explained. In the first section, the social structure of Gere Town is described. In the second section the theoretical frame of research is defined, and the society, the social structure and the relation between social structure and religion, also the expressions of the religious experiences are discussed. In the final section, the application of the research is mentioned. Firstly, the factual conditions of research test subjects are defined. Secondly, the social appearances of religion in daily life are described including beliefs and worships, Finally, the relations between the independent variables of research and the criterion of the attitude towards religious life is determined. The main results of the research are following:

1. The place of research has the characteristic of a traditional social structure.
2. In the place of research, it is observed that, there is a high degree of agreement with religious rules.
3. The resident of the town are performing the practices of religion, however, worshipping is relatively permanent and does not have a permanent appearance.
4. There is no typical and specific change of the attitude towards religion, on the contrary, in our country there is an apparent progress of industrialization, becoming urbanized, rationalization, individualization and secularization. Although this processes has an impact on the residents, the current social behaviors are determined traditional system and religious values, generally.